

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

****

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

↓
↓
↓
↓

pentru partea științifică

I. Nădejde

UN SFÎRȘIT

Dela lui moș Neculcea de felii nu iera încurcată, toți săteni de-a puterea fi o cunoșteau. Din tinerețe tot vechil a fost, nu și-a mai schimbat breasla; „omul, zicea d-lui, să se ție de ce-a învățat fiind tânăr, calul bătrîn greu se dă la îmblet“. Ieră om cinstit, nehrîpaciū, de aceea nu s'a îmbogățit, dar trăea în bielșug; de vreme ce leafă avea, pămînt de așijderea, mai ce-va vitișoare, pe acele vremuri avînd aeste a ducea omul mai fără grijă. Căsuța de sat, dar bunîșoară, mai ales că mătușa Săftica ieră haină la gospodărie, atîta ungea casa și-o văruea în cît tot de-a-una părea că-i de ieri grijită, chiar moș Neculcea, așă necărtitorii cum ieră, tot bănuia zicînd că-i trebuie vărărie la poartă, ori: „Doamne, sor'o, cît var ai pus pe bujda, asta zideam o curte, a-zî îl dai cu badanaua și mine îl răzăluști cu cuțitul“. Jur împrejur avea pomăt, grădină, ogradă încăpătoare, în care se lăfoeau o sumedenie de gobăi. Doi trei cucoși încălțați cu crestele ca niște bujori, se roteau în loc cocolind vre-o găină ori altul se repezea să despartă două boghete zuliare; mai încolo sub o tufă de lilieci ședeau vre-o zece claponi tolăniți la umbră și gînditori, iear lîngă fîntîna cu colacul de piatră bleotocăreau niște rețe tot spălîndu-se și așezîndu-și pe-nele cu botul. Peste gard în livadă vr'o patru-zece de giște coseau fără popas iearba verde ca broatecul. Iear lîngă coșeriū niște curce dădeau clacă la ciocălăi. Mai cîte-va cloște fricoase se învîrteau bojma pe lîngă bordeiul din ogradă, necumătîndu-se a

se prea depărtă de frica unui uliu ce se cam înădădise prin acele locuri. Cam așa ieră priveleştea ce se vedea vara în ograda lui moș Neculcea. Mătușa Săftica nu se aciua cît te ziulica de mare, ba ieră de tors, ba de țesut, „de ghilit“, în sfirșit cum zicea d-nia-ei, în casă treaba nu mai are sfirșite.

Dar de Sînzienii! Împlea gardul și frînghiea de scoarțe, lăicere, pânze și haine; steteau femeile și priveau de-a dragul la lucrurile înșirate. Iear Ilincuța, singurul copil ce aveau bătrîni strîngea șmocuri de sînziciană și de sulcină ca să pue mămucă-sa pri'ntre haine.

Pe moș Neculcea îl cunoșteau cît de colò și copiii. Vara cu o palărie ce se schimbăse la floare ca Hristos la față; din fabrica ieî fusese neagră, acuma ieră verde galbănă. Iearna nici nu și-l închipuea cine-vă pe moș Neculcea alt-feliu de cît cu căciula lui cea brumărie, destul de roasă, cu strae de șiac călugăresc și cu un contăș blănit.

Făceau ieî unii glume pe sama d-sale, dar iera tare de fire nu se da. Mai ales părintele Anania il năcăjea adesea.

— Ei, c. c. Manolache, am auzit că frumoși băriecci mai ai la stîină, de Arminden negreșit tai vr'o doi, iear cu pielecele ne durăm cîte-o cușmă țurcănească, că dă, acu-și ne trezim cu iearna'n spate.

— Dar ce, n'am cușmă? He! He! să fi S-ta sănătos, mieii îs vînduți lui Iordache brînzariul încă de la Probajeni.

— Bree! dar ce te grăbiși așa, pe semne ai început să împli al doilea colțun? Zeu n'ai nevoie să strîngi cu atîta osîrdie bani. Ilincuța-i frumoasă ca o zină. Ieaca de vrain, mîne 'ți aduc pețitori; știi feciorul blagocinului de la Tudora, se ține grapă de mine să-l stărostesc; de cînd a văzut'o la hram, îi stă gîndul numai pe-aice.

— Iean las, părinte, că de măritat nu-i vremea trecută, ușoru-i de încurcat capul, dar greu de descurecat, cum îi a-zî lumea vicleană și prefăcută, pe urmă n'avem zece fete. Nu-i așa Săftică?

— Doamne, frate, cum nu vi-i oare-cum să grăiți? Dă, să ierte părintele, că ieu d-tale 'ți zic, fiind că mă'ntrebi.

— Ei, c. c. Săftică, de-amu' trebuie să te aștepți și la de-a-astea, așa-i cine are fată mare.

— Să se aștepte, părinte, cine are. A mea nu-i încă de măritat, de abia am început zestrea, câte nu-i trebuie unei fete!

— De-ar avea toate zestrea Ilincuței tot ar fi bine, și nici nu-i o hîdă, să te strădanuești ani și ani înjghebîndu-i zestre, ca doar ar lua-o cine-vă. Zeu, c. c. Săftică, gîndiți-vă să nu scăpăm băețul din palmă.

— Vezi, frate, nu-ți zisei ieu că să n'o scoatem la hram ; dar d-ta unde mă mai ascuți vre-o dată ?

— Oleu, soro, ce-ți mai faci îndată sînge reu ? Așa se'ntreabă fetele, da doar nime n'are a ne-o lua cu de-a-sila. Și ea să curme își luă moșneagul pălăria și ieși zicînd că are de răfuit niște oameni la curte.

Se minieșe moșneagul, zisese „oleu sor'o“, cuvînt ce nu-l rostea“ de cît la mare năduv. Trăeau împreună de vr'o trei-zeci de ai și nime nu-i auzise sfădindu-se. Chiar cu teranii se purta moșneagul blind, și doar ieră pe vremea boerescului ; dar cum se întîmplase avea de-a face cu oameni tot așa de blajini și pașnici ca și dînsul, nu-i vorba nici iel nu-i asupra și vorba lui obișnuită ieră : de omul abraș tae-ți haina și fugi.

Căsuța avea două odăi cu tindă prin mijloc, casa cea mare, cum o numeau pe una din cele două, o spoea singură Ilincuța cu mîna iei : nu-i plăcea cum vărueau femeile din sat. Păreții albi ca helgea, pe jos uns și așternut lăicere, divanurile coperite cu prostiri, lîngă ușă o ladă ce gemea de pînzuri, iear deasupra-i stăteau păturite lăicere și scoarțe puse clit.

Pîșină și bună mai ieră mătusa Săftica de s'o pui la rană, cum ziceau femeile prin sat, dar amarnică la gospodărie ; mai ales ținea din inimă să facă din Ilincuța o gospodină, cum nu se mai pomenise prin satele megieșe. Ce vroîți, ieră neam de rezeș, ba d-nie-iei spunea că părinții săi avusesse moșie, numai 'și pierduseră îndreptările în vremea unei bejenii. Și ce-i drept gospodăria iei nu se lovea nu numai cu-a preutesei din sat dar nici cu-a multor ve-

chilițe de pri'nprejur. Amîndoi bătrîni i erau primitori, cu inima bună găzduia orî pe cine le-ar fi întrat în casă. Și dacă le plăcea iconomia, nu însamnă că i erau zgîrciți. De serbătorile de iearnă cocea mătușa Săftica cuptioare peste cuptioare de colaci pentru colindători, plugari, semănători, flăcăi ce îmblau cu țapul, cu mireasa, dă, cum se obișnuiește la țară. Cum au dat în cășlegele de iearnă n'a mai fost chip să hălăduiască de feciorul blagocinului, le-a stat băteală bieților moșnegi, s'o mărite. Nu ieră duminică ori serbătoare lăsată să nu vezi pe blagocinul cu fecioru-su și cu părintele Anania; toți inhulpați, gătiți și cu niște telegari de vârsau foc.

Nu-i i erau spărieți ochii lui moș Neculcea de de'al de aeste, dar dă, omu-i om și adesea singur nu-și dă bine samă de ceea ce face ori cugetă. Și atîta le-a stat de-a zuca bieților moșnegi în cît parcă i-a ametit, i-a buimăcit de cap, cum ziceau ieî, le-a luat chiar mințile și-au măritat'o. Și cum s'a nimerit tocmai în ziua cununiei, cînd ieră să meargă la beserecă să asculte leturghia, să se împărtășască și pe urmă să se cunune, unde se porni o *givor-niță* și-o vreme urîtă că te orbea omătul, iear vîntul mai se'n-cumeta să te prăvală la pămînt. Atîta-i mai trebuia mătușei Săfticai. Nu zicea nimic dar o presimțire scîrboasă a fost cuprins'o; i se părea că chiar ceialalți sînt oare-cum supărați văzînd așa vreme, părea c'aude șoptînd pe babe „vieța tinerilor ca ziua în care se cunună“; îi vunea capul de necaz, de zece ori mută un lucru di'n-tr'un loc într'altul, nu mai avea sporiu ca altă dată, ar fi vroit să-i împietrească pe toți locului, să nu se poată isprăvi nimic, să nu se cunune Ilincuța. În sfirșit scoasă din răbdări, văzînd că nime nu zice ce-va începù singură :

— Doamne frate, prăvește ce vreme uricioasă; de mi-ar stă în putință, zeu, ași zice să lăsăm cununiea pe joi, tot nu-i gata salupul.

— Olee, soro, cum mai erezi în fleacuri; îți faci singură nă-zărituri. Ieaca vezi, de cînd sînt n'am crezut într'aeste: da mi-a ieșit cu plin ori cu deșert, popă ori Jidan, n'am mai băgat în samă, aeste's curat povești.

— Iea, lasă, d-ta nici o dată nu-mi prețuești vorba și cînd la dică, tot vezi c'am avut dreptate.

Cînd au pornit pe Ilincuță de-acasă, căci trebuia să meargă în satul bărbatu-său, unde avea să se hirotonisască iel preut, plîngeau moșnegii ca niște copii; li se rupea inima cînd gîndeau că singurul lor odor merge între străini.

— Draga mămucăi, amară i-a mai fi pînea soacrei! Cîta strădanie pînă am văzut'o mare și cînd să mă bucur de ostenețele mele, or să aibă străinii parte de dînsa.

Cătau să se mîngăe moșnegii unul pe altul, dar lăcrimile mair tare îi podideau, și de ce se stăpîneau să nu plîngă, cu atîta mair tare șiroae curgeau pe fețele lor veștede.

— Nu mai plînge atîta, Săftică, nu-i a bine, soro, doar n'am dat'o la Tătari, nici peste lume.

Ilincuța spășită, posomorîta, își secase ochii de plîns, i se împietrise inima de năcaz; dar mai cû samă ieră buimacă de cap, nu se pricepea ce-i cu dînsa; vedea că i-i sufletul măhnit, că i se împietrea inima de durere, mai ales cînd îi veneau în minte cuvintele ce-i scrisese Grigore, feciorul unui rezeș din satul vecin: „N'am avut noroc să-mi fii mie nevastă, dar să știi că mîne te cununî, iear ieu întru la mănăstire unde îmi voiü sfirși zilele; nu știu ce s'au pript așa să te mărite, din parte-mi îți doresc fericire; mie așa mi-a fost scris“. Și Ilincuța deși nu se prea pricepea într'ale dragostei, tot parcă mai mult i-ar fi plăcut Grigore de cît acesta care o luase. Ori cum măritatul i se părea ca o năpaste, mai ales că auzise pe nevestele din sat atîta blăstămînd zina fu care s'au cununat, așa că de loc nu se veselea știindu-se și iea măritată. Scîrbă și năduv nespus simțea vâzînd că să apropie ceasul de despărțire, și că trebuie să părăsască pîrîntii, locurile cu cari se deprinsese din copilărie, i se părea că toate se bocesc după dînsa că toate o țin de reu că le lasă; păsările, grădina, livada, chiar satul întreg parcă tînjeau, jeleau că să duce. Mai ales baba Țanduroaea care o descîntase, ba de gîlci, ba de deochiu se bocea în glas. Iea ținea la Ilincuța ca la copilul său:

— Ilincuța ie că și a mea, zicea baba, dacă nu-i dădeam ieț buruene cucoanei Săfticăi, pace, nu mai avea d-nie-iei fată, cum n'am ieț, c'a murit. Ce crezi, mămuca, trecuse cinci-spre-zece ai și n'avusese batîr un copilaș ?“

Și cu mintea nu cuprindea Ilincuța acest măritat care face atîta jelanie și nici pic de veselie ; toți din casă plîngeau, ierau supărați și ribigiți ca la mort. La ce oare o mai măritaseră ? Dar ce se făcuse nu se mai putea desface.

* * *

Pocite și neguroase i se mai păreau zilele bieteî bătrîne după ce s'a dus Ilincuța, pustiul de urît nu-i dădea răgaz nici o clipă, zi și noapte gîndul îi ieră la fată. S'ar fi dus în toate zilele s'o vadă, dar îi ieră rușine să stee numai pe drumuri, iea gospodină vestită. Nopti întregi de nesomn și cînd ațipea cîte-o leacă, vi-suri fioroase o trezeau, așa că nici zi nici noapte sufletu-i n'avea acioare. Casa i se părea o viziune, pe nemic nu putea pune mîna, parcă se frigea de lucruri așa numai le atingea și le lăsă iear locului. Numai în acele zile prindea mătușa Săftica o leacă de suflet cînd știea c'are să-i vie fata.

Ilincuța așijderea, de cum s'a măritat voe bună n'a mai avut, o ceață îi coperise inima și cum unele zile de toamnă pocite și urîte îi înnegrese sufletul, îi amorteșe gîndurile, tot așa înriurire avuse și măritatul asupra Ilincuței ; se vedea străină și oropsită, îi venea să învinovațască pe toți chiar și pe părinți, c'au măritat'o. Nemic nu i se lipea de suflet, tot îi ieră rece, nepăsătoriu, un sloiț de ghiață se pusese între iea și lume ; iear cînd cine-vă îi vorbea trăsărea ca din vis. Bărbatu-su deși tînăr, dar ieră tăcut și puțin vorbareț, și iel o luase pe Ilincuța, fiind că-i zisese tată-su ; pe urmă trebuia să se facă preut și de aceea s'a grăbit să se însoare ; fata ieră frumoasă, cu zestre bunișoară, mai în colò n'avea de ce să-și frămînte mintea ; acuma dacă se însurase toată grija lui ieră să învețe rîndueala preuțască, iear neveste-sa putea să-i ție-soacra de urît. Ce multă vorbă, ieră tînăr dar n'avea de felii

vină 'ncoace, cum a și zis baba Țanduroea îndată ce l'a zărit. Soiul de oameni între cari întrase nu se potriveau de loc cu părinții ei: sfădași, morăcănosi: cînd ieră masa gata atunci stîrneau ce-vă sfadă, așa că nu mai tinea mîncarea; socru, soacra și chiar tînărul nu duceau la ureche, baba umblă cu plosea în buzunariu; dezdemineată avea gust de sfadă; cioanda și dihoniea nu se mai sfirșea. De-o dată, chip, se mai stăpănea soacra: nu-i zicea nemic nurorei de-a dreptul, ci tot mai pe departe, bărănea hojma: „Că nime nu face nemic, ori „că gospodăria nu-i floare la ureche și se ține greu“, și alte ponoase de soacră. La masă potrivea mîncări sărate, pipărate și acre, bune pentru mahmuri, și dacă Ilincuța nu mîncea, soacra o proboză, și-o muștră că ce nu-i plac bucatele, îi trebuie bucătariu? De se amestecă la trebî, o trimetea să-și cate de cusut; de nu se amestecă îi zicea că stă numai la gherghef, c'are să i-l dee pe foc. Ori ce făcea nu mai ieră de mulțămire, toată vorba ieră ponciș: îi cătă curat nod în papură și Ilincuța își zicea în sine că ie slab cîntecul „Soacră soacră poamă acră de te'i coace cît te'i coace, dulce tot nu te'i mai face“. Ce-i acrimea, gîndea Ilincuța, îți străpezește numai dinții pe cînd ponoasele soacrei îmi străpungă inima, îmi curmă zilele! Tăcî Ilincuța cît tăcî, de la o vreme înse o răzbî și începî a cam respunde; soacra, nici una nici două, sări la bătae, cît pe ce să-și împlînte mînele în părul negru și des al nurorei. Până aice, gîndî Ilincuța: a casă nime nu mă dojana și aice niște străini să pue mîna pe mine? La părinți nu auzise nici o dată vorbe proaste și aice mai putea jură că nu auzise vorbe bune. O apucă o jale și o desnădăjduire că mai îi venea să se înnece, să-și facă samă, mai ales gîndind ce dureri va cășună bătrînilor, cînd le va spune de viața chinuită ce duce în casa socriilor. Îi zvîcneau tîmplele, parcă să sară din loc, și bătaile inemei îi resunau în tot trupul. Se pornî de-a-casă, mergea, cum se zice în bobote, nu știea singură în cotrî; ar fi mers la părinți să-și destoe inima, să le spue toate năcazurile, toate păsurile, dar cînd își punea în minte scîrba ce vor simți moșnegii i se cernea și mai strașnic inima.

— Nu ie destul că sufăr ieu, de ce să-i mai înnăduș și pe dînșii, dacă mi-a fost să n'a a pe lume noroc? Roiuri de gândiri îi treceau prin minte; amu-i venea să între la mănăstire să uite de lume și de tot, acolo va găsi liniștea, va îngropă toate năcazurile suferite precum și fericirele ce nădăjduise; acuma o apucă dorința de casa în care crescuse; prin mintea-i înverșunată trecea copilăria-i lină și veselă, iear măritatul i se părea un vis fioros; așa cumpănă, așa furtună, nu-i venea a crede că o suferă aeva.

Deși vreme de iearnă ieră înse o zi senină și frumoasă câmpiile cît zăreai cu ochii păreau o mare de omăt șerpuită ici colea de dungulițe cenușii, ale cărora capete nu le mai zăreai; și pe cari privindu-le te smomeau să mergi fără sfirșit; pe ceriul albastru se ițea ici colea cîte un nouraș doi fugărindu-se unul pe altul, iear fumul alb viuăt ce se urca de la ogeagurile curței părea că vra să se prindă și iel la jocul acestor munți pluti-tori, așa de sus se urcă, Ilincuța mergea tot înnaite, iear ochii, parcă pe furis de scîrba iei, se veseleau de liniștea firei în vreme ce gândiri rezlețe zbuciumau și vînzolean mintea. Din cînd în cînd la foșnitul unui stol de cioare trăsărea și-și grăbea pasul. Aerul curat și rece, mersul și priveliștea măreață a firei parcă o îmbărbătă, îi dădea curaj să nădăjduească în zile mai fericite și se vedea iear a casă la părinți stînd liniștită fără dojeni.

Pe cînd ieșise din sat a ajuns'o bărbatu-su cu saniea și a în-tors'o acasă. A-zi mai bine mîne mai reu, dar Ilincuța slăbea vâ-zind cu ochii. Bătrîni după ce-o vedeau, se uitau unul la altul și-i năpădea lăcrămile.

— Săftică, Săftică ne-am înneecat singuri fata; una am avut și n'am știut ce-a face cu dinsa!

La anul Ilincuța a născut un băet, veselie și cumătrie peste samă, numai moșnegii nu se bucurau, căci fata li slăbise de o sufla vîntul. Și-o prevestire neagră le cuprinsese tot sufletul. Nu-și puteau bătrîni cătă în ochi și să nu-i pălească plînsul. Presimțirea moșnegilor se împlini, Ilincuța boli ce boli, nu se mai putu înfiri-pă de pe lehuzie și muri. Pe vremile celea murea omul cu zile,

doctorii rari ca iearba de leac, chiar prin târguri mai mari; prin târgușoare, de se găsea câte-un Jidan ori Neamț ce în țara lui poate fusese poslușnic, iar aice trecea de doctor; unul de-aîștea adusese moș Niculcea și Ilincuței, dar nu-i folosi nimic; i-au făcut și masele cu trei preuți, au căutat'o și cu babe dar degeaba, toate au fost zădarnice boala Ilincuței avea rădăcini foarte adânci și greu s'ar fi găsit izbăvitoriū.

De la moartea fetei, ris și veselie nu se mai zări în fața bătrînilor. O singură dată zimbî moș Niculcea de pataraniea ce spune un popă și îndată ce-și aminti de fată leșină.

Tăcuți și posomorîți steteau moșnegii, zile întregi nu rosteau mai nici o vorbă, și cînd deschideau gura cel întaiū cuvînt iera:

— Una am avut și n'am știut ce a face.

Chiar și Lupoica, căteaua credincioasă pe care Ilincuța o *ni-nerise* de mică, nu mai cuteză să se gudure și să zburde cînd venea moș Neculcea de pe cîmp, ci cu capul plecat, cu urechile ciulite de abiea icnînd îi ieșea înaintea și îndată ce-l zărea tot măhnit și întunecat, fugea rîpede și se ghemuea după casă. În ograda nimic nu mai iera vesel, și în locul tufelor de busuioc și de ocheșele crescuseră mărăcini și lobodă.

A-zi ah! mîne ah! Până la anul moșneagul căzū la pat. Dorința lui ieră să mōară, vieața nu-i ieră de cît sarcină, la ce să mai trăească își zicea? N'a isprăvit tot pe pămînt, n'a gustat iel toate valurile și amărăciunile lumii acesteia?... Ție la vieața ceî ce nu-i știu cumpenele, ceî ce mai au vre-o nădejde de bucurie; iel nu mai avea nimic de așteptat. Singura lui grija ieră că Săftica va remănea străină și amarită; se mîngîea înse gîndind că nici iea multe zile n'are, și-l va ajunge rîpede rîpede!

Și cum soarele apune une-ori vara liniștit și pe nesimțite așa se stinse și moș Neculcea! Abiea nu-l scăpă fără luminare. Nici o trudă, nici un zbuclum ca la alții, îi ieră cugetul curat nu năpăstuiuse pe nime, nu hrîpise munca nimărui, ci cît putința i-a fost a făcut bine tuturor. Deși unii îl credeau putred de bogat,

numai așa nu ieră : un om blînd ca dînsul nu se putea îmbogăți nici pe-acelea vremuri, dacă nu apucă ce-va de la părinți, căci averea ca și oțetul greu se prinde fără cuib.

* * *

În casa cea mare, așa de veselă o dată, moș Neculcea ieră întins pe masă, liniștit și cu fața galbană parcă dormea un somn adînc fără ca vre un vis să i-l tulbure.

De cum i-au așezat pe piept mânele galbene ca și toeagul de ceară ce ținea în ie, mătușa Saftica nu se mai clintî de lîngă dînsul o clipă, privirile îi ierau ațintite hojma asupra bătrînului, șiraguri de lacrimi îi cădeau din cînd în cînd jos.

— Ce-l mai plîngeți, c. e. Saftică, așa a fost voea D-lui cu toții o să murim,

— Nu, părinte, nu-l plîng pe dumnea-lui, ci plîng că nu pot muri și ieu.—Și noaptea cît ie de lungă privirile bătrînei neconținut ierau pironite asupra moșneagului. Nevrînd îi trecea prin minte ca din poveștile cu zmei vieața întreagă, și gîndul tovarăș nedeslipit îi desfășură rînduri rînduri tot trecutul ; mai întăiu copilăria zburdalnică fără de griji, pe urmă tinereta plină de farmecul vieții, acea vrîstă drăgălașă cînd omul nu simte năcaz, nu simte osteneală ; își amintea de planurile ce făcea fiind fată, pe urmă mări-tarea-i și vieața ticnită ce-a dus cu bădița Manolache, cum îi zicea ie une-ori. Și nu-i venea a crede că ie a fost o dată nevastă harnică și plină de vieață, că ie care-iacuma hîrb, istovită, iear iel un leș, ie amîndoi făceau planuri pentru viitoriu, i se părea o năluca o aiurire că o vieață de atîția ai s'a scurs așa iute. Și gîndul călăuziscusit atîta o purtă și nu-i dă răgaz în cît une-ori trăsărea parcă auzea venind călare, oprindu-se la ușă ; lumînarea părea, plesnea și ie îndată-și vinea în fire și-l vedea că ie mort ; da mort acela cu care trăise atîta vreme, iel, de care nu se despărțise toată vieața, acuma o lăsă pentru vecie. Din cînd în cînd parcă o ciudă îi nămolea tot cugetul, cum de s'a îndurat iel să moară înaintea ie, și să o lese singurătăței ; nu i-a fost destulă jelanie moartea fe-

tei ? Iei așa de bun, care n'a amarit'o nici odată, să-i dea asemenea păhar, să se îndure a pleca fără dînsa ? A socotit'o oare că-i cu inima de piatră ? Să-și îngroape fata, să-și îngroape bărbatul și iea să trăească n'ar fi o nelegiuire ? Să moară, să moară doorea neîntrerupt.

* * *

A patra-zi în besereca satului probodeau doi morți: ieră moș Neculcea și mătușa Săftica !....

— Sermanii oameni, scîrba fetei i-a pus în pămînt și încă o dată, ce minune !

— Și'nchipue-ți, leliță, că ieră sănătoasă, a murit pe picioare.

— Se vede că a ascultat'o D-zeu, tot plîngea că nu poate muri. Se temea sermana să nu între pe mîna ginerelei. Vaileu ! Ce litfă de oameni, ai văzut, sor'o, moșnegii nici batîr nu se reciseră și iei cotrobăeau prin beciu ; zice că bani tot căutau !

— Așa, mai crezi ? Ba au dat de vinișorul bieților moșnegi, nu vedeai că mai nu se țineau pe picioare, îmblau ca niște curce.

— Da, prin lăzi tot au controbăit, or să facă sprafca din lucrșoarele strinse cu atîta strădanie și măcar n'are să aibă cine-î comîndă ca oamenii.

* * *

Peste un an de zile trecătoriul n'ar mai fi cunoscut căsuța lui moș Neculcea ; risîpita, nevăruită, lăsată într'o rîlă, părea că nu mai șezuse oameni într'însa. Gardurile rupte, ograda pustie plină de bălării, coșariul descoperit, aproape prăvălit, în locul straturilor plivite, cucuta crescuse naltă cît casa și se lăfoea de sine stăpîină. Nici nu i-ar fi trecut cui-va prin minte că trăise acolo o păreche de oameni fericiți, că veseliea și bucuriea își avuseră o dinioară sălașul într'această dărămătură pustie. Iear drumetul ostent nu mai găsea noaptea tîrziu adăpost ; cucuveaua cu glasu-i cobitoriu îl prevestea să fugă departe, departe. Singură iea remăsese stăpîină în căsuța lui moș Neculcea !!....

SOFIEA NĂDEJDE

TEORII MITOLOGICE ¹⁾

Miturî se chiamă legendele despre facerea lumii, despre zei și despre eroi. Asemenea mituri aflăm la toate popoarele. Basmele sau poveștile noastre nu-s altă ce-vă. Fie-care din noi își aduce aminte că sînt povești despre facerea lumii, despre dumnezeu, despre draci, zmei, feți frumoși, cai năzdrăvani, fărnicători și fărnicătoare și așa mai departe. Colecția tuturor miturilor unui popor alcătuește mitologia lui. Cuvîntul mitologie mai are încă alt înțeles, a nume înșamnă știința ce caută a înțelege și explică miturile. Despre teoriile făcute în această privință vroesc să dau idee.

Toți cei ce au cercetat miturile au văzut că se află într'însele două elemente : unul rațional și altul selbatec, crîncen, îngrozitoriu, nebun. Așa în poveștile noastre întîlnim cazuri de antropofagie (despre Tătari spun că chiar îngrășeau oameni cu miez de nucă și apoi îi frigeau și mînceau), de prefaceri în animale, de păseri, ori alte animale năzdravane, de căsătorii între frațe și soră etc. Tot ast-feliu se petrec lucrurile în miturile grecești : și într'acestea ni se spune de zei și de oameni antropofagi, de legături sexuale între frați și surori, de zei cari se prefac în dobitoace și stau în legături de aproape cu oamenii etc... Acest element pe care Max Müller îl numește „stupid, absurd și selbatec“ trebuie să-l explice mitologia. Astăzi stau față în față două sisteme : *cel filologic* și *cel antropologic*. Ieată cum le caracterizază A Lang :

„Ieste o școală (cu subîmpărțirile ie) care privește aproape toate miturile ca o *boală a graiului*, adecă le crede înjgebate, întruchipate, din pricina încurcătorei ce-au căsunat niște cuvinte reu înțelese, păstrate în vorbire după ce-si pierduseră înțelesul primitiv“ (pag. 18). Mai departe vorbind tot despre această școală rezumează ast-feliu metoda ie: „Sistemul ieste următoriu : află în-

¹⁾ Articolul ie în cea mai mare parte după *Andrew Lang. La Mythologie*, carte tradusă din englezește de L. Parmentier. 1886 Paris.

telesul primitiv al numelor de zei prin filologia comparată. Numele arată fenomene naturale, și elementele stupide, selbatece și absurde cuprinse în legendele zeilor vor părea lucruri firești, căci vor îmfațoșă ceriul, furtunile, apusul soarelui, apa, focul, zorile, amurgul, viața pământului și a altor lucruri din ceriul ori de pe pământ“. Așa de pildă după Max Müller *Athene* ar fi însemnat într'o vreme *auroră* și ar fi înrudită cu *ahanâ* din limba sanscrită; deci tot ce putuseră povesti oamenii primitivi despre auroră, peste un timp s'a atribuit unei ființi *Athenè*, după ce nu mai știeau ce înamnă acest cuvânt. De asemenea ne spune că *Zeus* vine di'ntr'un cuvânt care a însemnat *ceriu*, deci tot ce s'a povestit într'o vreme despre ceriul, a fost în altă perioadă atribuit unei ființi, lui *zeus*, când nu mai știeau înțelesul vechiul al cuvântului.

Pentru a hotărî mai de aproape perioada când s'au alcătuit miturile ieată ce zice Max Müller.

A fost o vreme când nu se alcătuiseră încă limbele turaniene, ariene și semitice; dar ierau cuvinte pentru ideile cele mai trebuitoare. Apoi veni o perioadă când existau cel puțin două familii de limbi: cea arieană și cea semitică; sistemele gramaticale ale acestor familii își căpătaseră caracterile lor distinctive. Nu ierau încă formate limbile noi: greaca, latina, sanscrita; ci numai limba ariacă din care s'au făcut acestea. La mijloc între perioada aceasta, când începuseră a se forma dialecte în ariaca primitivă și între perioada când ierau gata limbile și naționalitățile: Indienii, Persii, Grecii etc. pune Max Müller vrîsta când s'au alcătuit miturile, vrîsta „mitopoeică“ și spune că fie-care din cuvintele ariene comune tuturor dialectelor ce evoluau pentru a se preface în limbi, sînt până la un punct mituri. Ieată acuma partea cea mai însemnată a teoriei, o punem în întregime după A. Lang:

„După ce a zugrăvit starea socială, politică și literară a oamenilor din vrîsta mitopoeică (adecă din vrîsta alcătuirii miturilor), Max Müller ne descrie stilul convorbirei lor din care au izvorit mai apoi toate miturile. În vorbirea de pe atunci, o mulțime de

cuvinte cari mai pe urmă au ajuns abstracte, „arătau ce-vă material, lucruri ce puteau lucra asupra simțurilor“. Această încheiere iese din cercetarea cuvintelor ariene. „În limbele vechi, toate cuvintele ca zi, noapte, pământ, primăvară, aurora, au o finală pentru a arăta genul“, și de acoloa urmează că trezesc în minte ideea de sex. Așa dar aceste nume n'au numai caracter individual dar chiar și sexual... Ce a trebuit să urmeze de aici? Cîtă vreme oame-nii simțiră înțelesul primitiv al cuvintelor, n'au putut vorbi despre deminează ori despre sară, despre primăvara ori despre iearnă, fără a da acestor închipuiri caracter individual, activ, sexual, sau cel puțin personal. Aceste numiri nu ierau nemică prin sine cum nu-s nemică pentru cugetarea noastră descolorată; ori ierau ce-vă, și atunci și le închipueau nu ca niște puteri abstracte, ci ca pe niște ființi puternice“.

„Acuma să arătăm pri'ntr'un exemplu cum, după ce înțelesul primitiv al numelor acestor „ființi puternice“ s'a pierdut, iear numele a ramas făcînd parte din propoziții cristalizate, se formă un mit fără voiea și fără știrea nimăruî. Închipuiți-vă că în vrista mitopoeică zicea cine-vă: „strălucitoriul urmează pe arzătoarea“, vroind să spue că „soarele urmează după aurora“.

Presupuneți că vre un prototip al grecescului *ἥλιος* (soare) ieră cuvîntul ce însemnă „strălucitoriul“; iear vre un prototip arian al sanscritului Ahanâ sau Dahanâ (aurora) să fi însemnat pe atuncia „arzătoare“. Presupuneți că vorba prototip al lui Helios s'a confundat cu Apolon, zeu care are multe asemănări cu soarele; presupuneți de asemenea că vorba ce însemnă arzătoare a ajuns ce-vă ca Ahana, ori Dahana, Daphné și că un copac al căruî lemn arde foarte ușor se chieamă tot *Daphne*. După ce se vor fi întîmplat toate aceste prefaceri și chiar se vor fi uitat legăturile, Grecii vor găsi în limba lor propoziția „Apollon urmărește pe Daphne“. Vor vedea că Apollon îi cuvînt bărbătesc, iear Daphné femeesc. Și ast-feliu vor fi duși a crede că Apollon, un zeu tînăr, iubea pe Daphné, vre o nimfă, și că o urmărea, iear nimfa ca să scape s'a prefăcut, ori a prefăcut'o altul cine-vă, în copacul care de atuncia se numește

tot Daphné. Max Müller zice: „Toate acestea ni se par așa de limpezi ca lumina zilei“.

Din cele spuse vedem că după apăratoriul teoriei filologice, nu se pot forma mituri pe cîtă vreme se cunoaște înțelesul adevărat al cuvintelor; că trebuie ca vorbe în vechime pline de înțeles să se păstreze în limbă în fraze stereotipate, dar înțelesul lor primitiv să nu se mai cunoască. Se înțelege pe cîtă vreme ar fi știut Grecii că Daphné însemnă „arzătoare“ nu ieră chip să-și închipue că-i vorbă de o nimfă.. Iată ce zice Müller despre chipul cum se păstrează în limba vorbită cuvinte și proverbe deși își pierd cu totul înțelesul vechi.

Multe nume ierău de la început predicative, arătau acea însușire a unui lucru care se părea atunci mai caracteristică. Dar fiind că multe lucruri au cîte mai multe atribute și fiind că, după chipul cum le priveau, cutare sau cutare atribut putea să pară mai în stare a da numele, s'a întîmplat că foarte multe lucruri, în această perioadă primitivă a limbii, avură cîte mai multe nume. Unele di'ntr'însele ajunseră de prisos și fură înlocuite în limbele literare pri'ntr'un nume fix căruia îi putem zice numele propriu al lucrului. Cu cît o limbă ieste mai veche, cu atîta are mai multe sinonime. Apoi sinonimele, dacă-s întrebuințate neîncetat, trebuie să dea loc la un oare-care număr de omonime. Dacă putem numi soarele cu cinci-zeci de nume, arătînd fie-care altă însușire, unele se vor întrebuința și pentru alte lucruri cari vor avea acea însușire. Aceste lucruri vor avea deci același nume, vor fi omonime“. Ca exemplu dă Müller cuvîntul *zeus*, care a fost de o cam dată numele ceriului și apoi și-a pierdut înțelesul vechi, a fost luat drept un nume de zeu; iar înțelesul vechi s'a păstrat tradițional în unele expresii ca: „*Zeús ũei*“ (Zeus plouă). Într'o perioadă mai veche, cînd *zeus* avea încă înțeles de ceriu, propoziția de sus însemnă: „ceriul plouă“ și ce-i ce o întrebuințau nu-i dădeau alt înțeles; dar după ce s'a pierdut, zeus n'a mai putut fi luat de cît drept numele unui zeu de sex bărbătesc.

Iată acuma în scurt cum critică A. Lang sistemul lui Max

Müller, după care mitologia este scurt vorbind „o boală a graiului“, este pricinuită prin fraze reu înțelese și prin finalele arătătoare de gen.

1. *Elementul nerațional din mituri.* Müller vrea să explice cum se face că poeții greci, cari nu puteau suferi nemica monstruos ori exagerat, au ajuns să atribue zeilor cele mai înjositoare nelegiuiri. Zeii lor sînt incestuoși, se prefac în animale, mîncă oameni, fac glume rușinoase, mor și locul nașterii lor este cunoscut. În adevăr sistemul filologic poate explica unele particularități. De pildă soarele poate fi privit cînd ca fiul, cînd ca bărbatul aurorei, deci ușor se putea să se născăcească mitul despre niște relații sexuale incestuoase între soare și între auroră, care-î ieră mamă. De asemenea semănăturile de abiea resărite puteau fi privite pe de o parte ca fiica lui Zeus, iar pe de alta ca soție și deci să se alcătuească mitul despre relațiile incestuoase între Zeus și între fiică sa Persephone etc. Dar rămîn neexplicate amănuntele „ridicule, selbatece, absurde“. De ce trebuie să iea Zeus forma de taur ori de cuc? Pentru ce iea forma de furmică, de lebădă, de vultur, de șerpe, cînd vrea să se puie în relații cu femeii pămîntene? Cum se explică obiceiul lui Cronos de a-și înghiți copiii și apoi a-i vărsa? Cum se face că miturile, dacă în adevăr îmfațozază fapte și fenomene firești, cum se face că au ajuns atît de încărcate de amănunte rușinoase în cît filosofi nu le puteau suferi chiar la 600 înainte de Hristos? Cum se face că miturile Grecilor samănă cu ale popoarelor celor mai selbatece din Africa și America?

2. *Analiza filologică.* Sistemul lui Müller este întemeiat pe descoperirile filologiei moderne care dovedește unitatea limbistică a popoarelor Indo-Europene și toată nașterea miturilor o scoate din analiza limbilor ariene. Dar cum se face că se află mituri foarte asemenea cu ale raselor ariene, prin caracterele lor neraționale și dezgustătoare, la Australieni, la locuitorii Polineziei, la Eschimosi, la Boșismani, la Irocheji, etc? Faptele fiind identice, trebuie să le explice tot într'un feliu, și limbile acestor popoare fi-

înd cu totul deosebite de ale Indo-Europenilor, nu-i chip să le explice tot prin ariacă.

Apoi alt fapt de care nu ține în de ajuns samă teoria lui Max Müller iese că sub un nume, de pildă Zeus, s'au contopit multe zeități și, prin urmare, că în miturile despre Zeus pot să fie lucruri cari n'au de felul a face cu ceriul, Diaus. În adevăr la multe popoare, la Brazilieni, Ojibvai, Australieni și la alți selbateci, numele ceriū, nour, auroră, soare se dau la bărbați și la femei destul de dese-ori; prin urmare o povestire despre isprăvile unui bărbat ori ale unei femei cu ast-feliū de nume poate fi atribuită soarelui ori lunei.

Nu trebuie să uităm că oamenii primitivi cînd își reprezintă soarele, luna, vîntul, pămîntul, ceriul etc și le închipue ca ființi viețuitoare, cu simțiri și patimi omenești. Tocmai așa fac și selbatecii din vremurile noastre. Deci chiar dacă aflăm că numele unui zeu, Zeus, însamnă ceriū, nu trebuie și n'avem dreptul să ne închipuim că oamenii primitivi îmfațoșau aceste lucruri ori fenomene întocmai ca noi.

Apoi filologii nu se unesc între dînșii în privința înțelesului ce trebuie să dea numelor de zei. Așa de pildă M. Müller pune pe *Κρόνος* în legătură cu *χρόνος*, timp; iar Preller cu *καίρω*, îndeplinesc, etc....

3. *Vrîsta mitopoeică.* M. Müller nu ne vorbește nimic despre mituri la popoare ce nu ajunseseră încă la așa zisa vrîsta mitopoeică; dar nu-i lucru deplin dovedit că miturile se află la popoare aflătoare pe toate treptele de dezvoltare limbistică? Prin urmare M. Müller se leapădă singur de asemenea mituri, mărturisește, vrînd ne vrînd, că nu le poate explica. Pe urmă dacă omul avea mituri înainte de vrîsta mitopoeică a limbei, de unde se poate hotări în ce proporție s'au amestecat aceste mituri cu cele mai nouă? Ce face Müller dacă asemenea mituri vechi se vor fi lipit, cum ie firesc lucru, lîngă miturile zeilor noi?

4. *Vorba primitivă.* Max Müller crede că oamenii au ajuns

să-și închipue că oamenii au însuflețit și dat sex lucrurilor și fenomenilor, fiind înșelați de finalele numelor. Adevărat înse iese tocmai di'mpotrivă : numele au primit finale bărbătești și femeiești pentru că s'au format într'o perioadă cînd mintea omenească privea ca persoane toate lucrurile și toate fenomenele din natură. „Oamenii civilizați din vrîsta mitopoeică n'au fost siliți, cum crede Müller, de a-și închipui că toate fenomenele vor fi fiind persoane, pentru că numele lor aveau finale generice. Di'mpotrivă, finalele pentru genuri ierau remase di'ntr'o perioadă primitivă a cugetărei care luă drept persoane cu sex toate fenomenele“.

Ie de mierat cum de n'a băgat de samă Max Müller că chiar a-zi ie plină lumea de popoare selbatece cari cred toate lucrurile însuflețite ; apoi chiar copiii noștri se află tot în asemenea stare în privința minței. Conduc de abstracțiuni metafizice a închis ochii înaintea faptelor celor mai lămurite și nici măcar nu și-a înjghebat logic ipoteza. În adevăr D-sa explică personificarea lucrurilor și fenomenelor naturii prin înriurirea finalelor ; dar cum de le-a venit în cap oamenilor, încă de pe cînd nu personificaseră lumea, cum le-a venit în gînd, zic, să puie lîngă numele lucrurilor finale cari le îmfațosau ca nume de ființi vii și sexuate ? Mai mult, Müller admite chiar ca nu tocmai lipsită de temei părărea că oamenii a trebuit să creadă mai întăiu că lucrurile și fenomenele sînt vii și sexuate pentru a le dă finalele corespunzătoare. Apoi, dacă admite aceasta pentru ce mai avea nevoie de atîta bătae de cap, vede că însuflețirea naturii a pricinuit lipirea finalelor arătătoare de gen și totu-și se năcăjește să întemeeze o teorie cu totul protivnică ! Pricina iese ideea ce avea gata făcută și pentru care trebuia dovezi. Ieră nevoie să se explice miturile ca vechi descrieri ale furtunelor, ale resăritului și apusului soarelui etc. Pe de altă parte deși starea intelectuală primitivă ajunge pentru a fabrică mituri, nime nu tăgădueste că și uitarea înțelesului vechiu al cuvintelor a pricinuit unele mituri. Așa că un grăunte de adevăr se găsește și în teoriile școalei filologice, dar, după obiceiul specialiștilor, filologii au exagerat.

5. *Boala graiului*. Teoria lui Müller în privința chipului cum se păstrează în vorbire fraze fără înțeles nu se potrivește cu cele ce ne-a spus despre „civilizația” omului din vrâsta mitopoeică. Niște oameni așa de civilizați, cu literatură, nu puteau uita înțelesul frazelor și cu toate acestea să le întrebuinteze.

6. *Exemplele*. În sfârșit Müller nu dă nici o dovadă despre *polyonymie* și *homonymie*, caei cărțile *Veda* sînt poeme artificiale, scrise într'o limbă care nici nu ieră în așa zisa vrîstă mitopoeică. D-sa ne citează exemple de homonymie și polyonymie din *Veda*, dar nu arată că urmașii acestor poeți vedici au ajuns în stare de a nu-i mai înțelege. Pe urmă în lămuririle ce ne dă asupra miturilor lasă neexplicate tocmai „amăruntelile dobitocești, absurde, selbatece” cari au mai multă nevoie de deslușiri.

„Ast-feliu, închee Lang, teoria lui Müller care încearcă a explică miturile ca o „boală a graiului”, pare lipsită de evidență și nepotrivită cu tot ce cunoaștem istoricește despre legăturile între limbă și între starea socială, politică și literară a oamenilor”.

Trecem acuma la teoria lui *Herbert Spencer*. Cetitorii noștri o cunosc până la un punct din anii di'ntăiu ai „Contemporaniului”.

Spencer încearcă să analizeze starea minței omenești din perioada cînd personifică și însufletește toate fenomenele. Acest obicei trebuie să fie privit ca o scădere de inteligență, ca o urmare a greșelilor de judecată. După Spencer sînt multe pricini cari duc la această scădere, la aceste greșeli, între acestea numără și limba, dar nu ca pricină de căpetenie. Și Spencer vorbește de „impărfectia limbii primitive”, adică „de lipsa de cuvinte cari să nu cuprindă în sine ideea de viu”. Dar nici Spencer nu se întreabă, *pentru ce* cuvintele limbilor primitive cuprind într'însele ideea „de viețuitoriu”, arată lucrurile ca vii, însufleteite. Sîntem în drept de a crede că personificarea lumii a pricinuit acest fenomen în limbă și nu di'mpotrivă. Pană aici merge și Spencer cu școala filologică. Să vedem mai departe. Numele oamenilor, în starea primitivă a societății, se dau după întîmplări și adesea

după ceasul zilei ori după feliul vremei. La Australieni, la Abiponii din America de Sud și la Ojibvaii din cea de Nord sînt oamenii numiți Auroră, Floare de aur a zilei, Nour întunecos, Soare, etc. Iată cum raționează Spencer : Presupuneți că ieste o povestire despre niște persoane cu ast-feliu de nume ; cu timpul, ceea ce s'a spus despre un bărbat numit *Nor negru* și despre o femeie *Lumina soarelui* se va atribui fenomenelor meteorologice, soarelui și furtunei. Ast-feliu vor ajunge a fi priviți ca ființi vii soarele, nourii etc... Tot ast-feliu dacă tradiția unui popor va spune că au venit de la cutare munte, de la cutare lac, ori de la cutare riu, țară ori de la mare, oamenii vor crede că sînt fiii acelor locuri și deci riul, lacul, muntele, marea vor fi personificate. Unii cari vor află prin tradiție că-s veniți di'nspre resăritul soarelui, se vor crede fiii soarelui. Și ast-feliu oamenii cari mai înainte înțelegeau foarte bine lucrurile, vor ajunge să creadă cu vieată toate lucrurile neînsuflețite.

Pe de altă parte Spencer privește închinarea la strămoși ca forma cea di'ntăiu a religiei și pretinde că oameni numiți Soare, Lună etc au fost adorați și ast-feliu s'a ajuns la adorarea lucrurilor din natură, pornind de la cultul strămoșilor.

Mulțime de mituri ne spun că unele neamuri de oameni au ca strămoș un animal ori un zeu sub formă de animal. Spencer le explică presupunînd că strămoșul cunoscut al acelei rase avea, cum se obișnuște adesea la selbateci, nume de animal, Urs, Lup, etc. Cu timpul, urmașii uitară că Urs ieste numele unui om care le ieste strămoș și-și închipuiră că în adevăr se trag di'ntr'un urs etc. Ast-feliu s'au deprins oamenii a privi pe animale ca foarte de aproape înrudite cu oamenii.

Iată și critica sistemului.

Înainte de toate vedem că teoria cere prea multă ținare de minte și tot o dată prea puțină. Selbatecii cei mai de jos din vremea noastră nu țin minte de un strămoș mai îndepărtat de cit bunicul. După Spencer înse oamenii din vrîsta mitopoeică țineau minte mult mai departe. Pe de altă parte cel mai prost selbatec

nu se înşală de numele ce se dau oamenilor. Îşi numeşte pe fecioru-su Auroră ori Nour ; iel singur îşi zice *Taur-culcat* ori *Lup-fugaciū* ; ştie că pe tata-su ori pe bunică-su îl cheamă *Soare-strălucitorii* ori *Bursuc-sprinten* şi nu-i vine cu toate acestea în cap să se creadă urmaşul unui Bursuc real. Afară de acestea selbatecii nu se închină la strămoaşe şi nu țin minte mai nemică despre răsbunice ; cu toate acestea mai adesea, prin femei, prin linie femească se dă numele de animal ori alt nume de strămoş. Fiiul unui Australian, a cărui mamă are ca nume de familie (mai bine de gintă) *Cucoară*, iea acest nume ; ast-feliu ie regula în Africa şi în America la nişte ocmeni cari-şi amintesc rare-ori de străbunicul lor.

Această din urmă obiecție a lui Lang putea fi făcută mult mai cu tărie dacă s'ar fi pus pe terenul teoriei lui Morgan şi Engels, adecă pe teoria matriarcatului. În adevăr de strămoşii în linie bărbatească nu țin samă popoarele selbatece, ba chiar şi multe din cele barbare, şi prin urmare ar trebui de admis că miturile s'au format după întemeerea monogamei şi a filiațiunei prin bărbați, —lucru cu neputință.

Să păşim acuma la teoria *Antropologică*.

„Mitologia simte geutate când vrea să explice, între alte elemente din mituri ce par nebuneşti, următoarele puncte : istoriile selbatece şi absurde în privința începutului lumii, oamenilor, soarelui, stelelor, animalelor, în privința morței şi în a lumii în de obştie ; întimplările infame şi caraghioaze ale zeilor ; pentru ce nişte ființi dumnezeeşti sînt privite ca incestuose, adultere, uci-gaşe, hoate, crude, mîncătoare de oameni ; pentru ce ieau forme de animale ; miturile metamorfozelor în plante, animale şi stele ; istoriile dezgustătoare despre ceea lume ; scoborirea zeilor acolò şi întoarcerea lor pe pămînt“.

Toate aceste feliuri de mituri sînt foarte împleticite între dînsele.

„Intăiea întrebare ce ne punem ieste : Fost'a o perioadă a societăței şi a inteligenței omeneşti în care faptele ce ne par mon-

struoase și nebunești să fi putut fi privite ca întâmplări obișnuite ale vieții zilnice ?“

Lang răspunde *da*. Și pentru mai bună lămurire ne spune după Lane că Arabii vîră în poveștile lor prefacerea unui om în cal, ori a unei femei în cățea, ori amestecul vre unui geniu, tot atîta de ușor cum întrebuițază nuveliștii noștri duelul ori furatul unui testament etc...

„Dacă ne întoarcem la Greci, la Romani, la Arii din India pe vremea comentatorilor sanscriți, la Egipteni de pe timpul Ptolemeilor și chiar de mai înainte, aflăm că și ieii cu toții ierau și mai încureați de cît noi prin întâmplările mitice ale zeilor lor. Dar ieste oare o stare cunoscută a minții omenești în care aceste pătărâni dumnezeești, prefacerile oamenilor în animale, arbori, stele, întîlnirile cu morții și toate celelalte lucruri cari ne încurea în mitologiile civilizate, să fie socotite ca fapte cu putință în viața obișnuită a oamenilor ?“ Iată și răspunsul : Toate cele ce ni se par nouă lucruri absurde, infame, cu neputință în mitologiile civilizate, — selbatecilor contemporani li se par lucrurile cele mai firești, mai obișnuite. Deci elementul selbatec și absurd cuprins în mitologie ieste o remășiță moștenită de la răstrămoșii selbateci ai raselor civilizate. Multe mituri s’au alcătuit pe cînd strămoșii noștri nu ierau mai sus în inteligența, moralitate și sentimente estetice, de cît cele mai înjosite turme de selbateci din Africa centrală, Australia ori America.

Mituri din perioade selbatecă se aflau păstrate la Greci în vremea lui Pausanias de cătră preoții locali, ori ierau stereotipate în poemele lui Hesiod și Homer ; în India le aflăm în Brahmană și Vedă ; în Egipt le păstră poporul de jos.

Așa dar după cum s’au moștenit multe lucruri selbatece în instituții, legi, în societăți, chiar în straie și obiceiuri, — tot astfel s’au păstrat și în mitologie și aice încă mai mult, căci se știe cîte de conservatoriu ie sentimentul religios.

Din această teorie înțelegem și pentru ce aflăm aceleași mituri la popoarele cele mai deosebite. Firește multe au putut să se

respîndească de la un popor și să le aflăm la depărtări foarte mari de locul unde au fost pentru întăiea oară alcătuite. Dar cele mai multe au putut să se formeze pe loc, și asemănările să-și aibă pricina în felul minții popoarelor aflătoare pe treapta selbătăciei,
(va urmă)

ȘTEFAN YASILIU.

CĂTRĂ SOARE

Din noean ce formă n'are, forme multe se'ntrupează,
Și de oarbe legi purtate, altor forme tot urmează;
Lumi în haos azvirlite, ca enigme de dureri,
Pentru iele stol de veacuri sînt ca ziua cea de ieri.
Ne'nțeleasă astă taină nime poate s'o cetească;
Tînără-i pe lângă dînsa bătrăneța omenească...
Iear noi șubredă făptură, colb ce cugetă o zi,
Colb ne facem făr'ca taina să putem dezbrodî....
Soare ! față lîmnoasă, omenirei priitoare,
Unde, cînd și cum pornit'a a ta sferă arzătoare;
Ce iera în întunerec, urieșule rotund,
Cînd tu încheșat ieșit'ai di'ntr'un haos fără fund?
Înnainte ca să fie embrionde cugetare,
Mai iera un fără margini început de întrupare?
Cum materia în tine cu mișcarea s'a legat,
Cum iea care nu începe, ție început ți-a dat?
O ! luminătoriu al zilei, tu dai omului vieță
Și pădurilor izvoare și pămîntului verdeată;
Om și floare pentru tine muguri sîntem întrupați
Prin căldură și lumină, — tu iești tată și noi frați.

Și cu toate acestea omul de-al său frate milă n'are,
 Și de cînd pămîntul ură, dușmănie-î tot mai mare ;
 Cei ce sug de la un lapte, sîngele ades își beu ;
 Lupii codrului selbateg de la oameni pildă ieu....

Într'o temniță adîncă, mucedă, întunecoasă
 Lîncezește osînditul, — ce ieoană dureroasă !
 Ros de lanț și de durere, pe reei lespezi zace iel,
 Chip de om iel nu mai vede, glas n'aude, căci ast-fel
 Au voit stăpînitorii. — Cine poate să vă spuie
 Cum în temniță ie traiul ? — Nu ie aer, soare nu ie,
 Intunerecul, tăcerea, acolo nu au sfîrșit :
 Pravila amar lovește nevoieșul răzvrătit....
 De odată remîn steclă ochii lui aprinși de ură,
 Un blăstăm plin de durere oțerește a lui gură.
 Soare ! adă celui care mort trăiește între vii,
 Mîngîieri de la soție, sărutări de la copii.

Scoborîndu-te'n colibă, cîta jale te cuprinde,
 Cînd o vezi așa de goală că nu ai de ce te prinde ;
 In palat găsim covoare și seracul — n'are țol,
 Iel ce'mbracă miî de trîntori cu a lui muncă,—umblă gol...

In scîrboase lupănare s'aud glasuri răgușite,
 Acolo vezi trupuri goale de beție murdărite ;
 Sînt unelte de plăcere, sînt copile din popor,
 Ce'și vînd trupul pentru pîne la ori-ce cumpărător....
 Una saltă, alta'n mină cu păharul amortăște,
 Alta cîntă și sărută părul alb ce o plătește,
 Flori bătute a-zî de brumă, mîne iele ce vor fi ?
 Ca gunoiul aruncate, mîni pe strade vor pieri.

Miează-noapte vicoleşte, cresc ca apele troienii,
 Cu vultanii și cu lupii năvăleşte miezul iernei.
 O! mult chinuită mamă, o! copil făr de noroc,

Ce veți face voi acuma lângă vatra fără foc !
 Aprig frigul într'un oase, iel pătrunde măduva,
 Stringe'n brațe copilașul amărită văduva,
 Și-l sărută și-i tot suflă caldă boare pe obraz ;
 Ie pierdută, nu aude, nu mai vede de — necaz....
 Dragostea ie lucru mare, dar o dragoste de mamă
 Îmbrăcată în cuvinte, nu știu dragoste se chiamă,
 Ori se chiamă nebunie ? — Jalea tristei Niobei
 Când pierduse copilașii, fost'a ca durerea iei ?

Trist ie când seracul moare,—la iel nime nu se duce,
 Abiea dacă vezi un popă, abiea dacă vezi o cruce,
 Abiea dac'auzi o rugă.... Unde nu se află bani,
 Clopotul nu vra să plîngă.... o ! creștinilor sermani,
 Dacă ieste altă lume cum legendele arată,
 Acolo ca și aicea serăciea vă așteaptă....
 Icusită mîngiere, schingiuitule popor,
 Să n'ai pîne, să ai sete și să fi nemuritor...
 Pintecoasă avuție ! cînd ciolane dai la cine,
 Pentru ce nu ai tu milă ca să dai omului pîne ?
 O ! cumplit portret mai ieste chipul cel de om flămînd,
 L'am văzut odată numai și săpat îmi stă în gînd....

Ast-feliu reul tot sporește ca o boală'ngrozitoare,
 Jugul tot mai greu apasă, curge pe ogor sudoare,
 Sînge în războaie curge, pe obraz lacrimi curg....
 De la resăritul zilei pîn'la soarele amurg,
 Numai blesteme și gemeri. — Vai ! de nu ie mîntuire,
 Bine dacă nu mai ieste pentru bieata omenire,
 De sînt despoților date roadele de pe pămînt,
 O ! tu soare al dreptăței ! schimbă grabnic în mormînt
 Astă lume ticăloasă și du iear la neființă,
 Zgura arsă de păcate, blăstămata sa ființă ;
 Colbul patimilor noastre, ce eu noi a început,
 Du-l acolo unde nu ie nici odată început,

Căci zdrobindu-se pămîntul și zdrobindu-se făptura,
 N'o să mai învie reul, n'o să mai învie ura,
 Și în somnul neființei adormind ori ce atom,
 Auz nu va fi s'audă glas nenorocit de om.

1886 Fevruarie 26

N. BELDICEANU

MATRIARCATUL

Studiu despre origina familiei de Paul Lafargue.

(„La Nouvelle Revue“).

Trăim sub domnia familiei patriarcale: în jurul tatălui, pe care legea și obiceiurile îl cunosc de cap al familiei, stau femeea și copiii: numai numele lui se moștenește din neam în neam, odinioară proprietatea rămănea bărbaților. Biblia, cărțile sfinte ale orientului, cei mai mulți filosofi, istorici și oameni de stat sînt deplin încredințați că forma aceasta de familie a domnit chiar la începutul societăților omenesti și că va străbate veacuri în viitoriu, nesuferind de cît niște schimbări neînsemnate. Pentru cei învățați și pentru cei neînvățați, familia patriarhală iese singura formă de familie firească și înțeleaptă: jurisconsultii romani, ieii de asemenea, gîndeau că *jus gentium* iera expresia juridică a dreptului natural. Căci oamenii pentru a da o putere morală întocmirilor lor civile, politice și religioase, cît și obiceiurilor și deprinderilor lor, le-au îmfațosat ca niște lucruri firești și avîndu-și izvorul de la dumnezeire.

Axioma socială: Că tatăl iese capul firesc al familiei monogame ori poligame, crezută mai tare de cît stîncă, se macină la suflarea necredincioasă a științei, ca și multe alte adevăruri cin-

stite de întreaga antichitate. De mult acest adevăr veşnic ar fi fost îndoelnic, dacă filosofi şi istoricii nu erau orbiti de prejudeciile sociale, dacă ar fi ținut samă de faptele cunoscute şi dacă n'ar fi despreţuit părerile cinicilor, stoicilor, gimnosofiştilor şi platonienilor asupra femeilor şi averilor. A trebuit de aşteptat până la anul 1861, pentru ca să vie un om cu ştiinţă întinsă şi cu înţelepciune îndrăzneată, să ne arăte că în societăţile primitive, au fost alte forme familiale: La 1861 *Bachofen* a publicat *Das Mutterrecht* (dreptul mamei). Descoperirea sa însemnată, îmvălită cu un nour mistic, ar fi trecut nebăgată în samă, dacă cîţi-va ani mai tîrziu scriitorii engleji ca Mac Lennan, Lubbock, Herbert Spencer, Tylor, etc., grămădind neregulat, luându-se după nişte idei false şi căpătate în grabă, cît şi de pe numeroasele povestiri ale călătorilor Engleji, n'ar fi atras luarea a minţe asupra unor popoare ce nu cunoşteau familia paternă. Şi ie meritul lui Lewis H. Morgan că a dovedit într'un că în societăţile omenesti la început a fost promiscuitate şi n'au ajuns la familia paternă de cît după ce-au trecut un şir treptat de forme familiale. Iel cel întăiu a pus o regulă în faptele ciudate, încurcate şi adesea contrazicătoare, strinse de cătră istoricii anticităţei şi de cătră antropologişti despre omul preistoric şi de cătră călători despre popoarele de a-zi. Lucrarea sa măreaţă, *Ancien Society*, publicată în Londra la 1877, ieste prescurtarea lucrărilor ce au ieşit în *Smithonian society* din New-York, pentru cari a jertfit patru-zeci de ani de cercetări spinoase, îndelung rebdătoare şi conştiincioase ¹⁾).

* * *

La sfîrşitul veacului al XV-e, cînd Vasco de Gama ajunse pe coasta Malabarului, Portughejii debarcăra în mijlocul unui popor însemnat prin civilizaţia sa înnaintată, prin dezvoltarea marinei, prin putere şi organizaţie, prin puterea şi organizaţia armatei,

¹⁾ In „Contemporanul“ anul IV s'a tradus cartea lui Engels care nu ie alta de cît cercetarile lui Morgan completate.

prin bogăția orașelor, pe care o cîntă *Camoens*, prin luxul locuitorilor și prin obiceiurile lor ; dar starea socială a femeii și forma familiei le turbură toate ideile ce aveau în Europa. Bachofen a adunat în *Antiquarische Briefe* documente despre familia nairă, din izvoarele cele mai deosebite, anume: de la scriitorii arabi, portugheji, și germani, de prin veacul de mijloc până în epoca modernă. Familia nairă a dat dovezi strașnice de vitalitate: iea a putut să se împotrivescă creștinismului, apăsării aristocrației bramanice, ariene și religiei musulmane. Această puternică instituție familială s'a ținut la popoarele din Malabar până la năvalirea lui Hyder Aly la 1766.

La Nairi, partea aristocratică a țerei forma familii mari cîte de mai multe sute de oameni, avînd același nume, asemănătoare cu clanul celtic, cu *gens* romana, cu *γενος* grec. Averile nemișcătoare ierau deavalma a tuturor membrilor din *gens*; egalitatea cea mai desăvârșită domnea între iei.

Bărbatul în loc să locuească cu femeea și cu copiii săi ședea cu frații și surorile în casa mamei ; și cînd părăsea această locuința ieră tot de una întovărășit de sora cea mai iubită ; la moartea lui averile mișcătoare, nu treceau la copiii săi, ci la copiii surorilor.

Mama, ori în lipsa iei fiica cea mai mare, ieră capul familiei ; fratele cel mai mare, numit *hrănitoriul*, îngrijea averile ; bărbatul ieră un oaspe, nu venea în casă de cît la zile hotărîte, nici nu sta la masă împreună cu femeea și cu copiii. Nairii, spune Barbosa, aveau respect strașnic pentru mamă ; de la dînsa primesc averi și cinste ; de asemenea cinstesc pe sora cea mare care trebuie să urmeze în locul mamei și să iea conducerea familiei.

Femeea nairă avea mai mulți bărbați, cu schimbul, zece, doispre-zece și chiar mai mulți dacă îi ieră gustul, fie-care bărbat venea la rîndul său și fie-care avea însemnată ziua în care ieră datoriu să aducă cele trebuitoare în casă ; atunci spînzura la ușă sabia și păvăza pentru a arată că locul nu ieră slobod. Mărirea și renu-

mele femeii se socotea de pe numărul bărbaților ce o țineau. Bărbatul pentru a nu postî în zilele cînd nu ieră primit la nevastă lui, făcea parte din alte societăți matrimoniale; bărbatul avea voie să iasă din o societate conjugală și se întore în alta și femeia avea de asemenea voie să-l alunge, dacă nu-î plăcea ori dacă nu-și împlinea datoriile. Femeia nairă iera *poliandră*, iar bărbatul *poligin*.

Copii ierau ai mamei, iea se însărcină a-i hrăni. „Nici un Nair, zice Buchanan în *Asiatic researches*, nu-și cunoaște tatăl. Fie-care bărbat privește ca moștenitori pe copiii surori-sa; iel ține la iei cu aceea-și iubire cu care în alte țeri părinții își iubesc pe copiii lor: ar privi ca pe un monstru, pe acela care, la moartea unui copil ce l'ar presupune că ie al său, din pricină că-i samănă ori din pricină că a trăit în delung timp cu mama copilului, ar fi tot atît de scîrbit cît la moartea copilului surori-sa“.

Nairii parcă anume ierau puși să răscolească ideile morale ale Europeilor. Dreptul primei nopți păstrat nobililor feudali, ca cel mai scump privilegiu, iera privit de către Nairi ca o sarcină. Pentru a face di'ntr'o fată femeie, întrebuintau pe străini, oameni de la port. cari primeau o leafă hotărîtă di'nnainte. Bartema povestește că în orașul Tarnasari, raiahiî însărcinau pe străini ca să ție de urît femeilor lor în cele di'ntăia nopți ale nunței. Gheorge al IV-le al Angliei ieră de părerea Nairilor, zicea că asemenea treabă ie de rîndaș. Barberosa care face istoricul cerimoniei nunței strigă plin de mînie: „Acești păgîni cred că o fată care ar muri fecioară n'ar merge în raiu“. Cadavrele virginelor ierau violate. virginitatea iera un păcat de moarte. Dacă atari obiceiuri curioasă ar fi fost observate la niște selbategi de pe cele mai de jos trepte ale speciei omenestî îndată ar fi zis, ca și Spaniolii despre Americani pe cari îi măcelăreau fără milă: „Nairii sînt ființi fără minte, *gente sin rason*“. Creștinii din zilele noastre și mulți învățați antropologi ar adăugi împreună cu iei: „Nairii sînt popoare căzute, obiceiurile lor josnice le dovedesc căderea“. Nairii din contra, formau aristocrația pămînteană a unui popor civilizat, de sigur mai civilizat de cît Portugiji din veacul XVI.

Ne-am putea pune această întrebare : Familia nairă întemeiată pe comunitatea averilor în năuntrul clanului pe poligamia amînduror sexelor, pe puterea mamei, stăpîna desăvârșită în casă, fratele cel mai mare nefiind de cît un maiordom ; spița neamului luîndu-se de pe mamă, singură iea lăsîndu-și numele la copii, cît și rangul și averile. Să fie acesta unul di'ntre faptele anormale, una din monstruozițiile sociale, născute prin împrejurări așa de rari în cît n'au putut să se găsească în alte locuri ? Din contra familia nairă, acest fenomen social, nu ne arată oare una din formele familiale primitive prin care a trecut omenirea în mersul evoluției sale ?

Obiceiurile familiale ale Nairilor nu sînt niște esecții izolate. Dacă filuim povestirile călătorilor despre popoarele selbatece din lumea veche și din lumea nouă ; dacă ne descurcăm mintea de prejudițiile civilizate și trezindu-ne, prin spusele cercetătorilor moderni, luînd și povestirile istoricilor și poeților vechi, pe urmă analizînd credințele religioase și studiînd cărțile sfinte, dacă strîngem mulțime de fapte, vedem că toate popoarele pămîntului au avut la un moment hotărît al trecutului lor, obiceiuri asemănătoare cu ale Nairilor.

* * *

Să trecem la Africa, în mijlocul Tuaregilor de la nord, și să ne călăuzim de călătorul francez, Duveyrier.

„Pîntecele zugrăvește copilul,„ zice un proverb tuareg care se găsește și la Hovai în Madagascar. Copilul tuareg se află pe aceeași treaptă socială ca și mă-sa ; dacă iea ie liberă și nobilă, copilul ie și iel nobil și liber, chiar dacă tatăl ie rob“. Dacă o femeie liciană liberă se mărită cu un rob, copiii săi sînt nobili, zice Herodot. Dacă din contra un cetățean chiar di'ntre cei mai aleși, se însoară cu o străină ori cu o țuitoare, copiii săi sînt înjosiți“. *Partus sequitur ventrem* ieră o veche zicătoare latină. „Pîntecele desrobește și înnobilează“ se zicea în Champagne și în Brie în veacul al XII-lea. Tuaregii au două soiuri de proprietate : 1) Averile cîștigate prin munca insului, precum arme, bani, robi cumpărați, tur-

me, roade și merinde, sînt individuale, 2) Vămile luate de la caravane și călători, drepturile teritoriale asupra pămînturilor de umblat și de lucru și asupra apelor ; drepturile asupra persoanelor și asupra triburilor robite, cît și dreptul de a poronci și de a fi ascultat sînt colective ; nu se moștensesc pe linia bărbătească, dar trec la fiul cel mai mare al fiicei celei mai mari care le cîrmuește în interesul familiei întregi. Din vechime, cînd ieră vorba de împărțire teritorială, pămînturile date fie-cărei familii ierau scrise pe numele mamei. Dreptul berber dă femeilor putere de a-și cîrmi singure averile ; la Rhat, casele, grădinile în sfîrșit toată proprietatea fonciară ie a lor.

Tuaregii nu au de cît o singură înrudire, înrudirea de pe mamă : genealogia ie femească. Tuaregul cunoaște pe maică-sa și pe mama aceștia, dar nu cunoaște pe tată său. Copilul ieste al femeii și nu al bărbatului ; sîngele ie și nu al lui îi arată rangul ce trebuie să iee în trib și în familie.

„Dacă se deosebește într-o societate tuaregă de cea arabă, apoi se deosebește prin contrastul între starea înaltă ce are femeea aici comparată cu starea josnică a femeii arabe. La Tuaregi, nu numai că femeea ie egală bărbatului, dar încă are o stare mai bună de cît dînsul. Iea poate să se mărite după voie și în comunitatea căsătoriei își îngrijește averea, fără să fie silită a pune parte la cheltuiala casnică. De unde se și întîmplă că averile toate se grămădesc în mînele femeilor“.

Femeea tuaregă ie monogamă, iea a impus bărbatului monogamia, cu toată legea musulmană care îl lasă să aibă cîte mai multe femei. Iea ie neatîrnată față cu bărbatu-său, pe care îl poate alunga la cel mai mic pretext, la cea mai mică vină, iea se duce și vine slobodă. Aceste alcătuiți sociale și obiceiurile ce ies de acolo, au dezvoltat foarte mult pe femeea tuaregă ; „minte și spiritul ie de inițiativă ne minunează într-o societate musulmană, Femeile tribului Imanan sînt renumite prin frumuseță și prin talent muzical ; cînd dau concerturi bărbații aleargă din părțile cele mai depărtate, gâtiți ca niște struți. Femeile triburilor ber-

bere cîntă în toate serile însoțite de *rebaza* (scripcă); nascocesc cîntece chiar în mijlocul deșertului.

Femeea măritată ie cu atîta mai bine privită cu cît are mai mulți prieteni pri'ntre bărbați, dar dacă vrea să-și păstreze numele bun nu trebuie să prefere pe nici unul. Casătoria tuaregă poate fi lesne stricată și femeile se pot mărită din nou.

Femeile joacă cel di'ntăiu rol în legendele țerei; acela-și fenomen se observă și în Grecia pe vremea lui Homer: In deosebite răsîmpuri iele au domnit; una di'ntr'însele, Kahiva, o Marie-Thereză a deșertului, la începutul veacului al VIII-lea, a unit sub stăpînirea sa triburile berbere și a fost eroină împotrivirei naționale în contra năvălirei cuceritoare a Arabiilor, cari n'au putut cuprinde țermului Atlasului de cît după moartea ie. Iea căzu cu armele în mîna omorită de generalul Hasan. Sînt cîți-va ani de cînd tribul Jeauen iera cîrmut de-o femeie, Șeikha; chiar a-zi femeile cu talente mai deosebite sînt primite în sfatul tribului.

Tuaregii sînt urmașii acelor Libieni de cari vorbește Herodot că aveau femeile în comun și nu locnea cu iele; iear copiii ierau crescuți de mame. Iei ziceau că Minerva ie fiica adoptivă a lui Jupiter, căci nu puteau crede că un barbat poate fi părinte fără de femeie: singure femeile ierau în stare de a face asemenea minune. In valea Nilului, acest leăgăn al civilizației, femeile din vremea lui Herodot, aveau o stare așa de bună în cît Grecii numeau Egiptul „o țară pe dos“. Istorical din Halicarnas explică aceasta ca o urmare a naturii Nilului, care ie atît de deosebită de a celorlalte fluvii. „Așa de deosebite sînt obiceiurile și legile Egiptenilor de ale celorlalte popoare în cît la dînșii bărbații poartă sarcinele pe cap, iear femeile pe umere. Femeile merg în tîrg și tîrguiesc, în vreme ce bărbații închiși în casă țes... Baeții nu sînt datorî să și hrănească părinții, această sarcină cade pe fete.“

Această condiție singură ar ajunge pentru a dovedi că averile familiei ierau ale femeilor, ca la Nairi și la Tauregi: și pretutindene unde femeea are această stare economică, nu-i sub epitropia bărbatului, ci ieste iea capul familiei.

Diodor din Sicilia scrie : „Din pricina numeroaselor binefaceri ale zeiței Isis, s'a hotărit ca regina Egiptului să aibă mai multă putere și cinste de cît regele ; acest fapt ne lămurește de ce la particulari, bărbatul ie al femeii, în termenii contractului dotal, și ie hotărit între soți că bărbatul va ascultă de femeie.“ Se însemnase această observare a lui Diodor pri'ntre istoriile minunate ce spun călătorii veniți de departe ; dar trebuia să se vadă că puterea reginelor a ținut până pe vremea Ptolemeilor, cu toate ideile Grecilor cari cucereau țara. Cleopatra în ceremoniile religioase lua însușirile zeiței Isis, mama sfintă, și bărbatul ie Antoniu, un general roman, mergea pe jos în urma carului de triumf.

Inscripțiile funerare culesse în valea Nilului pomenesc adesea numele mamei, nu înse pe al tatălui. „Cîte o dată, zice dl. Revilout, se spune că persoana de care ie vorba ieră fiul cutărui. Dar această pomenire de tată ieră foarte rară în vorbirea sfintă... Să mai spunem că femeia măritată, mamă ori soție, ieste totdeauna *nebt pas*, doamna casei, stăpina casei.“ dl. Revilout ie cam lovit de asemenea întocmiri.

Analiza papirurilor demotice de la Luvru, a înlesnit pe egiptologi să afle că în contractele vechi de căsătorie nu se vorbea despre averile femeii, ori cît ar fi fost de mari și de însemnate, bărbatul ne avînd niciun drept asupra lor, în timp ce se hotărea suma ce trebuia să plătească femeii, fie ca dar de nuntă, ca pensie pe an, ori de ștreaf la întîmplare de despărțenie. Soția ie totdeauna stăpînă pe sine, pe averile sale, pe cari le administrează și cu cari face ce vrea. Iea vinde, cumpără, dă cu împrumut, iea cu împrumut : în scurt are toate treburile unui cap de familie. Faptele spuse de Herodot și Diodor și adevărite prin lucrările lui Champollion-Figeac și ale egiptologilor, arată că femeia egipteană avea în familie același rol ca femeia nairă și tuaregă. Dar mai sînt încă dovezi de alt soi.

Ceremoniile și legendele religioase păstrează împietrite obiceiurile trecutului. Impărtășenia creștină, această cină mistică în care

credincioșii își mînîncă d-zeul făcut om, legenda evreească a lui Avraam jertfind un țap în locul fiu-său Isac, sînt un ecou îndepărtat de antropofagie și de jertfe de om. Capul nostru plăzmuște religiile cu lucrurile ce-l încunjoară, dar în lungul veacurilor lucrurile se schimbă, se pierd, pe cînd forma religioasă, care ie manifestarea lor în mintea omenească, rămîne : studiind formele religioase, se poate găsi și alcătui fenomenele naturale și sociale cari le-au slujit de schelet.

Isis, zeița Egiptenilor vechi, mama zeilor de la sine făcută, ie și zeița fecioară, în templele de la Sais, orașul sfînt, avea această falsică inscripție : *Nime nicî o dată nu mi-a ridicat rochia, rodul ce am născut îe Soarele*. Mîndria femeii zbucesțe în aceste cuvinte sînte ; femeea se arată neatîrnată de bărbat, iea n'are nevoie să alerge la ajutoriul lui pentru a naște. Grecia va răspunde la această îndrăzneată afirmare : Jupiter, părintele zeilor, va naște pe Minerva fără ajutoriul femeii, și Minerva care n'a fost zemislită în întunerecul sinului matern, va fi dușmana supremației familiale a femeii. Isis din contra ieste zeița obiceiurilor vechi ; iea se mărită cu frate-său, ca pe timpul promiscuităței între ru-dele de sînge ; pe monumente iea se făleşte : „Sînt maica regelui Horus, sora și soția regelui Osiris, sînt regina pămîntului întreg“. Bărbatu-său mai puțin mîndru nu se numește părintele lui Horus.

Isis ieste nemuritoare. Osiris ie muritoriū, ie ucis de cătră Tiphon : o dată ce-și împlinesțe datoria trebuie să moară.

În Babilon poporul serbă pe zeița Milita, făcînd în timp de cinci zile cele mai mari orgii : ieră serbarea universală a libertăței și a egalității primitive. Phalusul, care face pe toți oamenii egali, iera adorat ; regele serbărei, luat di'ntre robi, după ce avea pe regină, adecă pe cea mai frumoasă di'ntre hetaire, ieră aruncat în foc : ca și zeul Osiris, împlinindu-și datoria, trebuia să moara. Antagonismul sexelor, născut o dată cu omenirea, durează încă. Desprețul, pe care din timpul istoric bărbații l'au avut pentru femeea, pusă sub epitropie și tratată de curtizană ori de gospodină,

riturile religioase dovedesc, că l'au avut femeile pentru bărbați atuncia cînd iele ierau egale sau superioare bărbatului.

În societățile animale comuniste, la furnici, la albine, bărbatul ieste un parasit ; după fecundare îl ucid.

* * *

A-zî nu mai poate fi îndoeală că înnainte de a ajunge la forma familiei de a-zî, omenirea a trecut prin altă formă ; mama ieste începătoarea ginteî ; tatăl, persoană de mîna a doua, nu lasă copiii- lor nici nume nici averi nici rang. Familia atuncia ieră legată de la femee la femee, prin cordonul umbilical, acest semn material al maternității. În familiile regale din Europa buricul se taie în fața marturilor, ca să se îndeprteze ori-ce băneală despre legitimitatea noului născut ; această cerimonie ie încunjurată de mare respect la unele popoare d. e. la locuitorii din susul Nilului. Figienii și Creolii din Antile păstrează buricul cu sfințenie și l'îngroapă cu pompă la moartea insului ; iel ieră legătura care îl unea de mamă comună.

Obiceiurile cari însotesc această formă familială primitivă, lovesc morala noastră de a-zî. Castitatea monogamică nu ie de loc o virtute. Femeea din contra ie prețuită de pe numarul bărbatilor ce locuesc cu dînsa în timpul unei luni ; acest obicei ieră în insulele Canare. Bărbații unei femei, după observările lui Herera, despre selbatecii din Venezuela, trăeau fără să se sfădească și fără să fie zuliari ; această patima, adegă geloziea, se arată tîrziu în omenire.

Copiii moș-nesc averile de la mamă și de la moșii de pe mamă. Moșul iubeste pe nepoți mai tare de cît pe copiii săi. „La Germani, zice Tacit, copilul surorii ie tot așa de scump moșului ca și tatălui. Unii, cred acest grad de înn-murire mai sfinț și mai de aproape, și, cînd primesc ostatici, vrau mai bine să iee nepoți, ca unii ce sînt mai iubiți și de cari familia se interesază mai tare“. Inse Germanii pe cari îi descrie istoricul latin ierau ajunsî în forma familială paternă, de vreme ce copiii moșteneau de

pe tată ; dar păstrau încă sentimentul unor obiceiuri din familia maternă. Vorba franceză *nos neveux*, întrebuințată pentru a arăta pe urmași, și pe care niște șegi urîte o puneau pe sama îndoelei ce aveau despre credința femeii franceze, nu-i de cît o amintire din familia maternă.

Femeea stă în casa sa ori în a clanului, nici o dată într'a bărbatului. Observația următoare adusă de către Morgan, după un pastor protestant care trăise ani în mijlocul Irochejilor-Seneca, ieste tipică: „Pe cînd locueau în casele lor lungi (în cari încăpeau cîte-va sute de oameni) un clan domnea. Femeile aveau bărbați din alt clan. Ieră obiceiū ca femeea să cărmuească în casă, merindele ierau puse în comun ; dar vai de bărbatul ori ibovnicul prea leneș ori prea neghibaciū pentru a-și aduce partea lui de hrană. Ori cîți copii ar fi avut, și ori cît de mult ar fi adus în gospodărie, bărbatul putea să se aștepte a primi poroncă să se care. Iean să nu fi ascultat, că nu se mai putea stăvi în casă. N'avea de cît să se ducă în clanul său ori în altul. Femeile aveau a tot puternicia în elanuri. Iele nu stăteau la îndoeală, cînd împrejurarea cerea, de a face să *cadă carnele* (semnul de războiū) de pe capul cîrmacilor, și de a-i sili să între în rîndul soldaților. Alegerea capilor atîrnă tot de-a una de la dînsle“.

Povestirile călătorilor ne arată pe femeea barbară împovărată de munci. Împărțirea lucrului, cum ne spune Carl Marx, începe cu împărțirea pe sexe. Selbatecul ie războinic și vînătoriū ; trăește împrejurat de dușmani și poate fi atăcat la fie-ce minut ; trebuie să fie neîncetat gata să se bată, tot-dea-una sub arme : treaba lui ie să apere tribul și să aducă hrană. La popoarele civilizate, soldatul ie scutit de ori-ce altă muncă. Femeea selbatecă ie încărcată cu toată munca gospodăriei, cu cultivarea cîmpului, cu purtarea în spate a copiilor și a lucrurilor de casă. „Popoarele barbare cari împovărează pe femeii cu mai mult lucru de cît s'ar cuveni după părerile noastre, zice Engels, au adesea pentru dînsle mult mai mare respect de cît noi Europeanii. Femeea civilizației, cocolită și înlăturată de la ori-ce muncă, ie într'o stare so-

cială mult mai joasă de cît în vremea barbară cînd ieră împovărată de muncă. Ai iei o priveau ca pe o adevărată stăpînă ; și chiar ieră“. Femeea, suverană stăpînă în casă, avea rost și în lucrurile publice ; lua parte la sfatul tribului și adesea avea rol de mijlocitoare. În Tasmania la începutul luptelor, femeea împingea cu înfocare pe războinică la luptă, dar îndată ce ridica, mînele de trei ori lupta încetă și pe învinsul care aproape iera să fie omorît, îl cruțau. Femeile ierau cruțate la Troglodiți, de îndată ce se aruncau între luptători, aceștia încetau de a mai arunca săgeți. Femeile germane stăteau față la luptă, întărtind pe luptători prin strigătele lor, întorcînd pe fugari la luptă, numărînd și legînd rănile. Germanii nu socoteau înjosire a le cere povețe și de a le ascultă ; iei aveau mai mare frică să nu fie femeile lor prinse de cît dacă vor fi iei ; acești barbari credeau că iele au ce-va sfînt și profetic într'insele, *sanctum aliquid et providum*.

S'ar putea încă spune o mulțime de fapte de soiul acestora, cari să dovedească că toate popoarele pămîntului au trecut pri'ntr'o formă de familie cu totul deosebită de cea de a-zî. Aceste fapte minunate cari dau în lături ideile primite, nu fuseseră arătate de cît de rari spirite sceptice ; cari se slujeau cu iele pentru a combate morala zilei. Filosofii-istorici cari au scris tomuri despre progres și filosofii moralisti cari au schițat dogmatic legea morală veșnică, nu le-au știut și nici n'au ținut samă de iele. Ieră chiar mai ușor. Dar în zilele noastre, oameni îndrăzneți și adînc eugetători, le-au regulat și întrebuițat pentru a descrie fazele evoluției omenesti.

* * *

Să luăm o păreche, făcută din pămînt, ca Adam și Eva, după tradiția biblica, sau despărțiți din o turmă selbatecă, pe a-tuncia pe cînd omul de abiea ieșise din starea animală și să vedem cum vor să se petreacă lucrurile. Această păreche cu fiii și cu nepoții va formă o turmă de trei-zeci patru-zeci de persoane. Din pricina greutății de a-și putea agonisi merinde nu vor putea fi mai mulți. Înăuntru al acestei grupe relațiile sexuale vor fi cu

desăvîrşire slobode, ca la găinile noastre : fie-care femeie va fi soţiea bărbaţilor din turmă, şi fie-care barbat soţul tuturor femeilor, fără deosebire de tată şi fiică, de mamă şi fiu, de soră şi frate. Această familie în devălmaşie nu s'a găsit la nici un popor selbatic, cu toate că se observă în capitalele mari ale civilizaţiei : totu-şi iea a trebuit să fie ca un fapt obşteşc atunci cînd omul nu ieră încă, după cum zice Latinul, un animal care are judecată, *rationalis particeps* ; atunci cînd trăea gol, locuea pe copaci sau în fierbe, se hrănea cu poame, cu scoici şi animale crude, neştiind a fierbe ori frige, de abiea deosebindu-se de animal, strămoşul său. Serbările pline de orgii ale religiilor asiatice, în timpul cărora domnea libertatea sexuală, samănă a fi reamintiri ale promiscuităţii primitive.

Strabon spune că la Magi tradiţiile religioase poronceau mărirea di'ntre tată şi fiică, di'ntre mamă şi fiu, pentru a face copii meniţi slujbelor preuţeşti. Bachofen în loc să creadă că origina promiscuităţii ie Clucru firese, o socoate întocmire religioasă. Serbările de promiscuitate, şi obiceiurile cari la atitea popoare îndatoră pe femei să se prostituească, fără alegere la fiecare, ieră după dînsul acte de ispăşire pentru a domoli zeitatea mînioasă : oamenii, căsătorindu-se mai mult sau mai puţin poligamic, au căleat poroncile sfinte care poronceau devălmaşiea femeilor.

Restrîngerea primitivă a libertăţii sexuale a trebuit să înceapă prin despărţirea înşilor tribului în pături luate de pe generaţii, şi prin oprirea căsătoriilor între înşii deosebitelor pături. Cea întâiu pătură ie a născătorilor, a doua a copiilor, a treia a nepoţilor şi aşă mai departe. Toţi înşii unei pături sînt copiii păturei superioare şi părinţii celei inferioare ; se privesc ca fraţi şi surori, şi se poartă ca bărbaţi şi femei ; dar li-i oprit de a avea relaţii sexuale cu înşii din pătura de sus ori cu cei din pătura de jos. Căsătoria individuală nu iese încă ; şi fiind că unul se naşte barbat într'un trib iese de drept soţul tuturor femeilor din pătura lui, fără deosebire de frate şi de soră, şi de asemenea pentru femeie. „In vremile primitive, zice Marx, sora ieră soţie şi aşă ieră moral“. Legendele religioase şi obiceiurile popoarelor vechi

ne dau numeroase exemple de aceste căsătorii de sînge; Isis și Osiris, Iunona și Jupiter, etc., ierau tot o dată surori și frați, soții și bărbați.

„Dacă cel întâiu grad de organizație, serie Engels, a fost de a opri relațiile sexuale di'ntre părinți și fii, al doilea a fost oprirea căsătoriei di'ntre frați și surori. Această propășire, mai însemnată, a fost înse și mult mai greu de realizat din pricină că vrîsta ieră aceea-și. Nu s'a făcut de cît treptat, începînd prin oprirea relațiilor sexuale între frații și surorile, luate de pe mamă, pentru a ajunge până la frații și surorile de pe tată și de pe mamă“. Acest mers evolutiv al familiei ieste „o strașnică dovadă a principiului selecțiunei naturale“. Triburile care opreau căsătoriile între rudele de sînge trebuia să se dezvolte mai răpede și mai desăvârșit de cît acele unde căsătoriile între frați și surori ierau neoprite.

Fison și Hawitt, în scrierea lor despre Kamilari și Kurnai, două popoare australiene, spun o legendă care explică până la un punct cum s'a făcut oprirea treptată a relațiilor sexuale: „După facerea lumii, frații și surorile cît și neamurile cele mai de aproape se căsătoreau între iele, fără deosebire, până ce se vădi reul ce venea din aceste legături; atuncea capii se strinseră la sfat, pentru a căută un chip de lecuire. Încheerea sfatului a fost: să facă o jalbă cătră *Murumura* (spiritul cel bun). Acesta a poroncit de a împărți tribul în grupe și de a le numi cu porecle luate fie di'ntre ființi fie di'ntre lucruri de ex. *cîne*, *șoarec*, *emu*, *plaoe*, *ignam*, etc., și opri cu tot di'nadinsul căsătoria între cei cu acela-și nume, dar poronci ca o grupă să se căsătorească cu alta. Acest obicei ie păstrat până în zilele noastre; cea întâiu întrebare a unui Australian cînd întîlnește un străin ie: Din ce murdu, adeca: din ce grupă iești?“

Legenda murdu are într'însa trei lucruri însemnate. La început tribul ie unul și acela-și, căsătoria se face fără deosebire între frați și surori și chiar între părinți și fii; în urmă tribul se împarte în grupe care ieau cîte un *totem*, adecă numele unui animal ori al unui fenomen natural; acest lucru însuflețit ori neînsu-

flețit ie privit ca strămoșul grup-ii, care grupă conrespunde cu clanul cu *ginta* romana și cu *γένος* grecesc. Gramaticul Festus Pompeius pretinde că *gens Aurelia* din care ieră mama lui Cesar, își trăgea numele de la soare, *aurum, urere*. Unile familii grece își socoteau de strămoși animale cari ierău întrupările lui Jupiter, cînd venea de isprăvea ștregării amoroase. Plutare citează un *genos* athenian care cinstea o plantă ca strămoș, anume sparanga. Legenda murdu ne mai spune că spiritul cel bun a oprit relațiile di'ntre inșii ce aveau acela-și nume, acela-și *totem*, adecă făceau parte din aceea-și grupă.

Cum se vor păstra aceste împărțiri ale tribului în grupe, în clanuri, în *gentes*, cari pentru a-și agonisi traiul vor fi nevoite a se împrăștia? Prin păstrarea numelui strămoșesc care va fi trecut din generație în generație, ca un lucru sfînt. Inșii care părăsesc clanul, ieu cu iei numele; pot să meargă departe, peste mări și peste munți, pot ca în lungul vremei să-și schimbe obiceiurile și să-și prefacă limba în cît să nu fie în stare de a înțelege pe cea veche, totu-și remin membri al aceuia-și clan, membri ai aceia-și grupe. Și căsătoriea fiind oprită între persoanele aceia-și grupe îndată ce se întîlnesc cel întăiu lucru ieste să-și spue ce *totem* are, grupa din care's. Această oprire ie așa de hotărită în cît în Australia, războinicul care măcar prin neștiință, s'ar legă cu o femeie din acela-și *totem*, ar fi socotit ca un dobitoac de cătră membrii din tribul său.

Cum se va moșteni numele strămoșesc? — Prin tată ori prin mamă?

În zilele noastre, după veacuri de morală monogamică, se aleargă la un șiriclic legal pentru a hotări paternitatea; tatăl nu ie cel firesc, dar acela pe care il arată cerimoniea religioasă și civilă. Noi nu putem crede că legea a fost dată oamenilor primitivi. Tatăl nu ie însărcinat cu slujba sfîntă de a tot duce numele mai departe. Sentimentul patern nu ie innăscut bărbatului: pentru ca să se arete, chiar cînd ieste, cere oare cari condiții externe. Iubirea maternă din contra ie adine înrădăcinată în inima femeii;

iea ie menită a fi mamă, pentru a-și hrăni copilul cu laptele său o dată ce ie născut. Sentimentul matern iese una dintre cele mai însemnate cerinți fiziologice, pentru păstrarea și propășirea speciei. Civilizația lucrează împotriva firei căci face femeii maternitatea grea și alăptarea primejdioasă ba chiar cu neputință; iar făcînd'o stearpă micșurează sentimentul matern în inima femeii civilizate. Femeile selbatece își iubesc foarte mult copii; îi alăptează cîte doi ani și nu-i bat nici odată: copilul pe care femeea îl apără de brutalitatea bărbaților, se stringe lîngă dînsa, după cum se ascund puii sub aripele cloștei, la cea mai mică primejdie. Deci femeea ieră firește menită să lese numele iei pentru *totem*. „Femeea face clanul“ zic Indienii Wiandotti, din America septentrională și ie foarte adevărat; femeile clanului sînt însărcinate de a-l reproduce; bărbații se duc și-și lasă pe ai lor în clanuri. Copilul iese al clanului mamei.

Membrii unui clan, ori cît ar fi de numeroși și de împrăstieți, formează o întinsă familie; acela-și sînge curge în vinele lor; acela-și lanț prelungit de la femeie la femeie, îi leagă de strămoasă, de pătura mamă. Își datoresc ajutoriu, sprijin și răzbunare la ori ce nevoie. Tatăl ie necunoscut: fratele mamei îl înlocuește. Legăturile de sînge și o iubire strînsă unesc pe moș și pe nepoți. Tații și copiii făcînd parte din clanuri deosebite sînt din contra priviți că nefiind rude de sînge: nici o legătură nu-i unește; pot să se încere la luptă și să se ucidă, dacă cele două clanuri își fac război; în timp ce ie o nelegiuire grozavă a vărsa sîngele clanului său. Scriitorii epocii noastre au ris adesea de Homer; eroii acestuia înainte de a se bate se opresc de-și spun spița neamului. Rapsozii homerici aveau mai mult simț de realitate chiar de cît scriitorii naturalști de a-zi, iei reproduceau un obicei ce ființă chiar după ce filiație paternă înlocuise pe cea maternă. Războinicii din cîmpul dușman puteau fi membri ai aceluia-și clan; trebuia să se cunoască înainte de a se bate, pentru a nu săvârși nelegiuirea cea mai grozavă, de a vărsa sîngele clanului lor. Mac Lennan observă că eroii *Iliadei*, cînd își desfășură spița neamului,

nu trec mai sus de la a treia generație fără ca să întâlnească un zeu adevărat un tată necunoscut ; ceea ce ar arăta că la această vârstă filiația de pe tată ieră foarte nouă la Heleni.

Selbategul neconținut în luptă cu fiarele și cu oamenii nu poate trăi singur ; nici nu-și poate închipui că ar vețui despărțit de grupul său, de clan ; a-l izgoni ar fi a-l ucide ; de aceea surgunul a fost multă vreme privit ca pedeapsă cea mai mare ce se putea face omului în societatea antică. Omul primitiv nu formează o unitate prin sine însuși ; iel nu iese de cit ca o parte-întregitoare di'ntr'un tot, care iese grupul, clanul : nu iel individual stăpânește ci clanul său. Această formă de căsătorie ie fără doar-și-poate cea mai curioasă. Pentru a mai lămuri luăm acest exemplu din cartea lui Fison și Hawitt, Kamilarienii sînt împărțiti în patru grupe sau clanuri : *Ipai* și *Kubi*, *Kumbu* și *Murî*. Relațiile sexuale sînt oprite înăuntrul aceluia-și clan. Dar clanul *Ipai* se căsătorește cu clanul *Kubi*, și clanul *Kumbu* se căsătorește cu clanul *Muri* ; ceea ce însemnă că toți bărbații *Ipai* sînt soții femeilor *Kubi*, și toate femeile *Ipai* sînt soțiile bărbaților *Kubi*. Căsătoria nu ie un contract individual, dar colectiv, o stare firească ; faptul că se naște femei într'o grupă îi dă de soți pe toți bărbații din clanul matrimonial. Cele două clanuri pot fi împreună pe un continent întreg, cum ie în Australia ; dar dacă doi-înși de sex deosebit se întîlnesc și se încredințază că fac parte din clanurile matrimoniale, pot fără altă ceremonie să se poarte ca bărbat și femei. „Acest soi de căsătorie, zice Fison, mi se pare sistemul de căsătorie comunist cel mai întins ce se cunoaște“. Pe de altă parte, în triburile în cari filiația ie de pe mamă, verii se socot ca frați. Deci Cesar a putut zice de Bretoni că iei aveau femeile în devălmășie, cite zeci și doi-spre-zece, mai ales frații între iei. Acești frați puteau fi și veri.

Pe scurt : specia omenească, așa ca și celelalte specii animale, începe prin promiscuitatea sexelor ; pe urmă oprește din ce în ce relațiile sexuale, întăiu între părinți și copii, pe urmă între frați și surori colaterale ; și în acest mers evolutiv, ie luată

filiația de pe mamă tot deauna sigură, pe urmă filiația după tată totdeauna nesigură.

Filiația maternă coincide cu forma comunistă și colectivă a proprietății, care totu-și poate ținea și mai departe chiar când filiația paternă înlocuește pe cea maternă. Femeea în triburile selbetece teoretic are un număr nehotărit de bărbați, în practică, punându-se sub ocrotirea vrăjitorilor și-a șefilor, iea mărginește numărul; puțin, câte puțin folosindu-se de feliurite împrejurări, iea i-a împuținat la doi-spre-zece, și în sfârșit la un singur bărbat pe care îl schimbă des.

Filiația de pe mamă dă femeii în trib o stare înaltă, câte o dată mai înaltă de cât a bărbatului; iea o pierde îndată ce filiația se iea de pe tată.

Trecerea filiației de pe mamă la cea de pe tată, care a despoiat femeea de bunurile și de drepturile sale, nu s'a petrecut tot deauna în liniște; istoria iei ie scrisă cu litere de sânge în o legendă a Greciei, pe care cei mai mari poeți dramatici ai iei au adus'o rînduri rînduri pe scenă. Avem să o analizăm.

(Va urmă).

S. G.

EPITAFURI

UNEI ZGARCITE

Aci zace o bogată,
Rea la inimă cumplit.
De-a făcut vr'un bine o dată
Ieste numai c'a murit.

* * *

SOȚIEI MELE

Aci zace-a mea soție ;
Pst, tăcere, mă rog ție.
Uit-te țerna'î încăr moale !...
Din mormînt să nu se scoale !...

* * *

UNUI CÎNTAREȚ

Aci zace-un strașnic nume :
Cîntăreț vestit în *solo* !
De mai ieste altă lume,...
Apoi vai de cei de-acolo.

GIORDANO

O scrisoare inedită a regelui Iacob I, din 1610, privitoare
la un Domn al Moldovei

În timpul șederei mele la Oxford, am resfoit manuscriptele și renumitele colecții de diplome și scrisori din Badleyana, puse la îndemână fie cărui cetitoriu cu o altă liberalitate, de cât iese obișnuit de pildă la Academia Română. Între altele am dat din întâmplare și de o scrisoare a Regelui Iacob I al Engliterei către Sigismund al III al Poloniei, privitoare la un *Domn al Moldovei*.

Regele Angliei, se vede, a dat ajutoriu acestui din urmă, și iese mustrat din pricina aceea de Sigismund. Iacob se scuzează zicînd, că a făcut ceea ce credea de cuviință și că nu i-a dat de cât niște scrisori de recomandatie, fără ca să știe că treaba aceasta ar avea a face ce-vă cu regele Poloniei.

Scrisoarea scrisă de însuși regele și adresată lui Sigismund, poartă data 24 Iunie 1610 și iese pecetluită cu pecetea cea mare regală de *pastă*.

N'am aci la mine mai nici o carte românească și nu știu la ce domn se rapoartă. Am crezut dar că ar fi mai bine să copiez acest document destul de curios, și să-l dau publicității, ca istoricii noștri să pue acest detaliu, necunoscut până acuma la locul ce i se cuvine în desfășurarea și înnodarea evenimentelor istorice de pe la începutul veacului al XVII-lea.

Mai pociu adăuga că este *singurul* document ce am găsit la Oxford, în legătură cu istoria țerei românești.

* * *

Bibl. Badleyana. Manuscript Ashmolean No. 1729 fol. 110 a-b.

Iacobus Dei gratia Magnae Britanniae, Franciae et Hiberniae Rex, Fidei Defensor etc. Serenissimo Principi ac Domino Sigismundo tertio eadem Gratia Regi Poloniae Magno Duci Lituaniae Russiae Prussiae, Massouiae, Samogitiae, Liuoniae etc nec non

Suecorum, Gettorum Vandalarumque haereditario Regi, Consanguineo, affini et fratri nostro clarissimo salutem et felicitatem. Sere-
nissime Rex frater et amice noster clarissime.

Litteras vestras per aulicum vestrum Robertum Cunnin-
gham accepimus, intelleximusque ex ijs ea quae de *Principe*
Moldaviae nos rogatis., quae cum et prioribus litteris rogassetis
nos vestrae postulationi ea respondimus, quae nunc etiam respon-
deri aequa nobis videntur. Nos cum primum in gratiam Principis
Moldauensis litteras dedimus non suspicari potuisse eam rem
ad vos pertinere, tantum modo calamitate Principis afflicti commo-
tos et scripsisse beneuolas literas: Deinceps neque ille nos ultra
postulauit neque profectum est a nobis aliud quicquam. Quae cum
ita sint, minime dubitamus Ser. V. existimaturam id quod egimus
optime nostrae necessitudini. Principum que omnium consuetudini
conuenire, quorum exemplo usi sumus plurimorum qui sui ordinis
viros fortuna percultos ope et consilio suo iuuare pro laude sem-
per duxerunt. Amicitiam vero nostram mutuam subditorumque
nostrorum invicem commercium nos ubique sarta tectaue permaneat
diligentissime curaturos Ser. V. certo sibi persuadeat.

Datum palatio nostro Westmanasterij 24 die Iunij Anno Do-
mini 1610.

Ser. V. frater amantissimus Jacobus R.

DR. M. GASTER.

Porcariul și Boierul

(anecdotală populară)

Un boieru tocmise o dată pe-un porcariu ; și la tocmeală
 I-a fost zis să ție bine tot în bună rînduială ;
 Să'ngrijască porcii bine, să-i îndrepte ; să s'apuce
 Să tocmească tot, de-a rîndul, și cotețe și uluce ;...
 Și'n sfîrșit porcariu să fie și cu mintea și cu trupul,
 Nu, năimit, să lese porcii nepăziți, să-i ieie lupul.
 Iear apoi !....

S'a dus porcariul după slujba ce-și avea
 Nu la curte doar, să doarmă la boieru pe canapea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mai tîrziu, hăt, tocma'n urmă, cum ieră'ntr'o zi la cîmp
 Pe la porci veni boierul ca să-i vadă vr'un răstîmp.

— Hei, Timofte ! Ce-ți fac porcii ? Cum se'mpacă iei cu tine ?...

— Ce să facă, dă, cucoane, să trăiți ca porcii, bine !

— Gardu-i bun acum ? Ori tot îi bortelit precum fusese ?

N'apuci bine să'nehizi porcul... și iel tușt ! na-ți-l că iese !

— Gardu-i bun, he, hei ! că uite, l'am tocmit doar ieu săracul !!

Să te'nehid acum, cucoane, nu mai ieși să fii chiar dracul !

— Dar de cele coșterete n'ai uitat ?...

— Dar unde sfîntul !

Poți să dormi acuma'n iele nu te-atinge zeu nici vîntul !!...

Tot am dres și toate's bune, ori ce-i vra și ce-i cătă...

— Iei, da porcii's grași încaltea ?

— Ho ! De-ai fi și Dumnea-ta !

— Dar is toți ? Di'ntr'înșii lupul n'a mai șters ?

— Așa ! De unde ?!

Cînd is ieu, cucoane, aice n'avea grija'ți pot responde.

— Dar purcei atîția's numai? Di'ntr'atîta scroafe!... mă?!...
Cum nu fac purcei cu toate? Măi Timofte?!....

D'apoi dă!

T. P. ȘPERANȚA

A. DONICÎ PLAGIATORIŪ

Cercetările asupra literațiilor noștri mai vechi, mai ales asupra celor din generația trecută, nu ies tocmai cum ne așteptam. Mulți din cei mai laudați sînt foarte mai pe jos de cît îi cocoțaseră prietenii ori șovinistii. N'ar fi lucru de mierare dacă contemporanii s'ar fi înșelat în privința meritelor cutărui scriitoriu, dar ie de înspăimîntat lipsa de onestitate literară ce descoperim, chipul cum își făceau nume de nuvelisti, autori dramatici, fabuliști traducînd, de multe ori foarte prost, scrieri străine. Semn mai urît și mai scîrbos ieste cîrdășia între literați: furau și nu se dădeau unul pe altul de gol! Căci este cu neputința ca tovarășii lui A. Donici să nu fi știut că *mai toate* fabulele lui sînt curate traduceri din Krilof, de vreme ce toți știeau rusește și fabulele lui Krilof ierau vestite, la modă, de la 1828 în coace.

* * *

Ieată lista fabulelor lui Krilof traduse și în parte localizate de A. Donici:

Лисица и Сурокъ (Vulpea și Bursucul), Волкъ и Кукушка (Lupul și Cucul), Орелъ и Паукъ (Vulturul și Paingănul), Парнасъ (Parnas), Чижъ и Голубъ (Stiglețul și Ciocîrlanul), Орелъ и Пчела (Vulturul și Albina), Волкъ и Волченочъ (Lupul și Lupușorul), Конь и Всадникъ (Calul și Călărețul), Двѣ Бочки (Două Poloboace).

Ракъ, Лебедь и Шука (Racul, Broasca și Ștınca), Троеженецъ (Bărbatul cu trei femei), Лисица и Оселъ (Vulpea și Măgariul), Оселъ (pag. 294) (Măgariul), Лисица и Виноградъ (Vulpea în Livadă), Слонъ въ Воеводствѣ (Elefantul în Domnie), Крестьяне и Рѣка (Pietrenii și Bistrița), Червонецъ (Galbănul), Клеветникъ и Змѣя (Pizmătărețul și Șarpele), Оселъ и Соловей (Măgariul și Privighetoarea), Мирская сходка (Lupul Nazir), Гребень (Pieptenele), Тришкинъ кафтанъ (Antereul lui Arvinte), Мухи и Пчела (Muștele și Albina), Плотичка (Nada și Piticul), Волкъ и Котъ (Lupul și Motanul), Мышь и Крыса (Șoarecele și Guzganul), Муравей (Furnica), Цвѣты (Florile), Прудъ и Рѣка (Riul și Heleșteul), Медвѣдь въ Сетахъ (Ursul în Prisacă), Зеркало и Обезьяна (Momița și Ogînda), Вельможа и Философъ (Înțeleptul și Magnatul), Волкъ въ Псарнѣ (Lupul la pieire), Двѣ собаки (Doi câini), Раздѣлъ (Împărțala), Волкъ и Мышонокъ (Lupul și Șoarecele), Мотъ и Ласточка (Cheltuitoriul și rîndunica), Оракулъ (Oracul), Фортуна въ гостяхъ (Norocul în vizită), Крестьянинъ и овца (Țeranul și oaea), Богачъ и Поэтъ (Poetul și Bogatul), Хорошая лисица (Vulpea duiosă), Гуси (Gînștele), Обозъ (Carul cu oalele), Бумажный Змѣй (Zmăul), Мельникъ (Morariul).*

La unele din aceste fabule titlul l'a tradus întocmai din rușește, la altele a înlocuit un nume de animal prin altul, în sfârșit unora le-a pus titluri așa de deosebite de cele de pe cari le-a talmăcit în cît mi-a pricinuit mult năcaz. Аșa de pildă : fabula *Pietrenii și Bistrița* ieste în Krilof sub numele de *Țeranii și Riul*; *Lupul Nazir*, sub numele de *Adunarea obștiei*; *Nada și Piticul*, sub numele de *Peștișorul (Piticul)* etc.

¹⁾ Am întrebuințat în această cercetare : Васни И. А. Крылова въ девяти книгахъ. Санктпетербургъ. 1845; *Fables de Krilof* traduite en vers français par Charles Parfait, Paris 1867; *Fabule romane* alese, adunate și publicate de G. Petrini. Iași 1868; *Lepturariu românesc* de Arune Pumaul T. I și T. II *Annalele societății academice romane*, sess. an. 1870. T. III. Bucur. 1871.

N'am avut la îndemână toate fabulele lui Donici (91 după spusa D-lui G. Sion), ci numai cele 60 publicate de Dl. G. Petrini și trei altele, deci 63 din cari 46 sînt luate de la Krilof. Așa trebuie să fie și cu celelalte.

Se înțelege că nu putem pune față în față toate aceste fabule, dar pentru lămurire mai bună și pentru încredințare voi pune numai patru și a nume rusește, franțuzește și românește. Se va vedea ușor că ale lui Donici se îndepărtează une locuri mai puțin de Krilof de cît traducerea în versuri franțuzești.

ЛИСИЦА И СУРОКЪ

(pag. 58).

— „Куда такъ, кумушка, бѣжишь
ты безъ оглядки!“

Лисицу спрашивалъ Сурокъ.

— „Охъ, мой голубчикъ-куманѣкъ!

Терплю напраслину, и выслана
за взятки

Ты знаешь, я была въ курятникѣ
судьей,

Утратила въ дѣлахъ здоровье и
покой,

Въ трудахъ куска не добдала,
Ночей не досыпала:

И я жъ за то подъ гнѣвъ подпала;

А все по клеветамъ. (Ну, самъ
подумай ты:

Кто же будетъ въ мирѣ правъ,
коль слушать клеветы?

Мнѣ взятки брать? да развѣ я
взбѣшуся!)

Ну, видывалъ ли ты, я на тебя
пошлюся,

Чтобъ этому была причастна я
грѣху?

Подумай, вспомни хорошенько“.

VULPEA ȘI BURSUCUL

(pag. 50).

— „Da din cotrò și unde

Alergi tu așa iute?“

Bursucul întilnind pe vulpe a
întrebat:

— „Oh, dragă cumătre, am dat
peste păcat,

Sînt ieată surgunită!

Tu știi că ieu am fost în slujbă
rînduită

La o găinărie.

Cu trebile ce aveam, odihna
mi-am lăsat.

Și sănătatea mi-am stricat;

Dar tot ieu am căzut în groz-
nică urgie,

Pe niște pîri nedovedite

Precum că luam mite,

(Bucata din parantez a lăsat'o, a pomenit înse de mite. Rusește ieste: „Dă, gîndește; cine ar fi pe lume drept, dacă s'ar asculta clevetirile? Ieu să ieau mite, doar am nebunit!“)

Tu singur martur iești, în ade-
văr să spui,

De mai văzut cum-va, măcar cu
vre un puîu?“

— „Нѣтъ, кумушка ; а видывалъ
частенько,
Что рыльцо у тебя въ пуху.“

Иной при мѣстѣ такъ вздыхаетъ,
Какъ-будто рубль послѣдній до-
живаетъ :

И подлинно, весь городъ знаетъ,
Что у него ни за собой,
Ни за женой—

А смотришь, по маленьку.
То домикъ выстроить, то купить
деревенку.

Теперь, какъ у него приходъ съ
расходо́мъ свестъ,

Хоть по суду и не докажешь ;
Но какъ не согрѣшишь, не ска-
жешь :

Что у него пушокъ на рыльцѣ
есть.

— „Nu, dragă cumătră; dar cînd
ne întîlneam
Eu cam ades vedeam
Că tu pe botişor
Aveai şi pufuşor.“

Se întîmplă şi la noi de vezi,
Cum altul avînd loc, aşa se tîn-
gueseşte,

În cît îţi vine mai să-l crezi,
Că abiea din leafă se hrăneşte
Dar astă-zî butcă, mîne cai
De unde oare-i vin ? şi cînd ai
vra să stai

Să-i faci curată socoteală
De venit şi cheltueală
Ai zice ca şi bursucul : că are
pufuşor

Pe botuşor.

- BCU Cluj / Central University Library Cluj

Le Renard et la Marmotte.

„Ou cours-tu donc ainsi, *les yeux baissés à terre* ¹⁾ ?

Disait une marmotte, un jour,

A messire renard (qui quittait son repaire) : ²⁾

— Commère, ma mignonne, *on me joue un beau tour* ! ³⁾

Je suis chassé d'ici ! Croirais-tu bien qu'on pense.

Que j'ai de mon emploi fait profiter ma panse ! ⁴⁾

Tu sais : (pour débrouiller certains vols de raisin), ⁵⁾

On m'avait nommé juge au poulailler *voisin*. ⁶⁾

Voir mon repos perdu, ma santé compromise,

¹⁾ безъ оглядки= fără să te uiți înapoi. ²⁾ Bucăţica pusă în pa-
rantez nu numai că-î adausă, dar chiar ie pusă foarte reu : vul-
pea nu fugea de la vizunie. ³⁾ Терплю напраслину ie mai bine
tradus de A. Donici prin *Am dat peste păcat*. ⁴⁾ Aceste două
rînduri le-a pus pentru и выслана за взятки=sînt surgunită
pentru mite ! ⁵⁾ Această bucată a pus-o pentru rimă la *voisin*,
în Krilof nu-î. ⁶⁾ Nici de *vecin* nu spune Krilof.

Travailler comme *un nègre* et manger en courant,
Ne dormir qu'en séance, et jamais à ma guise,
 (Certes à tel métier le profit n'est pas grand). ⁷⁾
 Et pourtant contre moi la cabale a fait rage!
 Pourquoi? Pour des propos! Mais, voyons, entre nous.

Qui pourra-t-on réputer sage,
 Si l'on vient écouter les propos des jaloux?

Qui, moi! plumer ma clientèle!

Alors, à l'hôpital des fous.

J'aurais donc laissé ma cervelle? ⁸⁾

(Mais je crois qu'à tes yeux je suis d'avance absous.) ⁹⁾

Souviens-toi, réfléchis; tu n'as pas vu, j'espère;

Que j'aie en aucun cas *croqué le moindre oiseau?*

—Assurément non, mon compère;

Mais je t'ai vu parfois des plumes au museau.“

J'entend maint employé *nous chanter même gamme,*

Comme s'il en était à son dernier écu.

Chacun, en ville, est convaincu.

Qu'il n'a rien par lui même et n'a rien par sa femme.

Mais petit à petit, pourtant (*regardez bien*),

Il se batit sa maisonnette,

Au comptant il achète un bien.

Comment avec ses frais accorder sa recette?

Thémis ¹⁰⁾ n'y peut rien voir; (*pour prouver son trafic,*

En vain vous écrirez volumes sur volumes); ¹¹⁾

Mais chacun répète en public:

„Au museau notre homme a des plumes!“

7) Lipsește. 8) Două rinduri pentru да развѣ я взбѣшуся! 9) Lipsește. 10). Themis nu-î la Krilof. 11) Lipsește.

ДВѢ БОЧКИ

(201)

«Двѣ бочки ѣхали: одна съ ви-
номъ,

Другая
Пустая.)

Вотъ первая—себѣ безъ шуму и
шажкомъ

Плетется ;

Другая вскачъ несется ;

Отъ ней по мостовой и стукотня
и громъ,

И пылъ столбомъ ;

Прохожій къ сторонѣ скорѣй отъ
страху жметса,

Ее слышавши задалека.

Но какъ та Бочка не громка,

А польза въ ней не такъ, какъ
въ первой, велика.

Кто про свои дѣла кричитъ всеѣмъ
безъ умолку,

Въ томъ, вѣрно, мало толку,

Кто дѣловъ истинно,—тихъ часто
на словахъ.

Великій человекъ лишь громокъ
на дѣлахъ,

И думаетъ свою онъ крѣпку думу
Безъ шуму.

DOUĂ POLOBOACE

—

Un poloboc cu vin
Mergea în car pe drum, încet
și foarte lin ;
Iear altul deșert, las că venea
mai tare,

Dar și hodorogea

Facînd vuet mare

În cît trecătorii în laturi fu-
gea :

Atunci cînd iel nici un folos n'a-
ducea.

Asemenea în lume

Acel ce tuturor se laudă și spune,

În trebi puțin sporește

Iear cel ce tace

Și treabă face :

Acela tot deauna mai sigur is-
prăvește.

Les deux Tonneaux

(180)

Deux tonneaux, (*seuls et sans guide*),

Suivaient, un jour, leur chemin ;

L'un deux était *creux* et vide,

Et l'autre plein *du liquide*

Qui charme le genre humain.

Sans bruit, toujours (*en arrière*),

Le dernier marchait au pas ;

Mais l'autre, *sur chaque ornière*

Bondissant avec fracas,
 Lançait des flots de poussière
 (Et faisait grand embarras).
 Voyant (l'énorme futaille
 Sauter par bonds enragés),
 Les passants vers la muraille
 Prudemment s'étaient rangés.
 Mais cette (foule stupide),
 (Faisant fi du tonneau plein)
 (Admirait d'un oeil avide)
 (Les ébats du tonneau vide),
 Qui pourtant ne valait rien.

Tel fait bruit de sa vaillance
 Qui, très-souvent, n'a rien fait ;
 Tel est un héros parfait
 Qui marche et passe en silence
 En soi cherchant son appui,
 De tout temps le vrai grand homme
 Laissa, de mots économe,
 Ses hauts faits parler pour lui.

КРЕСТЬЯНЕ И РЪКА

(145)

Крестьяне, вышедъ изъ терпеныя
 Отъ разоренья,
 Что рѣчки имъ н ручейки
 При водополю причиняли;
 Пошли просить себѣ управы у
 Рѣки,
 Въ которую ручьи и рѣчки тѣ
 впадали.
 И было что на нихъ донестъ;
 Гдѣ озими разрыты ;
 Гдѣ мельницы посорваны и смыты
 Потоплено скота, что и не счесть!

PIETRENI ȘI BISTRITA

(79)

Pietrenii au ieșit cu totul din
 răbdare,
 Ne mai putînd suferi
 Ei, pagubi struncinătoare
 Pe cari nu le puteau feri :
 Pentru că'n tot anul, Cuejdiu ne-
 micit,
 Pe mulți a sărăcit
 (Dar cine ie deprins ca viermele
 în hrean
 Greu schimbă locul lui, unde-a
 trăit ani).
 Așa dar tîrgul tot s'a sfătuit,

А та Рѣка течеть такъ смирно,
   хоть и пышно ;
 На ней стоятъ большіе города,
   И никогда
 За ней такихъ проказъ не слышно:
 Такъ, вѣрно, ихъ она уйметъ,
 Между собой Крестьяне разсуз-
   дали.
 Но что жъ? какъ подходить къ
   Рѣкѣ по-ближе стали,
 И посмотрѣли, такъ узнали,
 Что половину ихъ добра по ней
   несетъ.
 Тутъ, по-пусту не завода
   хлопотъ,
 Крестьяне лишъ его глазами про-
   водили ;
 Потомъ взглянулсь межъ
   собой,
 И покачавши головой,
   Пошли Домой.
 А отходя проговорили :
 „На что и время тратить намъ!
 На младшихъ не найдешь себѣ
   управы тамъ.
 Гдѣ дѣлятся они со старшимъ
   по-поламъ,“

Să dea jalbă la Bistrița cea mare
 Prin care arătînd dovezi lămu-
   ritoare
 De păgubirile ce mulți au suferit
   Și sufăr neconținut,
 Ziceau :— „Că pe Cujețiu, precum
   pe Bistrițioară,
   Nici într'o primăvară
   Nu se stăvesc cu moară
 Și case cu zaplaz, ba une-ori și vite
   Le sînt primejduite“.—
 Deci dar, ieși socotînd că Bistrița
   cea mare,
 Va face celor mici căzută înfri-
   nare,
 Ca una ce folos, de obștie aduce :
 Căci plute la Galați cu chere-
   stele duce :
 Au mers cu jalbă, dar știți ce
   au văzut ?
 Pe însă-și Bistrița, rîpitul lor
   avut,
 Trecînd cu valuri plin de spume!
   Iear un bătrîn cuminte,
 A zis cătră un alt, șoptînd, așa
   cuvinte :
 — „Ieu știu mai de mult, că oa-
   menii în lume,
 Asupra celor mici dreptate nu-și
   găsesc :
 Cînd ieși cu cei mari rîpirile îm-
   părțesc.

Les villageois et le fleuve

(132)

Voyant rivière et ruisseaux,
 Dans les champs et dans les vallées,

Par torrents déchaîner leurs eaux,
 Des villageois poussaient des clameurs désolées.
 Criant justice, ils vont soudain,
 Pour sauver leurs biens et leurs terres,
 Se plaindre au fleuve souverain
 Dont ces cours d'eau sont tributaires.
 Que de griefs à lui porter !

La semence est partout aux sillons arrachée ;
 Des moulins fracassés la campagne est jonchée ;
 Et les troupeaux noyés, qui pourraient les compter ?
 Le fleuve, lui du moins, pour ses plaines tranquilles,
 Quoique large et puissant, n'a point de flots hostiles.
 Sans nul doute, il saura, corrigeant ses vassaux,
 Remettre à la raison ces turbulents ruisseaux.

Ainsi disent nos gens. Leur espoir se ravive.

Mais tout à coup, chagrins nouveaux !
 Ils voient, lorsque du fleuve ils ont atteint la rive,
 Leurs meubles en débris qui flottaient sur ses eaux !

Sans pousser plus loin leur requête,
 Le cœur serré, les pauvres gens
 Regagnent leur toits indigents
 Et disent, en branlant la tête :
 „Si des voleurs pillent son bien,
 Est fou qui va, criant : Justice !
 Après d'un grand chercher soutien,
 Quand ce grand même est leur complice“.

Nu mai urmez cu exemplele, ajung ! În seurt mie îmi place
 mai mult simplitatea lui Krilof de cît îmfîaturile traducătoriului
 francez și tot o dată Donici a știut a se ținea mai aproape de mo-
 del. Drept că știea și mai bine rusește.

Ne pare reu că A. Donici și-a lăsat asemenea pată pe nume,
 de ce nu s'a mulțămît cu meritul de traducătoriu ! Une-locuri a
 adaus de la sine foarte frumoase idei, ar fi putut deci face și di'n-

trebul fabule, cum poate vor fi fiind câte-vă din cele 91. Dar cari? Cum poți să mai ai încredere după ce se dovedește așa de nespūsă sfeterisire?

* * *

Poate va zice cine-vă că Donici nu se dădea de autoriul fabulelor.

Dar ieie s'au tipărit pe cînd trăia autoriul : la 1839-1840 ediția întâia și la 1842 alta în două părți și nu se pomenește de Kri-
lof. Tot la 1840 a reprodus Dl. Cogîlniceanu fabule de ale lui Donici în *Dacia Literară* și departe de a aminti că's traduceri și prelucrări, scrie : „Fabulele sînt astă-zi *à la mode* ; asemenea compuneri se întîlnesc adese-ori în coloanele unora din jurnalele românești. *Dacia Literară* nu vree să remîie singură afară din modă, și dar publică și ieie cîte-vă fabule din culegerea d-lui A. Donici, ce au ieșit acum de sub tipariu. Cetitorii vor putea judecă cari sînt fabulele cele mai nemerite, ale foaiiei noastre sau ale acelorlalte jurnale?”¹⁾

Tot dl. Sion ne spune că la îndemnarea ce-i făcea D-sa lui Donici să-și scrie biografia, acesta răspundea : „O fabulă ! mai bine o fabulă, frate ! o biografie poate să *distragă* (?), dară o fabulă poate să folosască !” Cred că nu ie vorba de traducere acoiea !

Pe urmă în fabula *Muntele* însu-și Donici scrie :

„Această fabulă ca muntele, ie veche ;

Ieu înse vă spun secretu-i la ureche,

Sînt oameni de la cari aștepți

Minuni să vezi,

Așa vuese de tare,

Cînd ie se socotesc cu vr'o treabă mare,

Iear cercetînd în faptă,

Găsești isprava lor deșartă

Spre pildă ieă ades, scriu, șterg și iear gîndesc

Ca și cînd o epică poemă născocesc ;

¹⁾ Analele Academiei. Tom. citat pag. 91.

Iear după trudă multă

In faptă, mă trezesc cu o fabulă scurtă“.

Păcat! Nu se trezește nici cu atîta!

* * *

Alții vor putea zice că Donici și-a cules subiectele fabulei din popor și că numai din întîmplare samănă cu ale lui Krilof, cum a și zis dl. V. A. Ureche în Academie. Ori vor zice că geniile se asemănă, — cum tot dl. V. A. U. și-a dat părerea tot atunci înaintea Academiei. — Nenorocirea a vrut înse ca multe, foarte multe, din fabulele lui Krilof să fie cu totul originale, neîmprumutate de la Latini, Greci, Franceji etc. și tot o dată ne-cunoscute poporului nostru. Apoi chiar întorsăturile, forma versului, morala, numele etc. sînt cu desăvîrșire din Krilof. Credem că nu se vor găsi mulți cari să stea la îndoială în privința ziselor noastre. Spre mai mare lămurire n'au de cît să cetească măcar traducerea franțuzasca pomenită mai sus.

* * *

Pentru a arată cetitorilor noștri nevoia ce ieră de scoborit pe Donici la locul lui, voi cită părerile d-lor Sion și V. A. Ureche de la Academie. Începem cu dl. Sion.

„Sunt unii ómeni predestinati a trai si după mórte. Adesea-ori capacitatea, talentulu, virtutea, geniulu se stracóra prin lumea acésta-a fora a se appetia indestullu de contemporani; déravine apoi una generatiune noua care le recunósce, le venerédia dupo justa loru valóre, și le da una viétia noua si eterna.

„De asemenea natura, de asemenea caracteriu era repausatulú *Alexandru Donici, poetulu și fabulistulu emeritu alu Romaniloru* care a lassatú atátea frumóse buchete de suveniri literaturei nóstre...“

Mai jos zice că Donici iese de cei „ce au facutu una epoca in istori'a litteraturei nóstre“. D-sa explică fabulele *Vulpea și Bursucul, Vulpea pedepsită, Elefantul în domnie, Lupul Nazir* ca alcătuite a nume pentru a lovi vre un abuz. Apoi are aerul de a

ne spune că fabulele reacționare (traduse din Krilov) le-ar fi făcut liberalul (!) Donici pentru a se mai împăcă puțin cu cenzura ! Ca și cum fabulele lui Krilof n'ar fi fost slobode în Rusia, ba chiar mai mult ca și cum nu i s'ar fi făcut lui Krilof adevărată apoteoză de curtea împărătească din Petersburg ! Destul ne spun oamenii de pe la 1848 verzi și uscate, dar aceasta trece peste oca lui Dumnezeu.

Mă întreb acum: oare știea dl Sion că fabulele lui Donici erau la dreptul ale lui Krilof? *Ieu cred că da.* Pentru că altfeliu cum se face de nemerește titlul adevărat al fabulei botezată de Donici *Lupul Nazir*? Lueru ciudat rusește îi zice Мирская хохра și dl. Sion îi zice că *Lupul Nazir* îi amintește de *obșteștele adunări* ! Să fie o întâmplare ? Apoi, lucru pentru care l'a și mustrat dl. V. A. Ureche, dl. Sion pomeneste de literatura ruscă, de *Puşchin* și de *Krilof* spune că „Donici... cetiã cu aviditate producerile poetilor rusi, și prin acesta-a începũ a si coordina ideile vage și confuse ce germinasera in mentea sa“. In stil academic așa se va fi numind plagiatul, se vede !

Să trecem la dl. V. A. Ureche : „Assertiunea iubitului nostru nou consociu ca doi poeti straini, Puschinu și Crilofu, au inspiratu pre Donici, pôte aruncã banueli de *neoriginalitate* asupra operiloru fabulistului romanu.... daca.... se urmedie ore d'aci ca și in fabulele s'elle Donici e *neoriginale* ? “

Nu, d-le Ureche, nu ; Donici te foarte *original* : iea munca Rusului, din басня face *fabule* și se crede autorii ! Istoria *pipei* prefăcută în *lulea*.

Pentru a dovedi onestitatea literară a lui Donici, dl Ureche nu găsește altă dovadă de cât un energie, dar în același timp academic : *Tacți că te spun.* D-sa amintește de *Lizișoara* d-lui G. Sion (închizînd ochii asupra altora) și de „De-ași fi, iubit'o, paserea mică“ a lui V. Alexandri !!

Cu alte cuvinte din pricina *șovinismului* și a *sagnei*, adecã din pricinã cã-și *coordinasera si d-loru ideile vage si confuse ce li germinasera in creeri*, tot dupã modelul lui Donici, de aceea oa-

menilor din generația trecută nu le venea la socoteală să se dea de gol. *Noi înse ne facem datoria. In curînd vine rîndul altuia orî altora.* Din nefericire pentru acești neguțitori naționali, limba rusască nu a ramas pentru noi *carte închisă cu șapte pecetii.*

VERAX.

MARMELADOFF

(*Fragment din „Crima și Pedepsa“*) ¹⁾

.....

Crîșma ieră mai goală. Un taraf de cincî lăutari ieșise în urma celor doi bețivi și larma se potolise. Remăseseră trei mușterei. Unul cam cîrpit, vr'un negustoraș, avea o butelcă de bere di'nnaientea lui. Lînga dînsul, mort bat, dormea un melian nalt și gros, cu barba albă și îmbrăcat cu un surtuc lung.

Une-ori credeaî că se desmetețește din toropeala lui, începea a plesni din degete, a-și întinde brațele, a se scutură cu repegiune, dar de sculat de pe laița pe care sta întins, nu se sculă. Mișcările lui ierau întovărășite de niște cîntece dobitocești, ale căror stihuri și le aducea cu greu a minte :

Un an întreg mi-am drăgostit nevasta.

Un an întreg mi-am drăgostit nevasta !....

Orî :

Colo'n Podiaceskaia. Mă'ntîlnii eu o cumătră....

Nimene nu se veselea de bucuria lui. Pân și tovarășul lui tăcea și cătă posomorît. Al treilea muștereu semăna a fost sluj-

¹⁾ Th. Dostoevski. *Le Crime et le Châtiment.* Traduit du russe par Victor Derély 2. vol. E. Plon et Cie Paris 1884.

baș, sta mai de-o parte și ducea din vreme'n vreme păharul la gură privind în jurul său ; părea neliniștit și turburat.

II

Raskolnikoff nu bătea cu lume multă și de-o bucată de vreme chiar se ferea, fugea, de semenii săi. Dar acum îl prinsese dor de oameni ; firea lui iera'n fierbere mare și instinctul sociabilității îl cuprindea din nou. Trecuse luna de cînd se dase pradă vendediilor bolnăvicioase zemislite de singurătate și nu mai putea, iera sătul ; se plictisise stînd tot singur, voea să se mai vadă batîr o clipă încunjurat de oameni și zgomot. Inima'i creștea de bucurie, deși parșivenia crîșmei te îngrozea.

Crîșmariul ședea alătura, în altă odae, din care venea dese ori. Cum pășea pragul), frumoșii lui botfori cu turețele căptușite cu roș și resfrînte îi săreau în ochi. Pe iel avea o padiavcă și-o jiletcă de atlas negru, numai pete de grăsimi ; la gît nu vedea legătoare. Fața-i părea unsă cu unt-de-lemn. Un baetaș de patru-spre-zece ani sta la tejghea, altul mai mic slujea mușterii. Mîncările înșirate întru vedere : feliile de castraveți verzi, posmagii negri și peștele tăiat bucățele, duhlean cumplit. Căldura iera de nesuferit și aerul așa de încărcat cu duhoarea rachiurilor în cît credea că, de'i sta cinci minunte în astă cameră o să te îmbeți musal.

Dese ori ni să întîmplă să dăm peste necunoscuți, oameni din toată lumea, cari ne cad dragi de la întăiea vedere, înainte chiar de a deschide gura. Taman așa se întîmplă și lui Raskolnikoff cu cel ce semăna a fost slujbaș. Și mai tîrziu, amintindu-și aceasta, crezù că fusese o presimțire. Nu-și mai luă ochii de la dînsul ; de sigur pentru că și iel se uită într'una la Raskolnikoff și arată poftă să se dee cu iel în vortă. Slujbașul căta la ceialalți mușterei și chiar la crîșmariu cu aier plictisit și oarecum măreț : de sigur că îi luă de oameni mult mai de rînd de cît dînsul prin sama și creșterea lor și nu catadicsea să le vorbească.

Acest om iera peste cinci-zeci de ani, voinic, de stat mijlo-

ciu și la trup încălat. Pe capu-i pleș mai de tot, numai cîți-vă peri surii. Fața-i bugetă, gălbăgioasă, ba chiar bătînd în verde da de gol necumpătatele-i obiceiuri. Ochiu roșieteci și mici, dar plini de viață, scînteau sub pleoapele-i înflăte. Lucru ce te nedumerea ieră căntatura-i acum vie, deșteaptă și îndrăzneță, acum stinsă și rătăcită ca a unui nebun. Pe semne că din firea lui nu ieră dezmațat, căci își îmbumbase singurul bumb remas pe fracu-i negru, numai zdrențe. Sub jiletea-i de doc se vedea manesca boțită și pistrue de pete. Lipsa barbei arată că ie slujbaș, dar nu se răsese cam de mult și un pufușor destul de des începea ai sineli falcile. Părea mișcat, își zburlea părul cu mîna, pune coatele pe masa șiclită, fără teamă de a-și mînji mînecele sparte și lăsă capul pe mîna. În sfîrșit grăi cu glas tare și hotărit cătînd la Raskolnikoff :

— Nu ar fi o nesocotință din partea mea de a-și îndrăzni să vorbească cu Dumnea-voastră? Vezi, ieu îs cunoscătoriu și vād, cu toată simplitatea îmbrăcămîntei dumi-tale, că iești un om bine crescut și că nu-ți faci viața prin crîșme. Mie unuia mi-a plăcut în totdeauna să vād că pe lîngă creștere cine-va are și calități frumoase. Fac parte din *cin*; dați-mi voie să mă recomînd: Marmeladoff, consilieriu titular. Dar Mnea-voastră,... iertați întrebarea, sînteți în funcție?

— Nu, învăt.... respunse Raskolnikoff cam surprins de cuvîncioasa-i vorbire și oare-cum jignit vāzînd că un necunoscut întră în vorbă cu iel așa ni tam ni sam. Și deși pornit și dornic de a sta pri'ntre oameni simți că-l prind toanele obicinuite cari-l apucău de cîte ori un străin încercă să se puie cu iel la vorbă.

— Atunci sînteți student ori ați fost! Tocmai, nu mă'nșeam! Iei, săracu ieu, îndată cunosc! Experiența domnule, ce vrai?!

Și puse un deget la frunte, arătînd prin aceasta cît se credea de mintos.

— Ați făcut studii? Dar mă rog.... Se sculă, își luă păharul și se așeză lîngă Raskolnikoff. Cu toate că ieră bat, grăia deslușit și cu destul șir. Vāzîndu-l cine-vă nāvālînd asupra lui

Raskolnikoff ca pe-o pradă, ar fi crezut că și iel nu deschisese gura de o lună de zile.

— Domnule, zise Marmeladoff cu ifos, sărăciea nu-i un vițiu, ie drept. Știu că și beția nu-i o virtute și cu atât mai reu. Dar caliciea, Domnule, caliciea-i un vițiu. Sărac, mai știi ce-i rușinea, îți amintești ce-ai fost; dar calic, pace. Calicul îi gonit di'ntre oameni cu măturoiul nu cu ciomagul; se poate mai mare ocară? Și bine fac, căci calicul ie vecinic gata să se înjosască. Ieaca pricina crîșmei! Domnule, acum o lună, Domnul Lebeziatnikoff mi-a bătut nevasta. Și cînd cine-vă dă în nevasta mea, dă și'n mine; nu-i așa? Înțelegi? Dați-mi voe să vă mai fac încă o întrebare, o! numai de curiozitate. Dormi'tați vr'odată pe Neva în șlepurile cu fin?

— Nu, nici o dată, response Raskolnikoff. De ce mă întrebați?

— Iei bine, ieu dorm de cinci nopți în șir. Da!

Își umplu paharul, îl goli și remase gînditoriu. Colb de fin se zărea ici și colò pe haine și chiar prin păr. Și de sigur că de cinci zile nu se dezbrăcase nici se spălase; mai cu samă mînele lui grase și roșii cu unghiile negre, ierau scîrnave de tot.

Crîșma întregă îl ascultă cam cu-o ureche. Băeții chicoteau după tejghea și stăpînul venise să asculte și iel pe „pocitul ista“, se așezase la o parte și căscă dîndu-și ifos de om mare. Fără îndoială că-l cunoșteau de mult pe Marmeladoff, a cărui ușurință la vorbă venea din obiceiul de a lehai prin crîșme cu unii și alții. Obiceiū care ajunge o patimă la unii bețivi, mai cu samă la cei cari au neveste iuți la vorbă și răpezi la palme; cinstea și ascultarea care nu o pot avea în casele lor, o caută la crîșmă prîntre tovarășii de beție.

— Ce pocitură! zise în gura mare crîșmariul. De ce nu lucrezi? De ce nu-ți cați de slujbă, dacă iești slujbaș?

— De ce nu-mi cat de slujbă, Domnule, zise Marmeladoff, respunzînd lui Raskolnikoff ca și cînd iel îl întrebuse — de ce nu'mi cat de slujbă? Dar crezi Mnea-ta că nemernicia mea nu

mă scîrbește? Acum o lună cînd Domnul Lebeziatnikoff a bătut, cu mînele lui pe nevasta mea, ieram de față... ieram mort bat; ce, crezi că nu sufeream? Mă rog tinere, ți s'a întîmplat... hîm... ți s'a întîmplat vr'o dată să cei împrumut de la cine-vă fără leac de nădejde?

— Da... înse ce înțelegi prin: fără nădejde?

— Vrau să zic, fiind sigur de mai înainte că nu are să-ți dee. De pildă iești sigur că Mnea-lui, cetățean folositoriu, așezat, la locul lui, n'are să te împrumute, căci, mă rog, de ce te-ar împrumută? Știe că n'ai să-i dai înapoi. De mila? Dar Domnul Lebeziatnikoff, care împărtășește ideile nouă, a arătat daună-zi că în zilele noastre chiar știința te oprește să dai de pomană și că așa'i și în Anglia, unde economia politică îi în floare. Iei, de ce te-ar împrumută? Iești sigur că n'are să vree, dar te duci, și...

— Dacă-i așa, la ce te mai duci? zise Raskolnikoff.

— Pentru că trebuie să te duci unde-vă, pentru că nu mai ai încotro. Vine o vreme cînd omul, vrînd ne vrînd, se hotărăște la ori și ce! Cînd singura'mi fiică a mers să se înscrie la poliție, a trebuit să mă duc și ieu... Fiică-mea are bilet galbăn, zise iel ca deslușire, căutînd la Raskolnikoff cu neliniște. Și ce'mi pasă, domnule, ce'mi pasă, zise iel răpede silindu-se să pară liniștit, în vreme ce după teighea băeții pufneau de ris și crîșmariul zimbea. Ce'mi pasă. Nu'mi pasă de datul lor din cap, căci toată lumea știe, nu-i taină care să nu se vădească, și numi-i greu, nu; răbd și tac, căci n'am ce face. Fie! fie! *Ecce homo!* Mă rog tinere, uitîndu-te la mine ai putea, ori, mai bine, ai îndrăzni să spui că nu-s un porc?

— Raskolnikoff tăcu.

Oratoriul așteptă mărăș păn'ce risetele prilejite de ultimele-i vorbe se stinseră cu totul, apoi urmă:

— Iei fie! îs un porc; dar iea'i cucoană! Ieu îs o vită, bine! dar Caterina Ivanovna, nevastă-mea, îi o femeie bine-crescută, fata unui ofițeriu superior. Fie, ieu sînt netrebnic; dar nevasta-mea are o inimă nobilă, sentimente înalte, îi bine crescută. Și cu toate a-

cestea.... oh doamne, dacă i-ar fi milă de mine ! D-le, D-le, tot omul are nevoie de a găsi milă unde-vă ! Dar Caterina Ivanovna cu toată inima-i nobilă, ie nedreaptă.... Și dă, văd ieu singur că dacă mă trage de cap, îi pentru binele meu ;.... căci nu mă sfiese s'o spun, mă trage de cap, tinere, zise iel și mai cu ifos, auzind nouăle hohote de ris ; iei ori-cum, doamne sfinte, măcar o dată, iea.... Dar nu, să lăsăm asta, ce să mai vorbim !... O dată, o dată nu mi-a făcut hătîrul, nici o dată nu i-a fost milă de nime, dar.... așa mi-i feliul, îs o vită !

— Cred și ieu, zise crișmariul căscînd.

Marmeladoff trăsni cu pumnul în masă.

— Așa mi-i feliul ! știi, Domnule, că i-am băut pîn'și colțunii ? nu mai zic de ciubote, tot ar mai merge, colțunii, colțunii ! I-am băut băut colțunii ! i-am băut șalișorul, un șal de păr de capră, un dar, un lucru care-l avea înaintea de a o lua, averea iei și nu a mea ! Locuim într'o Codae (friguroasă iernă trecută) i-a căzut un gutunariu la piept și acuma tușește și scuipă sînge. Avem trei copii mici și Caterina Ivanovna lucrează de demineată păn'n sară, spală cămeșele, spală plodurile, căci de mică îi învățată cu curățenia... păcatu'i că-i slabă de piept, îi aplecată la oftigă ; văd și simt.... parcă ieu nu simt ? Cu cît beu, simt mai mult.... beu pentru că vreau să sufăr mult mai mult ! — Și își lăsă capul pe masă cu o vădită desnădăjduire.

— Tinere, urmă iel ridicîndu-și capul. Citesc o mähniciune în fața ta. Cum ai intrat, am și văzut, și de aceea n'am pus la vorbă cu Mnea-ta. Dacă'ti înșir päsurile vieței mele, nu fac cu gînd de a fi caraghiozul duglișilor istora cari le știi de mult ; nu, ei pentru că vreau să mă împrietenesc c'un om bine crescut ! Da, așa, să știi, nevasta mea a fost crescută într'un pansion aristocratic din provincie ; cînd și-a sfișit studiile a jucat șalul înaintea guvernorului și a celorlalți magistrați. Atît ieră de fericită de medalia de aur și de diploma ce căpătase !

Medalia... am vîndut'o.... de mult.... hîm.... Diploma, o ține

nevastă într'un sipet ; mai dăună-zî o arată proprietăritei noastre, cu toate că se sfădește într'una cu dînsa. Îi părea bine că putea scoate ochii cui-va cu trecutele-i succese. Și nu o învinovătesc, n'o țin de reu, căci acum singura'i mîngîiere ie să-și amintească mîndreța trecutului, toate celelalte s'au dus ! Da, da, îi inimoasă, mîndră și pizmătareță. Spală scîndurele, mînîncă pîne neagră, dar nu suferă pe nimene să se poarte mojicește cu dînsa. Dovadă-i că n'a suferit grubieniea, omnului Lebeziatnikoff. Și după ce Mnea-lui a bătut-o, vrînd să-și răzbune de batjocura ce înghițise, a căzut la pat, simțînd mult mai mult ocara făcută demnității sale de cît loviturile primite.

Cînd am luat'o ieră văduvă, cu trei copii de gît. Trăise e'un ofițer din infanterie, care-o furase de la părinți. Ținea cumplit la bărbatu-său ; dar prinzindu-l patima cărților, dădă într'un păcat, nu știu ce'i mai făcî justitia și muri de scîrbă. Acù la urmă o rupea în bătăi. Am aflat de la cine-vă sigur că nu prea trăeau bine ; înse asta n'o împiedecă de a plînge de cîte ori își aduce a minte de repozatul și de-a face comparații între iel și mine, comparații cari mi jignesc ambiția... Pe de o parte îmi pare bine, măi bucur, vîzînd'o că-și închipue în gîndul iei că macar înnainte ieră fericită.

După moartea bărbatu-său remăsese singură cu trei copii, într'un ținut depărtat și pustiu. Acolò am întîlnit'o. Lipsa iei ieră așa de mare... în cît ieu, care, din mila Domnului, am văzut cîte'n soare și'n lună, nu pot să v'o povestesc. Iea-și înstrăinase toate neamurile ; las'că mîndria iei ar fi oprit'o să cerșască mila lor !... și atunci domnule, atunci ieu, văduoiu, cu fată de patru-spre-zece ani, oferii mîna mea astei sermane femei, atît ieram de pătruns de suferința iei.

Și iea femee cu instrucție, bine-crescută, di'ntr'o familie cum se cade... merse după mine : poți să-ți închipui în ce hal ajunsese. Primi propunerea mea plîngînd, suspinînd, frîngîndu-și minele, dar o primi că nu mai avea încotrò, nu mai avea ce face... Înțelegi ? Pricepi înțelesul astor vorbe : să nu mai ai ce face ? Nu ? Încă nu poți înțelege una ca asta !...

Vreme de un an întreg, întreguț mi-am împlinit datoria cinstită și cu șfințenie fără s'ating... și arată cu degetul gărafișoara de dinaintea lui; — căci am și ieu sentimentele mele. Dar eu ce m'am ales; în vremea asta mi pierdui locul, fără să fiu vinovat întru nemic: niște schimbări prin administrație făcură să se desființeze postul meu și de atunci m'am pus pe băut.

În un an și jumătate de când, după o sumedenie de năcazuri și horhăituri, ne-am așezat în astă capitală mândră și poporată cu nenumărate monumente. Aici eu chiu eu vai, căpătasem o slujbușoară; dar din nou mi-am pierdut postul... de ast'ată din pricina mea; slăbăciunea, beția mi-a adus urgisirea.... Stăm într'o odaie la Amalia Fedorovna Lippevehtel. Dar eu ce trăim și de unde plătim, să mă tai că nu ți'oi putea spune. Sînt o mulțime de chirigii în casa ceea, o viziune, nu ce-va!.... hîm.... da.... Și în vremea asta fata nevastei di'ntăiu, creștea. Cite-a tras de la maștigă-sa!... Mai bine tac de cît să vi le înșir.

Cu toate nobilele-i sentimente, Caterina Ivanovna îi cucoană ciudoasă care nu-i în stare să-și stăpînească mîniea. Iei, mai bine să nu mai vorbim! Cum poți să-ți închipui, Sonia nu știe multă carte. Acum patru ani am cercat s'o învăț geografia și istoria universală; dar fiindcă nici ieu nu prea cunosc bine materiile aceste și fiindcă nici n'aveam o carte de samă, aceste studii au ramas cam pe la începutul lor, ne-am oprit la Cirus, regele Persilor. Mai apoi, ca fată mare, a cetit eîte-vă romanțuri. Dl. Lebeziatnikoff i-a împrumutat, nu de mult, Fiziologia lui Ludwig,... atî cetit'o? A, îi foarte interesantă; ni-a cetit și nouă eîte-vă bucați. Și atîta-i toată cultura intelectuală.

Acuma să te'ntreb un lucru;... să-mi respunzi cu sinceritate. Crezi d-ta în cugetul d-tale că o fată săracă și cinstită, poate trăi din munca iei?... Dacă nu are vr'un talent mai deosebit, va câștiga cinci-spre-zece capeici pe zi; și pentru ca să câștige cinci-spre-zece capeici trebuie să nu piardă o clipă! Dar, ce spun? Sonia a făcut șese cameși de olandă consilierului de stat Ivan Ivanovici Klopștok, poate ai auzit vorbindu-se de dînsul? Iei bine,

nu numai că nu i-a plătit până acuma, dar chiar a dat'o afară cu sudălmi, cînd s'a dus să-i ceară banii, cu sudălmi ; da ! sub cuvînt că nu luase bine măsura gulerului.

Și în vremea asta copii mor de foame, Caterina Ivanovna se primblă prin casă frîngîndu-și mînele și ca la toți oftigoșii, pete roșii se ivesc pe fața iei: „Leneșă ! îi zice iea, nu ți-i rușine să trăești pe spetele noastre fără să faci nemic ? Bei, mînîncei, stai la căldură !“... Te întreb ce putea bea ori mîncă, sărăcuța, cînd de trei zile nici copiii nu văzuseră un cîrmoj de pîne ! Ieu.... ieram.... culcat... ce mai atîta, pot să spun : ieram bat ! Aud pe Soniea respunzînd cu glasu-i sfios și dulce (îi balană, și are o față numai atîtica, mică, palidă și plină de suterință) : „Dar cum să fac una ca asta ?“

Trebue să vă mai spun că în trei rînduri Daria Franțovna, o parșivă, o cunoaște iel poliția, umblă cu momeli, prin proprietățile caselor. „Dar n'o învinovați, d-le, n'o învinovați ! iea nu-și dădea samă de vorbele iei ; amărită, bolnavă, își vedea copii plîngînd de foame și grăea numai ca să jgnească, să hărățască pe Soniea, iear nu cu gînd de-a o împinge la desfrînare.... așa-i Caterina Ivanovna : cum aude copii plîngînd începe a-i bate, îi bate chiar cînd plîng de foame. Ierau cincî trecute ; văzui pe Soniea sculîndu-se, luîndu-și paltonul și ieșind din casă.

Bătuseră opt cînd s'a întors ; întrînd iea merse drept la Caterina Ivanovna, și în tăcere, fără un cuvînt, puse pe masă, înaintea iei, trei-zeci de carboave de argint ; apoi luînd șalișorul cel de postav (un șal de care ne slujim cu toții) își îmbodoli capul și se întinse pe pat cu fața la pîrete ; trupul și umerii iei ierau zguduiți într'una ca de un fior.... Ieu, ieram tot bat !... și atunci tîner, am văzut pe Caterina Ivanovna, mută de supărare și amărăciune, îngenunchind lîngă patul Soneșcăi : toată sara a stat îngenunchi, sărutînd picioarele fetei mele. Apoi, de la o vreme, au ațipit amîndouă una în brațele alteia,.... amîndouă, da, amîndouă... Și ieu, ieram de față,.... mort bat.... mort bat !

Marmeladoff tăcu ca și cum ar fi pierdut glasul. Apoi iute își turnă vinul remas, goli paharul și începu ast-feliu :

— De atunci, Domnule, din pricina unei întâmplări nenorocite și în urma pîrilor cîtor-va persoane reu voitoare—Daria Franțovna le-a pus la cale—vroia să-și răzbune, zicea că Sonia nu se purtase cum se cade cu dînsa... de atunci fiică-mea Sofea Semenovna are livret, îi prostitută; de atunci a trebuit să se despărta de noi. Proprietărița caselor, Amalia Fedorovna, a fost neînduplecată, deși înlesnise uneltirile Dariai Frațovna.

Di. Lebeziatnikoff s'a amestecat și Mnea-lui fiind parte Amaliei Fedorovna... Hîm... din pricina asta i s'a întâmplat Caterinei Ivanovna,... ceea ce v'am spus mai dinioarea. Mai înainte D-nul Lebeziatnikoff umbla într'una în preajma Soneșcăi, dar acum filonichia d-sale se jîgnise :

„Un om luminat, ca mine, nu poate locui într'o casă cu asemenea creatură“ zicea iel. Caterina Ivanovna a apărut pe Soniea, s'a cam iuțit cu vorba și cearta s'a sfîrșit prin lovituri. Acum fiică-mea vine de ne vede pri'ntr'amurgul și mai dă mîna de ajutoriu bieteii neveste. Șede la Kapernaumoff, un croitoriu șchiop și gîngiut.

Seracul, are o casă de copii și toți gîngăiesc ca dînsul. Pîn'și femeia lui are un beteușug la limbă... Șed cu toții într'o odaie ; Soniea înse are odăița ieii, de-oparte... Hîm, da... oameni tari nevoeși și gîngăiți, da. A-zi așa, mîni așa până ce într'o dimineată m'am sculat, m'am îmbrăcat cu zdremțele mele, am ridicat mînele la ceriū și m'am dus la Măriea-sa Ivan Afanasievici. Cunoști pe Măria-sa Ivan Afanasievici ? Nu ? Iei atunci, nu cunoști un om al lui Dumnezeu ! Bun ! bun ! de pus pe rană.

Necazurile mele pe cari a avut bunătatea să le asculte păn'n capăt l'au făcut să lăcrămeze : „Haî, Marmeladoff, m'ai dat o dată de rușine, dar te mai ieu și-acum pe răspunderea mea. Du-te și cată de'ți adă a minte“. Atîta mi-a spus. Am sărutat colbul ciubotelor lui, în gînd bine înțeles, căci unde ar fi suferit să fac una ca asta ; dară ! îi un om prea pătruns de ideile moderne ca să sufere asemenea omagii. Să fi văzut, doamne sfinte, ce primire mi-au făcut a casă, cînd le-am spus că am să întru în slujbă, că am să ieu leafă.

Marmeladoff ieră atît de mișcat în cît fu nevoit să se o-prească. Toemai atunci o droae de bețivani chircihlți navali cu zgomot în crîșmă. Afară înnaintea ușei se auzi o catarincă și glasul subțire al unui copil cîntînd *la Petite Ferme*. În nuntru a-cum ieră vuet mare, stăpînul și baetii dădeau zor, slujeau pe noi veniți. Marmeladoff fără-să bage acestea în samă urmă povestirea sa. Bețicia îl cuprindea din ce în ce mai tare și-l făcea din ce în ce mai vorbareț. Și aducîndu-și aminte de întrarea lui în slujbă, parcă i se lumină fața. Raskolnikoff ascultă într'una,

Acuma vr'o cincî septamini D-le,... da. Pe loc ce Caterina Ivanovna și Soniea au aflat vestea, doamne sfinte, parcă ieram în raiu. De unde înnainte n'auzeam de cît ocări, numai : „culcă-te do-bitocule“ acuma umblau în vîrfurile degetelor țistueau copii : „țist ! tăceți, Simion Zaharici s'a întors de la slujbă, îi obosit, lăsați-l să odihnească !“ Și demineăța înnainte de a mă duce la cantelerie, îmi dădeau cafea cu lapte, și doar lapte adevărat, zeu așa !... De unde dracul au găsit ieie un-spre-zece carboave cincizeci de capeici de mi-au făcut tot ce-mi trebuia ? Nu mă pot dumeri ! Atîta știu că m'au înțolit din cap până'n picioare : ciubote, cămeși, uniformă ;... și doar toate ierau foarte bine lucrate, le-au ținut un-spre-zece carboave jumătate !

Și acu șase zile cînd le-am adus leafa de pe luna întăiea, întregă, întreguță : două-zeci și trei de carboave, patru-zeci de capeici, Caterina Ivanovna m'a ciupit de obraz zicîndu-mi : „hulubasule, ah ce hulubaș îmi iești“. Se înțelege cînd ieram în de noi, nu înnaintea lunei. Iei ce zici, așa-i că ieră frumos ?

Marmeladoff tăcu ; cercă să zimbească ; dar bărbicia prinse a-î tremură și de abiea își stăpîni înduioșarea. Raskolnikoff nu măștia ce să gîndească de acest bețiv care de cincî zile acuma, bea într'una, dormea prin șlepurile Nevei și cu toate acestea ținea a-tît de mult la ai săi : Iel urmă a-l ascultă cu luare a minte deși ieră turburat și începea a-i fi ciudă că întrase în crîșmă.

— D-le, d-le, zise Marmeladoff, cerîndu-și oare-cum iertare, oh ! D-le, poate că și mne-taleți vine să rizi, poate că te supăr

destăinuindu-ți aste dobitocești și mîrșave amănunțimi ale căsniciei mele, dar mie nu-mi vine să rid, căci ieu simt tot ce spun.... Cît ținu acea zi bine-cuvîntată planuîi minunații: socoteam și probulueam cum să-mi regulez traiul, cum să îmbrac copiii, cum să dau chip nevestei să se odihnească, cum să-mi scot fata din glod și rușine. Cîte lucruri n'am plănuit! Iei bine, d-le (și Marmeladoff tresări, înălță capul și cătă țintă în ochii lui Raskolnikoff). a doua zi, chiar a doua zi — acum cinci zile — după ce mă mîngîneasem cu visurile astea, am pus mîna, ca un hoț, pe cheia Cate-rinei Ivanovna, am deschis sipetul și am luat ceea ce mai remă-sese din leafa mea. Cîți bani ierau? nu-mi mai aduc a minte. Da, priviți-mă cu toții! De cinci zile n'am dat pe-a casă și iei nu știu unde-s, nici ce fac; mi-am prăpădit slujba, mi-am lăsat uniforma într'o crîsmă, lîngă podul Eghipetski, și-am luat în schimb sdreanța asta... De-acu s'a mîntuît!...

Marmeladoff își dădă un pumn în frunte, crîșni din dinți, în-chise ochii și puse coatele pe masă.... Dar după o clipă înfătoșă-rea i se schimbă cu repegiune și prefăcîndu-se nerușinat cătă la Raskolnikoff zimbind:

— A-zi, am fost la Soniea; m'am dus să-i cer bani de băut! He! he! he!

— Și ți-a dat? întrebă, rizind prosteste unul din șleahta ce-lor ce intraseră în urmă.

— Gărăfioara'i din banii iei, respuse Marmeladoff, uitîndu-se numai la Raskolnikoff. S'a dus, a luat trei-zeci de copeici și mi-le-a dat; atîta avea, am văzut ieu singur.... Și n'a zis cîre, o vorbă, s'a uitat la mine lung, lung, și atîta tot.... Și ochii iei nu mă ierau ochi pămîntenî, iea cătă la mine cum cătă numai îngerii cari plîng greșalele omenirei! Îi mult mai jalnic cînd nu te do-jenese!... Trei-zeci de capeici, da. Și acuma le duce nevoiea, de sigur. Ce crezi, d-le? Acuma trebuie să se îmbrace bine. Cu-rățenia, care-i neapărata în breasla iei, ține o mulțime de parale. Trebuie să ai pomadă, fuste crohmolite, ciuboțele scumpe cari să-ți faciă piciorul frumos; cînd îi pași peste glodurile și bălțile uliți-

lor să zică toată lumea, bravo! Știi domnule! Știi Mnea-ta ce-î curățenia la dînsa! Și ieată ieu, tată drept, drept nu vitreg, m'am dus și i-am luat aste trei-zeci de capeici ca se le beau! Și le beau! Și le-am și băut!... Ah, cui i-a mai fi milă de un om ca mine!... Iei, d-le, poți să mă mai plingi? Spune îți mai iese milă de mine, da ori ba? He, he, he, he!

Vroi să-și mai toarne un pahar, dar garafa ieră goală.

— Și de ce să ne fie milă de tine? zise crîșmariul în gura mare.

Hohote de ris, întovărășite de ocări zbueniră din toate părțile. Cei ce nu auzise vorbele slujbașului să luau după ceialalți cum vedeau nutra lui.

Ai crede că Marmeladoff nu așteptase de cît amestecul crîșmariului ca să dea drumul graiului său: sări în picioare și cu mîna întinsă înnainte prinse a zice:

— De ce să vă fie milă de mine, răcnî iel ca sărit din minte, — de ce să vă fie milă, zici tu?... Bine zici, nu trebuie! Trebuie să mă restigniți, să mă întindeți! Răstignește-mă judecătoria, dar răstinguindu-mă fie-ți milă de mine! și atunci ieu singur voi păși cătră pedeapsa mea, căci nu-s însetat de veselie, ci de chin și lacrimi!... Ce, crezi, tu crîșmariu, că oțetul tău m'a desfatat cîtu-și de puțin? În fundul astei sticle am cătat măhni-ciunea și lacrimile și le-am găsit și le-am băut una cîte una, le-am sorbit strop cu strop;... dar cel ce s'a îndurat de toți oame-nii, cel ce toate a înțeles, acela se va îndură și de noi; iel ie singurul judecătoria. Și în ziua judecăței iel va întrebă: „Unde-i fecioara care s'a jertfit pentru o maștigă pizmașă și oftigoasă, pentru niște copii cari nu-i ierau frați? Unde-i, fecioara care nu s'a îndurat de tatăl său pămîntean, și nu și-a întors fața cu scîrbă de la acel nerușinat bețiv?” Și va mai zice: „Vi-n'o! te-am mai iertat o dată... te-am iertat!... dar vin'o, căci ieată că și acuma ți se dăruiesc toate greșalele, toate păcatele tale; ți se ieartă, căci mult ai iubit“.... Și iel va iertă Soniei mele, îi va ierta, știu; dinioarea, cînd ieram la dînsa am simțit colea

în inimă!... Iel ne va judeca pe toți și pe toți ne va iertă, pe cei dreپți și pe cei rei, pe blînzi și pe înțeleپți.... Și cînd va sfirși cu dînșii va veni și rîndul nostru : „Hai, veniți și voi ! Zice-va iel, veniți și voi bețivilor, veniți mișeilor, veniți nerușinaților!“ și noi vom merge fără teamă ; și iel ne va mai zice : „Sinteti niște porci ! prin hoitul vostru v'ați asemănat dobitoacelor ; dar veniți și voi!“ Și înțeleپții și deșteپții se vor minună : „Cum de primești, doamne, pe acești oameni!“ Ieară iel le va răspunde : „Îi primesc, înțeleپților, îi primesc, deșteپților, pentru că nici unul di'ntre dînșii nu s'a crezut vrednic de asemenea îndurare“. Și iel ne va întinde brațele și noi ne vom năpusti la sinul lui și vom lăcremă din adîncul inimilor noastre ;... și vom pricepe toate cele,... toată lumea va pricepe toate lucrurile.... Caterina Ivanovna va pricepe și iea !... Vie împărăția ta doamne !

Și obosit Marmeladoff căzù pe laița fără a cată la nimene, uită tot ce îl împrejură și se adînci în gînduri. Cuvintele sale mișcară întru cît-vă pe cei de față și zgomotul încetă o țiră ; dar în curînd chicotele și ocările porniră din nou :

— Ce judecată sănătoasă !

— Hodoronc ! Tronc !

— Scîrțai-scîrțai !

Și multe altele.

— Haidem d-le, zise răpede Marmeladoff, ridicîndu-și capul și cătînd la Raskolnikoff, — du-mă a casă,... casa Kozel în ogradă, trebue să mă întore la Caterina Ivanovna.

Raskolnikoff vroiea să se ducă de mult și-i venise chiar și gîndul de-a ajuta pe Marmeladoff. Picioarele slujbașului îi ierau mai moi de cît glasul și iel se lăsă din greu pe tovarășul său. De la crișmă și până a casă ierau ca la două trei sute de pași. Cu cît bețivul se apropiea de locuința sa, cu atît părea mai turburat și mai neliniștit.

— Nu mi-i frică de Caterina Ivanovna, gîngiea iel ; știu că are să mă tragă de păr. Dar ce are a face?... N'are a face ! Și chiar îi mai bine să mă tragă, nu mi-i frică de asta.... Mi-i

frică de petele cele roșii de pe obraji... Mi-i frică de suflarea iei... Luat'ai sama cum suflă oftigoșii cînd se sparie ori se mințire? Mi-i frică de bocetele copiilor, copiilor, căci dacă Sonia n'a fi avut cu ce-i hrăni nu știu ce-or fi mîncat... zeu, nu știu dar despre ghionturi,... nu mi-i frică, nu-mi pasă... Și chiar să știți, d-le, că în loc să-mi cășuneze vre-o durere, iele mă alină... chiar nu pot fără dînsele; îi mai bine. Să mă bata! Să-și descarcă inima! îi mai bine. Dar iată casa; casa Kozel; îi a unui lăcătuș, a unui neamț cheabur... Hai cu mine! — După ce trecură printr'o ogradă, prinseră a suii cele patru caturî. Nu ieră un-spre-zece, și cu toate că pe vremea aceea încă nu-i noapte la St. Petersburg de ce sueau, de ce scara se întunecă mai tare, sus ieră chiar de tot bezna.

Ușa din afară neagră de fum stă deschisă. Un căpetel de luminare luminează o odaie seracă de tot, lungă de zece pași. Odaea, pe care ochiul o cuprindea în întregime, chiar de di'ncolo de prag, ieră anocato; Bulendrele copiilor se zăreau în toate părțile. În colțul cel mai depărtat de ușă vedeai întinsă o prostire găurită, chip să ascundă ce-vă, trebuie să fi fost vr'un pat. În toată odaea, numai două scaune și o canape dihocată, îmbracată cu mușama; iar în fața canapelei, lîngă celălalt perete, o masă de brad ne lustruită, fără învălitoare, ca de bucătărie. Pe masă într'un sfeșnicariu de fier, un căpetel de luminare pîlpîea pe sfîrșit. Marmeladoff își avea patul său departe, nu într'un colț, ci într'o săliță. Ușa care ducea la alți chirigii ai Amaliei Lippevehțel rămăsese puțin deschisă. Iei ierau mulți la număr și făceau larmă mare. Sigur că jucau cărțile și beau la ceaiuri. Auzeai strigătele, chicotele și vorbele lor dese-ori mîrșave.

Raskolnikoff eunoscu îndată pe Caterina Ivanovna: femeie subțire, mai mult naltă de cît scurtă, bine făcută și cu îmfașoșarea bolnăvicioasă. Păru'i castaniu ieră încă frumos și cum spusese Marmeladoff obrajii îi ierau aprinși. Cu buzele uscate și apăsîndu-și mînele pe piept iea se primblă, în lung și'n larg prin mica odaia. Suflarea'i ieră scurtă și nepotrivită. Ochii steeleau ca de

friguri și cătau țintă și reutacios. Îți făcea reu să te uiți la fața'i ofițigoasă și turburată, luminată de slaba lumină a căpețelului ce se stingea. Raskolnikoff prubului că n'avea mai mult de treizeci de ani; ieră mult mai tînără de cît barbatul iel... Iea nu băgă de samă sosirea lor; parcă nu mai vedea nici mai auzea.

În odaie ieră o căldură înnădușitoare și de pe scări intra un miros puturos, dar nu-i venea în minte nici să deschidă fereasta, nici să închidă ușa care da afară. Prin cea di'nuntru puțin deschisă, abea crepata, străbătea o fumărae de tutun care o făcea să tușască cumplit și de care nu cercă să se apere.

Fata cea mai mică, copil de șese ani, dormea pe podele, cu capul rezemat de canapea; băietelul, cu un an mai mare, tremura plîngând într'un ungheriū: de sigur că mîncase vr'o bătae. Cea mai mare di'ntre toți, o fetiță de nouă ani, subțirică și năltuță, într'o cămeșă numai borte și în spate cu un paltonaș de postav subțire care-i venea numai până la genunchi, sta în picioare, în ungheriū, lîngă fratele său; își pusese brațu-i lung și subțire ca un chibrit pe după gîtul copilului, îi șoptea încetișor, cercă să-l liniștească; ieară ochi-i înflorați se ținteau asupra mamei sale. Și ochi-i, mari, întunecoși, mariți de spaimă, păreau și mai mari din pricina uscăciunei feței. Marmeladoff în loc să între în odaie, îngenunchiē lîngă ușa și făcū semn lui Raskolnikoff să treacă pragul. Femeea văzînd un necunoscut, stătū locului înaintea lui, fără să-și dee samă, cercînd să-și dumerească pricina venirii lui. „Ce cată aici omul ista“? se întreba iea. Apoi i se părū că pricepe crezū că trece la ceialalți chirigii (căci mergînd la ceialți chirigii trebuia să treci prin odaea lui Marmeladoff). Și fără să se mai uite la iel se îndreptă spre ușa odailor ca să-i o deschidă, dar deodată țipă fără voie: zerise pe barbatu-su îngenunchiat pe prag.

— Ah, te-ai întors! răcni iea cu glas plin de minie. Pro-cletule! pocitură! unde-s banii? Cît ți-a mai ramas? iean arată!.. Nu-s straele tale! ce-ai făcut cu straele? Unde's părălele? Spune...

Și iute prinse a-i scociori buzunările. Marmeladoff nu se

împotrivi de loc, din potrivă ridică amîndouă mînele în sus ca să-i înlesnească cercetarea. Nu mai avea o capeică.

— Unde's banii? Of, Doamne sfîntă! să poate să-i fi băut pe toți? Două-spre-zece carboave mai ierau în sipet!...

Și înfuriindu-se mai tare, îl înșfăcă de cap și-l zmunci cu putere peste prag. Marmeladoff nu-și pierdù rebdarea și cu supunere se tîrăi în genunchi după femeea lui.

— Asta'mi place! nu-i o durere pentru mine, d-le, ci o mulțămire! strigă iel în vreme ce Caterina Ivanovna îl zgîlția cît putea; într'un rînd chiar îl poeni cu capul de podele. Copila care dormea jos se trezi și începù a plînge; copilașul din ungheriù, nu-și mai putù ținea firea, prinse a tremură, a țipă și a se năpusti spre soră-sa, ieră spăriet cumplit parcă'l apucase ducă-se pe pustii; iear fetița tremură ca frunza.

— A băut tot! A băut tot. Tot! răcnea desnădăjduită Caterina Ivanovna. Și nici straele nu-sale lui!.... Li-i foame! li-i foame! și frîngîndu-și mînele aretă copiii. Of, vieată afurisită!.... Și Dumni-tale cum nu ți-i rușine să vii de prin crișme? Zise iea legîndu-se de Raskolnikoff. Ai băut cu dînsul, nu-i așa? Ai băut cu dînsul? Hai, mergi! cară-te!

Raskolnikoff nu așteptă să-i zică de două ori și ieși fără a ercîni. Ușa di'nuntru se deschise în laturi și pe pragul iei se iviră mai mulți curioși, cătînd obraznici și batjocoritori. Ierau cu șepcile în cap și cu țigările ori lulelele în gură. Unii în halaturi, alții aproape goi; cîți-va cu cărțile în mîna. Marmeladoff care zbieră într'una că-i place să-l tragă de păr, îi făcea să se prăpădească de ris.

Chirigiile umpluseră odaea; cînd de-o dată, în dosul lor s'auzi un glas furios: Amaliea Lippewehțel, își făcea loc prin mulțime venind să liniștească tărăboiul, ast-feliu cum știea iea. Și pentru a suta oară hotări sermaneî femeî că chiar a doua zi să se carăbănească din casă afară; și cum își poate închipui ori și cine iea rostî acesteia într'un chip cît se poate de batjocoritoriù.—Raskolnikoff avea mărunțișul carboavei ce schimbase la crișmă; și înaintea

de a ieși scoase din buzunariu o mână de pitaci și pe furiș îi puse pe prichiciul ferestei. Dar pe scară se căi de bunătatea lui și mai ea ieră să se întoarcă după dînșii.

— „Ce prostie am făcut! gîndea iel: iei au pe Soniea și ieu n'am pe nimeni!“ Înse își zise că nu i-ar mai putea lua și că chiar de-ar putea, tot nu i-ar lua; șiși cătă de drum.... „Soniei îi tre-
„buie pomadă, urmă iel zimbînd cu jale, și curățenia asta ține
„bani! Him! se vede că Soniea și-a pierdut vremea a-zi! La
„urma urmei vînarea omului ie ca și a unei selbătăciuni, des te
„poți întoarce cu mîna goală.... Și mîni fără banii miei ar fi ca vai
„de dînșii.... A, da, Soniea!.... ori și cum și-au găsit o vacă bună
„de lapte! Și trag folos! Nici nu le mai ie rușine, s'au obici-
„nuit. Cam scînceau la început, le ieră oare-cum.... pe urmă s'au
„deprins! Omul ie mișel, se deprinde cu ori-ce!“

— Ba nu! mint! zise mai apoi, — nu, omul nu-i mișel din fire; iel trebuie să calce în picioare toate credințele vremei, toate temerile ce-i stau în cale.

.....
Y. G. MORTUN

CREȘTINISMUL ȘI DESFIINȚAREA ROBIEI ¹⁾

(sfârșit)

* * *

O patimă sau mai bine un cusur din cele mai obișnuite ale oamenilor iese că nu văd reul de cât la alții; dacă ieși înșiși au aceleași cusururi, de regulă le iese cu neputință a le vedea. Tot ast-feliu iese și cu națiile, sau mai degrabă cu cei ce vorbesc în numele lor. Scriitorii văd deprinderile cele rele și cruzimele națiilor străine, dar sînt orbi pentru ale neamului lor. Cu toate acestea ce lucru iese mai de nevoie atît unui om cît și unei nații de cît cunoașterea de sine? Cum se poate aștepta cine-vă la îndreptarea relelor, cînd cei ce pătinesc de dinsele se fac orbi de bună voie, cînd ochi au și nu văd, urechi au și nu aud. Își închipue că pot să se înlăture neajunsurile și ticăloșiile așa de la sine, cred că dacă vor zice că nu-s, dacă se vor face că nu le văd, apoi chiar vor pieri așa fără luptă și fără pricină. Chiar cînd lumina adevărului îi silește să vadă cum stau lucrurile, tot ar dori să fie vis, povestea bietului Țigan.

Așa iese între altele cu religia creștină cît și cu cea mozaică. Mulți se ferese a luă socoteală mai din scurt celor ce le apără cu atîta foc și mai ales cu atîta interes. Se mulțămesc cu fraze învățate din copilărie, cînd ispititorii ni li furișază în minte, și cred că în adevăr creștinismul a adus lumii o morală înaltă, a desființat robiea, ba chiar a pricinuit civilizația modernă!

Au văzut cetitorii noștri cît de adevărate sînt aceste pretenții în privința robiei; dar ne rămîne să dovedim că tot așa a fost și în țerile noastre. Aice avem de luptat cu mulțime de idei greșite pe cari nu le putem dovedi de minciunoase în acest arti-

¹⁾ Vezi No. I. An. V.

eul, ar trebui volume, căci numărul lor ie leghion. Așa ni se spune în școală, în ziare și în cărți, nu mai amintesc de cele ce se vîntură în discuții, că religia ortodoxă a fost mai liberală de cît cea catolică (care lucru de ar fi și adevărat ar rămănea destul despotism pentru ortodocși, de vreme ce a zice mai liberală de cît cea catolică înșamnă tot atîta cît țară mai liberală de cît Rusia), mai tolerantă, mai națională (?). Nu-i rar să auzim că religia creștină ortodoxă ne-a păstrat limba și naționalitatea (lucru tot atît de adevărat cît și pretenția arhiepiscopului catolic că religia catolică a trezit pe Romîni la viața națională). Dar acestea să le lăsăm pe altă dată, acum ie vorba de robie și anume de robiea la noi.

* * *

În stare de robie netăgăduită au fost în amîndouă țerile Țiganiilor și în Moldova Țiganiilor și Tătariii. De Tătariii înse nu mai auzim pomenindu-se de la o vreme. Ce s'a făcut cu diinșii? Că s'au creștinat știm de pe numele lor. Dacă s'au creștinat de bună voie, lăsăm pe cetitori să judece. Ie de crezut că s'au contopit ori cu Romîniilor ori mai degrabă cu Țiganiilor, de vreme ce se aflau în aceeași stare socială cu aceștia.

Înaintea de toate știm că domniea avea mulțime de Țiganiii. Diîntre aceștia ursariii și lingurariii formau bresle privilegiate și aveau dreptul de a nu fi dați danie la boeri ori la mănăstiri. Cît de bine le ieră la boeri și la călugări vedem de jalba ce dau șefii lor pe la 1793 către Domnitoriia.

Ieată ce aflăm într'un act de 1793 de la Mih. Const. Suțu VVD: (*Uricariul* d-lui T. Codrescu T. 1. pag. 282, ed. II): "... Și între altele luat'am Domniea mea a minte și pentru Țiganiii domnești, lingurari și ursari, cari sînt din vechiă birnicii la camara Gospojdii, că prin jaloba ce au dat domniei mele bulubașii și juzii și toți Țiganiii cetași ai acestor două bresle, cu plîngere s'au jelluit că iei diîntre început au fost trăitori statornicii în țara aceasta, purtînd dăjdiile lor de a pururea ca niște locuitori ai pămîntului, cari mai înaintea au fost mulți la număr pentru că din meamul acestora din vechiă danie *pe la mănăstiri și pe la boeri*

nu s'au dat, păzindu-se privilegiile ce au avut prin domneștiile hrisoave cu legătură ca să nu se deie danie di'ntre dînșii.

„Dar apoi în anii trecuți rătăcindu-se hrisoavele acelea de la mîna lor, s'au fost dat mulți di'ntre dînșii danie cu hrisoave, întru care vreme cîți au ramas nedate, fiind cuprinși de frica daniilor, pe de altă parte geremetesiți de cătră zapcii lor, cu chip ca să-i scape să nu se dea danie, au ramas cu totul fără de nădejde și temîndu-se ca nu cum-vă să cadă și ieși în robie pe la boieri, au fugit de aice în Cordonul nemțesc“....

Dar din alți Țigani făceau domni dani numeroase. Voiți însiră îndată cîte-vă fapte din Moldova și Muntenia, atît în privința Țiganilor cît și în a Tătarilor.

Di'nt'r'o danie făcută de Mircea cel Mare mănăstirei Tismeana (la 1387) aflăm că Vladislav unchiul lui Mircea dăruise acelei mănăstiri 40 (patru-zeci) de familii (ori sălaşuri cum le zice dl. Hâjdau) de Țigani. Vladislav a domnit cam de pe la 1365 până pe la 1377. B (Arhivă istorică a domnului Hâjdau T. III).

La 1424 Dan Vodă hărăzește mănăstirei Tismeana 40 (patru-zeci) de sălaşe de Țigani (Щиґгани) scutiți de toate veniturile și slujbele domniei (Ar. I. T. 1. p. 1. pag. 19).

La 1410 Alexandru cel bun hărăzește mănăstirei Pobrata 5 familii de Tătari Temirtășeni, se pare că vor fi fost creștini, pe șoldanul lor îl cheamă *Petru*. (Arh. 1. p. I. T. 2. pag. 12).

La 1428 Alexandru cel Bun hărăzește mănăstirei Bistrița 31 de sălaşe de Țigani (de sigur creștini, aveau nume românești : *Mătasă* etc.) și 12 bordee de Tătari (iear creștini, dovadă numele : *Palmeș* etc.) (Arh. I. T. 1. p. 1. pag. 121).

La 1442 Ștefan Vodă hărăzește cu totul mănăstirei Pobrata nouă (9) sălaşe de Țigani creștini, dovadă numele : *Stefănel*, *Muntea* etc. (Arh. I. T. I. p. 1. pag. 123).

La 1444 Petru Vodă hărăzește 4 sălaşe de Țigani tot Pobratei (Ar. I. t. 1. p. 1. pag. 123).

La 1453 Alex. Vodă dă măn. Pobrata două familii de Țigani și 4 de Tătari. (Ar. I. t. 1. p. 1. pag. 102).

La 1453 mai dă același Alexandru o casă de Tătari domnești mănăstirei Pobrata.

La 1515 Bogdan hărăzește cinci sălășe de Țigani mănăstirei Dobrovățul (Ar. I. t. 1. p. 1. pag. 157).

La 1572 Ioan cel cumplit întărește mănăstirei Bistrița proprietatea asupra a 34 de țigani cu femeile și copiii lor, cari ie-rau robi mai de de mult. (Acești Țigani ie-rau creștini, dovadă numele *Cărbune*, *Florea*, etc.) (Ar. I. t. 1. p. 1. pag. 133),

La 1583 Vodă întărește cu *blăstăm* un dar de patru sălășe de Țigani dați mănăstirei Galata de familia Vartic (A. I. T. 1. pag. 77).

Despre vremi mai apropiete ie de prisos să mai dau dovezi, ne ajunge că am arătat cum mănăstirile aveau turme de robi încă din veacurile (XIV, XV, XVI) când după șoviniști și după scriitorii creștini credința ie-ră puternică în inimele oamenilor. Vedem domni cari zidesc mănăstiri și besereci dăruind robi călugărilor și așa de potrivite li se păreau asemenea fapte în cît nu stăteau de feliu la îndoeală de a face daniile în numele lui D-zeu pe care-l luau de martur și de a întări aceste danii prin blăstăme religioase! Vînd oamenii în robie și ie-au pe D-zeu de martur! Dau oamenii în robie și se așteaptă a căpăta prin ast-feliu de fapte iertarea păcatelor și împărăția ceriului! Iear călugării, cu mic cu mare, nu se mai satură de robi, li-i foame de muncă omenească. Vroesc să trăească, nu după cum povestesc că a zis d-zeu lui Adam, din sudoarea lor ci din a altora! Posteau strămoșii noștri cu sfințenie, făceau cruci mari, dar țineau robi și roabe! Ce dovadă mai puternică vroiti cum că creștinismul nici la noi nici aiurea n'a fost în potriva robiei, cînd nu numai mireni dar chiar călugării, cei fătarnici și lepădați de bunurile lumii (nu și de reu-tăți), se încunjurau de robi?

* * *

Lucru și mai lovitoriū, țeranii n'au fost mai bine tractați de cît Țigani. In adevăr avem mărturii chiar oficiale. Ieată ce spun înșiși boerii într'un act de la anul 1749 din Moldova. A-

dunarea spune ca unii stăpîni s'au obișnuit a se purtă cu vecinii, adecă țeranii nerezeși, întocmai ca și cu Țiganii, adecă îi vindeau și pe dinșii fără de pămînt, îi împărțeau, desparteau copiii de părinți și altele și regulează că de la acea dată înainte să nu se mai facă așa.

În actul adresat de boeri către Grigorie Ghica la 1775 cer să le muncească țeranii din zece zile una și să le dee dijmă și spun că deși se hotărise mai de multe ori numărul zilelor de lucru, dar țeranii fiind deprinși mai di'nainte lucrau atîta cît trebuia, ierau adecă robi cu adevărat. Se înțelege că alături cu boerii ierau și mai marii călugărilor (*Les Paysans Roumains* par C. Boierescu).

Pentru mai bună lămurire a lucrului cităm o parte dintr'un act iscalit de mitropolit și de boieri, actul ie din 1774, Moldova, și ie publicat de dl. Codrescu în Uricariu vol. I ed. II pag. 134.

„Știut ieste că în vremile trecute a fericitilor întru pomenire reposați domni ce au stătut în pămîntul acesta, toate *mănăstirile și neamurile boieresci* aveau pe moșiile lor *vecini*, dați danie și miluire împreună cu moșiile de către stăpînitorii domni, precum adeverează hrisoarele vechi, și pe acești *vecini îi stăpîneau din neam în neam, slujindu-se cu dinșii la toate trebuințele, și în fiecare vreme și loc, întocmai ca și cu robii Țiganî*, numai cu atîta deosebire că pe vecini nu-i puteau vinde cîte pe unul, ca pe Țiganî, iear cînd se vindea vre un sat *întrau și vecinii cîți ierau într'acel sat la prețul cumpărării și nici ieră volnici a se duce a-iurea*. Iear ceialalți locuitori cîți ierau trăitori pe moșii stăpînești de se hrăneau, deși nu ierau vecini, dar la toate trebuințele ce aveau stăpîinii moșiei, fără soroc, slujau. Iear la domniea fericitului întru pomenire Const. Mavrocordat Vodă, s'a hotărit din poroncă ea să nu se mai pomenească nime din locuitorii Moldovei cu nume de vecini, ci să aibă toți volnica slobozenie (precum se și cade). Cu toate acestea slujba lor ieră neconținută ca și mai înainte la toate trebuințele ce aveau stăpîinii moșiilor, cum și ceialalți locuitori, ce nu ierau la numărul vecinilor, măcar că ieară-și din poroncă domnească li s'a hotărit atunci să aibă a lucră la

stăpînii moșiilor cîte 24 de zile într'un an, dînd și de a zecea din toate rodurile lor; dar fiind obișnuiți mai di'nainte a fi supuși stăpînilor moșiei la toate slujbele, ierară-și fără soroc slujea și peste rînduitele zile pînă la o vreme....." Mai apoi cer să le lucreze o zi din zece și să le dea dijma.

În Muntenia la anul 1746 boerii declară „că nu cunosc mai mare păcat de cît de a ținea pe frații lor în *robie*, cînd Isus Hristos, domnul nostru, ne poroncește, în sfînta Evangheligie să iubim pe aproapele nostru ca pe noi înși-ne". Nostimă idee, dar cînd le-a venit în cap, întrebați-vă? Atunci cînd țeranii fugiseră din țară, cînd de la 147000 de familii cîți ierau la 1741 se împușinaseră pînă la 70000! Fuseseră loviți în pungă, se mînieșe Sultanul, de aceea drept credincioșii ortodocși își aduseseră a minte de unele fraze din Evangheligie. În timpuri obișnuite își aminteau de altele. Dar cum se face că după ce s'au luminat în această privință, tot au ținut mai de parte robii Țigani? Ce, aceștia nu le ierau frați? Besereca se înțelege ieră tot atît de lacomă de țeranii (vecinii ori rumîni) cît și de Țigani. Numărul satelor ce le dăruiau domnii și boerii ieste foarte mare, am putea face liste întregi și s'ar vedea cum aplicau călugării vorba celui ce a zis: „Nu stringeți vouă averi aice pe pămînt“, dar ne mulțămim să cităm numai următorii act.

La 1604 Vornicul Ureche schimbă o moșie a sa cu mănăstirea Galata și dă satul Scociuhanii *cu 60 de bordee de vecini*. Vedeți că vorbește de vecini, întocmai cum se vorbea de Țigani și de Tătari!

* * *

Despre chipul cum se purtau cu robii nu prea avem multe dovezi din vremurile vechi, dar ne ajung cele ce le-am auzit despre timpurile din urmă. Mi se pare că ieste lucru cunoscut cîte bătăi și schingiurii întrebunțau în potriua Țiganilor chiar în veacul nostru. Cum unii boeri aveau chiar, cîte o dată la chef, obiceiul de a împușcă cîte un Țigan. Se înțelege că asta nu-i împiedecă de a face cruci cît ziua de mint. Dar deși ne cam lipsesc documentele tot putem adună s'au mai bine spicui cîte ce-vă.

Cum că pe țeranul supus îl puteau bate și schingiui *fără să-ț omoare*, se știe. Și anume chiar de pe timpul lui Mihaiu Vi-teazul.

Pentru ca să-și facă ori-cine idee despre chipul cum se pur-tau cu Țigani voiu cită următoarea regulă ori lege (*Uricariul* d-lui T. Codrescu vol. I ed. II pag. 325, an 1785): „H) Un Mol-dovan de va vrea să iea Țigancă, sau Țigan să iea Moldovancă precum până acuma fără cale se obicinuisse a se lua, rămăind cu aceasta în robie partea cea slobodă, și fiind acesta lucru împo-trivă a toată dreptatea și pravila, am socotit ca de astă-zi înainte nici de cum Moldovan Țigancă să nu iea, nici Țigan Moldovancă, ce acest feliu de însoțire și cununii să fie de istov cu hotărire o-prite. Iear de se vor cunună prin greșală și prin neștiință, în-dată ce se vor află să se despartă, căci și pravila Constandin Ar-menopol cartea 4. titlul 12 fila 341 hotărește, așa : „De se va do-vedî după facerea nunții, că unul din casnici ieste rob, se despăr-țește nunta îndată, ca și când s'ar fi întîmplat moarte“... Mai de-parte spune că dacă însurații vor fugi în alte țeri și peste un timp se vor întoarce în țară, să-i despartă, iear copiii sa remie în partea țigănească toți, adecă robi. Prăsilă pentru urmașii lui Hristos !

Mi se pare că mai mare batjocură nu se pcate. Ce ne tot-bat capul cu sfințenia familiei, cînd le vine așa de ușor de de-spărțit pe doi cari se vor fi iubind și cari sînt cununați de un popă în toată regula ? Nu se vede cît de colò că socot pe Ți-gani apoape vite nu oameni ?

Și cine iscălește acest act rușinos, înjositoriu ? Ascultați : *Gavriil Mitropolitul Moldovei, Leon episcopul Romanului, Iacob episcopul Hușului*; apoi *egumenii Trei Ierarhilor, Dobrovățului, Bărboiului și Sfintului Ioan*. După aceștia iscălesc încă două-zeci de boieri mari.

Socot că v'ați încredințat deplin de moralitatea înaltă ce umplea inimile drept credincioșilor noștri strămoși. De pe aceste puține vă puteți ușor închipui și altele. Și să ne mai spue dom-

nii de la „Revista Teologică“ ori de la altă publicație de acest feliu că creștinismul a adus desființarea robiei !

* * *

Frumos și moral rol au prea sfinții părinți în vânzări și cumpărări de robi : Morala creștină nu-i zăhăea citu-și de puțin în asemenea daravere neguțitorești. Spre lumina drept credincioșilor voiu cită câte-vă fapte.

Începem cu un mitropolit al Valahiei, de la 1571 : „Cu mila lui D-zeu prea-sfințitul mitropolit chir Eftimie a toată Ungro-Vlahia. Dă Vlădicea mea acest act logofătului Tat de la Grașe și soției lui Stanca, ca să le fie lor Țiganul anume Radu di'ntre Țiganii sfintei Mitropolii, căci și l'a cumpărat logofătul Tat de la sfânta Mitropolie în preț de 1000 aspri bani gata. Așa dar să-i fie lui din parte-ne etc. Iear marturi pune“... (Arh. I. II pag. 48). După morala noastră, a ateilor, fapta prea sfințitului ie foarte neomenească, se vede că nu ieră tot așa pentru un cap al creștinătăței în veacul al XVI-lea !

Ieată încă un hrisov de Țigancă dat în 1672 în Muntenia. Îl punem înaintea cetitorilor noștri, căci ne tnmem să nu le fie ideea ce-și vor face de modul de traiu al veacurilor trecute prea din cale afară abstractă : „Scris'am zapisul meu Radul Pea. la mâna cu Șarb sîn Danciul Goz, cum să se știe că avînd ieu la dînșii o copilă de Țigan zălcg și cu zapis la mâna lui, pusu-ne-am zi de acum o săptămînă ca să aib a-i dare 10 lei pol și cheltueli ce au cheltuit și să-m ieau țiganca Vișa ; iar de nu voiu da ban(i) la zi, să-i fie stătătoare. Încă și la această tocmelă fost'au boer(i) mărturie, care vor pune iscălitura mai jos. Am scris ieu cu mâna me să se creză și me-u dat ban(i) 33 (urmează iscălituri) (Chr. d-lui Gaster pag. 207 t. I.).

Pentru ca să nu creadă vre un șovinist Moldovan că di'n-coace ierau mai morali oamenii voiu cită o întîmplare de aceea-și treampă la noi și anume de la 1597. Un oare care ortodox, mirean, *Pătrașcu Paturniche* dă in scris că a luat de la vlădica

Agafon (de la Roman) o țigancă Frăsina și cu un fecior Onofreiu pentru altă Țigancă ce i se datorea de mănăstirea Bistrița. (Columna lui Traian 1877, pag. 320).

Ieată acuma o dovadă că vindeau pe bărbat fără de femei, deci puteau duce la stricarea unei familii. „Că noi numai pe Toader Țiganul cu partea lui de copii l'am dat sfintei Episcopii, ieară Țigancă lui Safta ieste Racovițească“... 1768. (*Cronica Hușului* de părintele Melchisedec pag. 305).

Cum că nu se sfieau prea besericoșii noștri strămoși de a se purta cu țeranii lor ca și cu Țiganii, știm chiar din mărturisirea boerilor Munteni de la 1746 și trebuie să-i credem de vreme ce se învinovățesc singuri, de asemenea din actul moldovenesc de la 1774, citat în urmă, am văzut același fapt. Ieată aice și un act de la 1670 un *hrisov de împărțire*: „Adecă ieu Peniți scriu și mă-tărsăscu cu cistu zapis al meu cum neam împărțit nește *vecinî care-au fostu noa danie* de la stulnicul Fragule; deci cumnatului Gligori s'au vitu (p. vinitu ori vintu) dentr'aceste oameni, cari au fostu de fați, Mihăila să cu patru copii mai mici; iară mie s'au vinte doi fciori, ce sîntu mai mari, anume Vasilie și Ion, deci dumnului cumnatul Gligori să n'aibă trabă cu acii doi fciori și eu să n'aibu trabă cu Mihăila să și cu acii copii și pentru credență am și iscalit. Să să știe. (Chr. d-lui Gaster pag. 207).

Am ales aceste cîte-vă fapte, dar firește că se petreceau cu sutele.

Mai ieste un fapt care ne luminează destul în privința moralității creștine. Dl. Hîjdau a publicat (în *Columna lui Traian*, an I No. 2, 1870) următoarea poroncă dată de regele Sigismund August al Poloniei: „Starostii noștri, precum și nobilimea din părțile Galiției și ale Podoliei, să nu mai lase oamenii a merge la lucrul cîmpului în Moldova, pe cari acolo Moldovenii s'au obicinuit a-i pretinde și apoi a-i vinde la Turci; ieară pentru ca nimene să nu poată trece peste această poprire, stabilim o amendă de o sută de grivne“.

Ce ziceți de prea credincioșii noștri strămoși, cu ale căror

virtuți ne tot muștrați? Religioși, buni creștini, și nu se sfeau a vinde oameni la Turci!

Socotim că se vor fi încredințat cetitorii noștri că n'am învinuit fără dovezi pe nimene.

* * *

Să vedem acuma pricinile desființării robiei și a boieresculei atit în Europa cît și la noi. Am văzut că numai creștinismul nu se poate lăuda cu asemenea faptă omenoasă. Ieste drept că în țerile în cari alte împrejurări, cele economice, făceau neînlaturată desființarea robiei ori a servajului, mulți au început a scoate că robiea ieste împotriva creștinismului. Am văzut și la noi cum scrieau boierii Munteni, cînd Țeranii își luaseră lumea'n cap numai ca să se știe departe de dragostea compatrioților lor. Dar acestea sînt dovezi de înriurirea mediului social asupra convingerilor morale di'ntr'o epocă, sînt dovezi că creștinismul și-a prefăcut morala și nu că morala creștină a prefăcut deprinderile societăței.

Pricinile desființării robiei în imperiul Roman le-a aretat foarte bine Engels în scrierea sa: „Origina familiei, Proprietăței private și a statului ¹⁾“. Robiea nu mai putea produce atîta cît trebuia societăței de, atunci, munca robilor ieră prea puțin roditoare și interesul a făcut pe stăpîni să prefacă robiea în servaj, adecă să dea muncitoriului mai multă slobozenie și să-l lese stăpîn pe o parte mai mare din roadele muncii. Și atunci pe cîtă vreme robiea putea produce cît se cerea, filosofii moralisti nu găseau nemică de zis împotriva iei; atunci cînd munca robilor nu mai corespundea înse cu cerințele societăței au început și filosofii a vedea că nu-i moral a ținea pe semenii noștri în robie.

Deasemenea desființarea servajului, adecă a organizaței feudale din vrîsta de mijloc, n'a fost pricinuită de morala creștină ci ieară-și de cerinți economice. Progresul producțiunei ieră împiedecat prin servaj și îndată ce a început a fi vătămătoriu au în-

¹⁾ S'a tradus și în „Contemporanul“ an IV.

ceput a se găsi și moralisți cari să strige că servajul iese lucru nemoral.

La noi ca și în alte lucruri, desființarea robiei și a boierescului a fost pricinuită de înriurirea Europei. Boierii și călugării bucuroși ar fi ținut robi până acuma, și în potriiva vroinței lor s'au văzut siliți a se civiliza.

La noi în Moldova robii statului și cei mănăstirești au fost sloboziți la 1844, prin hotărîrea adunării; iar cei boierești tocmai la 1855. Ba chiar domnitoriul Gr. Ghica a liberat pe robii boierești fără voiea stăpînilor. Măcar că li s'a plătit, aristocrații noștri nu ierau de loc mulțamiți. Cetiți drept dovadă ce scrie postelnicul Manolachi Drăghici în Istoria Moldovei (1857):

„După aceasta spre a-și face numele nemuritoriu, precum zice Măria Sa, a emancipat robii boierești, nu prin adunare și consfătuire obștească a proprietarilor mici și mari, precum era obiceiul din vechi a se oborî asemenea privilegiuri, ce prin decret hotărîtoriu ca Avtoerator, ridicînd dritul proprietății, lucru ce așu tras mare nemulțămire din partea obștiei noblețe asupra Măriei-Sale, mai ales pentru chipul aplicării acestei măsuri, lovind atît în ambiția aristocrată ce se măgulea de cătră stăpînitorni la niște asemenea împrejurări tot deauna, cît și în îndămînarea și menagiul lor, curățindu-i o dată de toți oamenii ogrăzii, fără a le da timp spre a se regulă fiește-care în interesul acest casnic cu chibzuință, care întrebunțări de se făcea prin contribuirea boierilor, nici milioanele obligațiilor nu înpovoră pe stat, pentru că atrașu de buna voință, și în libera despoziția lor, rămăind a delibera proiectul de bine-facire, ar fi venit la o profora generoasă negreșit că așa iese caracterul Romînului“. (t. II pag. 251).

Ca să se vadă cît de greșit judecă istoricul nostru vom reproduce însu-și ofisul domnese:

„Noi Gr. Al. Ghica V. V. cu mila lui Dumnezeu, domn țerei Moldovei. Legiuirea votată de cătră obșteasca obicinuită adunare, în anul 1844, pentru desrobirea Tiganilor statului și a celor a Mitropoliei, a episcopiilor și a monăstirilor în general, au pre-

văzut tot o dată și treptata răscumpărare a robilor țigani de pe la fețele particulare, prin întrebuintarea dărei desrobiților sus pomeniți. Tălul și dorința acestei filantropice măsuri au fost ca, într'un număr de ani, sclăviea să se stîngă de pe pămîntul acesta, avîndu-se mai ales speranța că cei mai mulți proprietari de sclavi, luînd exemplul unul de la altul, vor libera de la sine ființele omenesti ce stau sub atîrnarea lor. Cu măhnire, înse, ne vedem siliți a mărturisi, că foarte puțini au răspuns până acuma la această chemare umanitară, cînd pe de altă parte fondurile afectate la răscumpărarea sclavilor fiind foarte restrinse, n'au putut operă încă desăvîrșita lor emancipare.

„Între îngrijirile ce datoriile poziției noastre ne impun, în mijlocul reformelor ce am încercat a realiza, și acelor ce viitoriul reclamă, privim că această chestie iese una din acele ce trebuie a merge înaintea ori-căreia alta, ca una ce derează din însu-și legile omenirii și privește cu osebite la demnitatea țării.

„În momentul cînd Europa arată un interes atît de viu pentru principate, și meditează regularea soartei lor, iese de datoria patriei noastre ca și ieă să facă de la sine un pas înaintea. Ani îndelungați sînt de cînd sclăviea s'au ridicat din toate staturile civilizate ale lumii vechi; singure principatele romîne au păstrat încă această urmă defăimătoare a unei societăți barbare! În principate singure, sclăviea face încă parte în ordinul social! O asemenea anomalie nu trebuie, nici poate să mai existe; o așa stare a lucrurilor iese în nepotrivire cu sîntele dogme ale religiei creștine, cu principiile de umanitate și cu vitalul interes de stat. Această iese o plagă a societății pe care trebuie, nu să o ascundem, precum s'au fost cercat până acuma,—căci iese cu neputință,—dar să o vindecăm cu cît mai în curînd.

„Pentru acest sfîrșit, și ca Domn și ca creștin, consultînd și demnitatea țării, și însu-și simțirile inimii noastre, chieăm astăzi serioasa luare aminte a consiliului nostru asupra acestei chestii de mare importanță, și sperăm în o activă conlucrare din parte'i, spre a ne agiuta la soluția ieă într'un chip conform cu marele legi ale

omenirei, păzindu-se tot o dată și neajgura despăgubirei cuvenită îndrituiților. Îi facem dară îndemnare de a forma un proiect de legiuire asupra acestui obiect, și a ni-l supune, spre a se îndrepta de către noi în deliberația divanului general.

„Socotința noastră ieste, ca bazele pomenitului proiect să fie următoarele două puncturi :

„Ridicarea nemijlocită a sclăvi-i din Moldavia.

„Regularea și modul repartiției despăgubirei cuvenită îndrituiților.

„Sperind că concursul compatrioților noștri fără deosebire, nu ne va lipsi în o așa chestie umanitară de întâiul ordin, nu ne îndoim că și D-lor membrii consiliului nostru se vor sili a desăvirși cu deplinătate sarcina ce le punem ; și spre acest sfârșit contăm în zelul și principiile de umanitate, de cari D-lor pururea au dat vii dovezi“.

28 Noemvrie 1855.

(*România Literară*, foaie periodică, sub redacția d-lui V. Alexandri, ar. I, 1855, No. 47. Iași).

Unde sînt grozăveniile de cari învinuște postelnicul pe domn ? Îndrăznește a vorbi de avtorator și ține cu stăpînii de robi ! Pretinde că nu li s'a dat timp. Dar de la 1844 trecuseră peste 10 ani. Apoi domnul și în acest ofis cată a-i înduplecã vorbindu-le de umanitate, de interesul țerei, de legea creștină. Pierdere de vreme de a surda. Ce le pasă boierilor de asemenea nemicuri ? Dar se fac pară de foc pentru că li s'a stingherit caifetul ! Sa ceară boieriul ciubuc și cafea și să nu fie ascultătorii și smerit cutare Țigan ? Firește că așteptau și sfârșitul lumii după asemenea nelegiuire. Negreșit că numărau pe Grigore Ghica tot în tagma blastămată a bonjuriștilor. — Vodă și tinerimea înțeleseseră că fiind în mijlocul lumii civilizate, nu mai ieră chip să păstreze neatinsse sfintele obiceiuri ale strămoșilor ; boierii înse ierău ne aude ne a vede.

Poate ar fi mai fost de priceput, dacă le-ar fi lipsit înștiințările ; dar afară de emanciparea Țiganilor domnești și mănăstirești

și de dorințele aretate atunci, nu ieră în țară o mișcare puternică? Nu se scriea prin ziare, poezii nu cătau a înduioșă inima cătrănită a retrograzilor, nu se traduseseră din feliurite limbi piese de teatru, romane, prin cari se cerea desființarea robiei? Chiar cerințele partidei naționale nu fuseseră publicate încă de la 1848? Nu cetiseră broșura „Dorințele partidei naționale în Moldova, August 1848“ pag. 40, la punctul IV? Se înțelege că știeau toate acestea, dar le priveau ca utopii, cerinți nelegiuite și nebune ale unor tineri stricați.

Cari au fost deci pricinile desființării robiei la noi? Fost'a creștinismul? — De loc, ci numai înriurirea Europei și propaganda tinerimei revoluționare. Această tinerime putea să caute a-și sprijini idealele prin religia creștină, ierău mai mult ori mai puțin sub înriurirea declamațiilor creștine umanitare ale unui Laménais etc; dar în fond pricina ieră faptul bătătoriu la ochi, că o nație care cerea de la puterile Europene libertate, avea mii de robi? Domnitoriul Gr. Ghica se vede cu desăvîrșire omul timpurilor nouă, care cătă să-și întărească puterea prin reformele cerute de tinerimea crescută în Europa civilizată. Chiar ofisul citat în urmă dovedește că așa a fost.

Apoi nu vedem ce felii de oameni au fost și sînt în tot dea-una reacționarii? Oăre dezrobirea țeranilor s'a făcut fără lovitură de stat? Mai mult, astă-zi chiar, morala evangelică împiedecă pe beserecoși de a luă șapte piei de pe muncitori? Priciep oare acumă mai bine de cît înnainte vremile ce se apropie? Lucru și mai trist, nu vedem pe cei cari atunci au fost pentru dreptate și umanitate fiind acumă reacționari și călcînd în urmele boierilor de la 1855?

În Muntenia se vede ieră-și foarte lămurit că emanciparea Țiganilor ieste o urmare a mișcării tinerimei de la 1848 și că a avut firește în potrivă pe toți drept credincioșii boieri și călugări.

* * *

Credem că am dovedit cele ce am vestit de la începutul articolului, adecă am aretat că nici în principiu nici în practică nu

a fost creștinismul în potriiva robiei ori a jupoierii omului de cătră om; că desființarea robiei departe de a se fi întîmplat pe vremea înfloririi creștinismului, ori cel puțin prin lucrarea moralei lui, s'a săvîrșit din potrivă în dușmănie cu dînsul și cei ce au lucrat pentru stărpirea robiei au fost priviți ca oameni nelegiuiți, cari nu respectau așezămintele sfințite ale trecutului. În Europa desființarea robiei și a servajului a fost cerută de dezvoltarea economică, la noi de înriurirea precumpănitoare a Europei apusene de care aveam nevoie.

N'ași putea mai bine reînviea sentimentele ce însufleteau tinerime revoluționară romînă de cît tipărind aice una din poeziele lui Cesar Boliac, cea intitulată Țiganul. Deși forma nu prea iese la înălțimea ideii, dar ori-cum mișcarea ce va fi produs între tinerime trebuie să fi fost mare

ȚIGANUL VÎNDUT

...în servitute expetunt multa iniqua
Plautus.

I

Vai ! ieri aveam soție, aveam și tată, mamă,

Aveam un copilaș :

Vieța'mi părea lesne ; robiea'mi părea glumă,

Privind al mieu sălaș !

Cînd triști ne'ntorceam seara din munca cea în silă,

În care ne osîndeam,

Și dam o roată vetrei, ne priveam cu milă,

Dar tot ne mîngieam.

Măcar că de la lucru veneam obosiți foarte,

De foame și bătăi ;

Măcar c'adesea oară rugam a noastră moarte,

Ca să scăpăm de răi.

Cînd iese'ntr'ai săi omul, își află mîngierea,

Măcar cît de mahnit ;

Dar cînd ie strein omul, atunci ie grea durerea
Și focul îndoit.

II

O oameni fără lege, — stăpîni fără'ndurare,
Cu inimă de fier !

Cînd zmulgeți unei mume singurul fiu ce are,
Gîndiți atunci la ceriū ?

Gîndiți voi la durerea ce cearc'acea săracă ?
L'acele reci sudori,
În cari desnădejdea lacrămile îi seacă
La acele fiori,

Ce se deșteaptă'ntr'însa cînd își aduce aminte,
Că nu mai are fiu,

Că nu o să-l mai vadă ! — îi pierde di'nainte,
BCU Cluj ÎI Cearmoartear de viu Cluj

O ! cînd ne dați botezul, ziceți că sîntem rude,
Ziceți că sîntem frați !

Nu vă temeți de Domnul ! nu știți că iel v'aude
Gîndiți că-l înșelați ?

Cînd vă jucați cu oameni întocmai ca cu vita,
Ce zic ! — ba mult mai greu !

Căci voi cătați de vite, sînt mult mai îngrijite ;
Iear noi, munciți mereu.

Un cal în grajdul vostru ce îngrijire n'are !
P'un cal căți robi n'ați da !

Țiganul rob, sermanul, ar fi iel oară 'n stare,
C'un cal a măsura !

III

M'or fi plîngînd părinții ! de muma mea 'mi ie teamă,
C'o fi murit jelind ! —

Cînd îi întrebă fiu-mi. „Unde ie tata, mamă“ ?
Of! cum l'or fi mințind ?

Cînd să-l mai văz o dată, mi ar fi parcă mai bine
Par c'ași putea să mor.....
Dar muma lui, sermanul ! o fi plîngînd de mine,
O fi murind de dor.

Acela ce ne vinde, nu vinde, și gîndirea,
Măcar că s'a tocmit,
Pe sufletele noastre ; măcar că omenirea,
Nemic a socotit.

Și-a ris iel d'astea toate, și-a ris d'ori ce durere,
Pentru un mie venit !....
Să-i fi luat lui fiul, părinții și muiere,
Ori, cum ar fi trăit ?

O, cît ar fi mai bine, să fim ca dobitoace,
Să nu simțim de loc,
A noastră chinuire ! Să nu știm ce ne face
Pa cînd în cărți ne joc !

IV

Ce-o fi luat pe mine ! o fi'n mai bună stare !
Of ranele mă dor,
Și fierele mă strînge ! mi-ie strimt la închisoare !
Cum ași voi să mor !

Vedea-va fața-ți, doamne, stăpînul ce mă vinde ?
Copiii i-or trăi ?
Pe neamul lui păcatul oare se va întinde
Cînd iel nu va mai fi ?

Oare'mi păstrezi acolo ceea ce-aci'mi lipsește ?
O să fiu resplătit,

De muncile și chinurile, care mă osindește,
Acest nelegiuit?

Bagi tu de seamă, doamne, la asta omenire,
D'acolo d'unde'i fi?
Știeai, ce am a trage cînd îmi dedeși simțire
Și cum am a trăi?

Cînd îmi dedeși viața, cînd îmi dedeși soție,
Cînd tată m'ai făcut,
Știeai care'mi ie soarte? Că-s născut în robie
Și c'o să fiu vindut?

V

Așa vorbea'ntr'o noapte, închis tare'ntr'o casă
Țiganul cumpărat,
Privea gemînd la lună, dar nu putea să ieasă,
Căci strîns ieră legat.

A doua zi stăpînul, mai că se întristase,
Afînd c'a păgubit,
Patru-spre-zece galbeni: atîta cumpărase
Țiganul ce-a murit.

1841 Maiu 10 București. *Cesar Boliac*
(Foiea p. minte inimă și literatură No. 15 1843, Brașov).

Ieată ce felii de oameni au lucrat pentru desființarea robiei
la noi; pri'ntre dînșii nu întîlnim călugări și popi, aceștia au
fost totdeauna pentru domnia întunerecului și a sclăviei. În ză-
dar caută acam slugile lor a le întruchipă merite ce le lipsesc cu
totul.

JOAN NADEJDE

BIBLIOGRAFIE

....*Ce vor socialiștii Români*. Expunerea socialismului științific și Programul socialist (extras din „Revista socială” No. 8, 9, 10, 11) 1 vol. în 8° 129 pag. Tip H. Goldner. 1886 Iași.

....*Mémoire Bosniaco-Herzégovien adressé aux amis de la liberté et de la justice, siégeant aux Parlements du peuple et de l'opinion publique*. 1 broș. în 16°, pag. Imprimerie „Românul” V. C. Rosetti 1886. Bucarest.

A. P. XENOPOL. *Istoria Românilor pentru gimnasiu și licee*. 1 vol. în 8° II, 198 pag. Tip. H. Goldner 1886. Iași.

....*Convenția comercială Româno-Austriacă. Monopolu Socialismu. Credința și apele minerale de la Slănic*. 1 broș. în 8° Tip. Naționala 1886. Iași.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CORESPONDENȚĂ

- A. M. Iași   Ați observat că protegem poezia?!... Atunci, de ce ne-ați mai trimis poeziile Dv.?
- G. C. U.   Vers curgătoriu, imagini banale și lipsă de șir. 73
- V. M. Iași   Ne pare bine că ați ramas pe deplin mulțumit de revista ce redactăm și reu că... nu putem publica ce ne-ați trimis :

Și de-acum eternitatea
Va forma fraternitatea ;
Lângă sinu-ți amoros,
Angel dulce, gracios.

REDACȚIEA